

KUNTIEN ILMASTORATKAISUT -OHJELMAN ARVIOINTI

MARRASKUU 2024

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	1
1 JOHDANTO	2
1.1 ARVIOINNIN KOHDE JA TAVOITTEET	2
1.2 MENETELMÄT JA AINEISTOT	3
2 OHJELMAN TAVOITTEET JA TOIMENPITEET	7
2.1 TAVOITTEENASETANTA JA SEN OSUVUUS	7
2.2 TOIMENPITEET JA NIIDEN KOHDENTUMINEN	9
2.3 OHJELMAN TOTEUTUSPROSESSIN ONNISTUMINEN	20
3 OHJELMAN TULOKSET	26
3.1 SAAVUTETUT TULOKSET TOIMENPITEITTÄIN	26
3.2 SAAVUTETUT TULOKSET TAVOITTEITTAIN	51
4 OHJELMAN VAIKUTUKSET JA MERKITYS.....	58
4.1 OHJELMAN VAIKUTTAVUUS	58
4.2 TULOSTEN JA VAIKUTUSTEN SYNTYMISTÄ EDISTÄNEET TEKIJÄT	68
5 JOHTOPÄÄTELMÄT JA KEHITTÄMISSUOSITUKSET	70
5.1 JOHTOPÄÄTELMÄT.....	70
5.2 SUOSITUKSET	71
LIITTEET	73

Tiivistelmä

Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman tavoitteena on ollut vauhdittaa paikallista ja alueellista ilmastotyötä Suomessa. Ohjelmaa on toteutettu vuosina 2018–2024, ja sen puitteissa on rahoitettu yhteensä noin 160 hanketta pienistä paikallisista kokeiluista laajempiin kansallisiin hankkeisiin.

Ohjelman keskeisin tavoite ja sisältö on ollut kuntien ilmastotyötä tukevien hankkeiden rahoittaminen, mikä on mahdollistanut kunnille ilmastotavoitteisiin pääsemiseksi tarvittavien toimenpiteiden toteuttamista ja auttanut tuomaan ilmastotyön osaksi kuntien perustyötä. Ohjelman toimenpiteet ovat kohdentuneet ensisijaisesti vauhdittamiseen ja edistämiseen, eivät suoriin muutoksiin toiminnassa.

Ohjelma on tukenut kuntia ilmastotyön käynnistämisessä ja vahvistamisessa sekä ilmastotavoitteiden sisällyttämisessä osaksi kuntien strategista päätöksentekoa ja talousjohtamista sekä lisännyt tietoisuutta ilmastotoimien vaikutuksista. Paikallisissa ja alueellisissa hankkeissa on kehitetty käytännönläheisiä ratkaisuja kuntien paikallisiin tarpeisiin, alueellisissa hankkeissa vahvistettu kuntien yhteistyötä ja maakunnallista ilmastotyötä, ja kansallisella tasolla on luotu kaikkien kuntien käyttöön työkaluja, kuten päästölaskureita ja ilmastobudjetointimalleja, ilmastotyön johtamisen ja seurannan tueksi.

Vastaavaa kehittämistä ei olisi todennäköisesti tehty ilman ohjelman rahoitusta. Ohjelman rahoitushaut ovat olleet joustavampia ja ketterämpiä kuin muut ilmastotyön tukemiseen suunnatut rahoitukset, vaikka myös esimerkiksi EU:n rakennerahastoista tuetaan kuntien ilmastotyötä.

Ohjelman todellinen vaikuttavuus riippuu siitä, mitä tapahtuu ohjelmasta rahoitettujen toimien jälkeen. Kuntien ilmastotoimien voi arvioida edistyneen ohjelman vaikutuksesta, mutta se kuinka paljon tätä on tapahtunut ja mitä edistämisestä seuraa, riippuu toteuttajakuntien seuraavista askeleista. Näiden tukemiseen ohjelma ei ole kohdentanut toimenpiteitä kuin välillisesti. Ohjelman sisällöistä toivotaan edelleen laajemmin ja jäsennellymmän tulostiedon, ja jatkossa rahoitetuilta hankkeilta tulisi edellyttää vahvempia panostuksia tulosten juurruttamiseen ja tarjota siihen myös tukea.

Kunnille tarvitaan jatkossakin rahoitusmahdollisuuksia ilmastotyön toteuttamiseen, sillä ilmastotyön resurssit ovat niukkoja. Jatko-toimenpiteiden ja resurssien vaikuttavaa kohdentamista helpottaisi kattava ja yhdessä kuntien kanssa muodostettu tilannekuva ilmastotyön tuen tarpeista ja ratkaistavista haasteista.

1 Johdanto

Tässä luvussa kuvataan arvioinnin kohteena olevaa Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelmaa, arviointitehtävää sekä arvioinnissa käytettyjä menetelmiä ja aineistoja.

1.1 Arvioinnin kohde ja tavoitteet

Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelma on ympäristöministeriön ohjelma, jonka tavoitteena on ollut vauhdittaa paikallista ja alueellista ilmastotyötä Suomessa. Ohjelmaa on toteutettu vuosina 2018–2024. Mukana ohjelman toteutuksessa on ollut kuntia, alueellisia toimijoita kuten maakuntaliittoja ja ELY-keskuksia ja muita kuntien ilmastotyötä tekeviä toimijoita. Ohjelman puitteissa on rahoitettu yhteensä noin 160 hanketta, jotka vaihtelevat pienistä paikallisista kokeiluista laajempiin kansallisiin hankkeisiin. Ohjelmalle on ministeriössä kohdennettu noin 9 miljoonan euron budjetti, ja toteuttajien omarahoitusosuuden huomioiden kokonaisbudjetti on ollut noin 11 miljoonaa euroa.

Ulkoisen arvioinnin tavoitteena on tuottaa tietoa Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman vaikutuksista kuntien ilmastotyöhön, kuten ilmastopäästöjen hillintään ja ilmastotyön integrointiin osaksi kuntien jokapäiväistä toimintaa. Arvioinnissa tarkastellaan myös ohjelman vaikutusta kuntien ja alueiden väliseen yhteistyöhön, ilmastotyön pitkäaikaiseen vakiinnuttamiseen sekä kuntatason ja kansalliseen ilmastopolitiikkaan. Lisäksi tuotetaan kehittämisideoita ohjelmakauden jälkeisiin toimiin tulosten jatkohyödyntämisen ja vaikuttavuuden vahvistamisen näkökulmasta.

Arviointitehtävä jäsentyy viideksi teemaksi:

1. Keskeiset tulokset, opit ja vaikutukset
2. Tulosten ja vaikutusten leviäminen ja pysyvyys
3. Tulosten ja vaikutusten syntymiseen vaikuttaneet tekijät
4. Ohjelman merkitys
5. Suositukset ohjelmakauden jälkeisiin toimiin.

Arviointia ohjanneet kysymykset on koottu teemoittain oheiseen taulukkoon.

Taulukko 1 Arviointikysymykset

Teema	Kysymykset
1. Keskeiset tulokset, opit ja vaikutukset	• Miten ohjelma on a) parantanut ilmastotyön haasteisiin vastaamista ja ilmastopäästöjen hillintää? b) edistänyt uusien käytännön ratkaisujen syntymistä? c) vahvistanut kuntien ilmasto- ja talousjohtamista? d) integroinut ilmastotyötä osaksi kuntien ja alueiden jokapäiväistä toimintaa? e) lisännyt verkostoitumista tai synnyttänyt uusia verkostoja paikallis-, alue- ja valtakunnallisella tasolla? f) syventänyt ilmastotyön yleistä ymmärrystä?

Teema	Kysymykset
	- Mitä laadullisia ja määrällisiä vaikutuksia ohjelman rahoittamisessa hankkeissa on saavutettu? Esim: Sopimuksiin tai verkostoihin ohjelman vaikutuksesta liittyneet kunnat, talous- ja työllisyysvaikutukset. - Vastaavatko saavutetut vaikutukset ohjelmalle asetettuja tavoitteita? - Miten ohjelmassa saavutetut tulokset (mm. työkalut ja toimintamallit) tukevat kansallisen tason tavoitetta hiilineutraali Suomi 2035? - Onko ohjelmalla ollut ennakkoimattomia vaikutuksia?
2. Tulosten ja vaikutusten leviäminen ja pysyvyys	- Mitkä ratkaisut ovat vakiintuneet tai skaalautuneet? - Kuinka moni hanke on jatkunut uudella hankerahoituksella tai muulla tavoin hankkeen päätyttyä? - Kuinka kunnat ovat jatkaneet ilmastotyötään rahoitetun hankkeen jälkeen?
3. Tulosten ja vaikutusten syntymiseen vaikuttaneet tekijät	- Mitkä toimet ovat olleet onnistuneimpia? Miksi? (esim. erot suurien kaupunkien ja pienempien kuntien välillä) - Mitkä tekijät ovat edesauttaneet onnistumista, käytäntöjen vakiintumista tai skaalautumista?
4. Ohjelman merkitys	Mikä on ollut ohjelmatyön merkitys kuntien, alueiden ja valtion yhteistyössä? Millaisessa roolissa vastaava ohjelma parhaiten voisi tukea kuntia? Miten ohjelma asemoituu suhteessa muihin kuntien ilmastotyötä tukeviin toimiin?
5. Suositukset ohjelmakauden jälkeisiin toimiin	- Miten kuntien ja alueiden ilmastotyön vaikuttavuutta voisi vahvistaa ohjelmakauden jälkeen? - Millaisia ilmastotyön kumppanuuspohjaisia toimia valtion, kaupunkien ja kuntien välille jatkossa tarvittaisiin?

Arviointiraportti jäsentyy viideksi pääluvuksi. Luvussa 1 esitellään arvioinnin kohde, arviointitehtävä sekä käytetyt aineistot ja menetelmät. Luvussa 2 käsitellään ohjelman tavoitteenasetantaa ja sen osuvuutta, ohjelmassa toteutettuja toimenpiteitä ja niiden kohdentumista sekä toteutusprosessin onnistumista. Luvussa 3 tarkastellaan ohjelman tuloksia. Luvussa 4 käsitellään ohjelmassa syntyneitä vaikutuksia ja niiden merkityksiä sekä edellytyksiä vaikutusten syntymiselle. Luku 5 sisältää johtopäätökset ja kehittämissuositukset.

Selvityksen tilaajana on toiminut ympäristöministeriö. Selvityksen on toteuttanut Owal Group Oy yhteistyössä Tyrsky-Konsultoinnin kanssa kesä-joulukuussa 2024.

1.2 Menetelmät ja aineistot

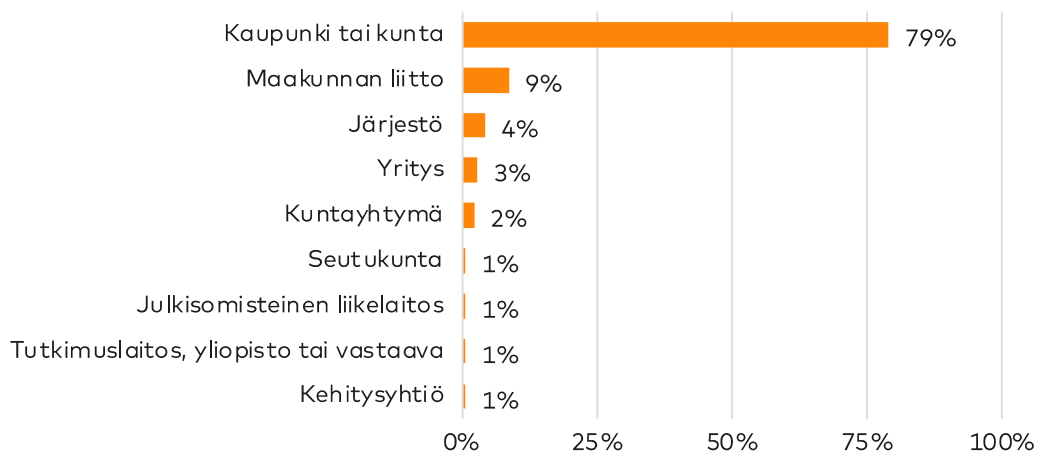
Arvioinnissa on hyödynnetty useita tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Arviointihavainnot pohjautuvat dokumenttianalyysiin, asiantuntijahaastatteluihin, sähköiseen kyselyyn, tapaustutkimuksiin sekä työpajatyöskentelyyn. Selvityksen toteutuksessa hyödynnetyt menetelmät ja aineistot on kuvattu tarkemmin alla.

Dokumenttianalyysi koostui ohjelman valmistelu- ja raportointiasiakirjoista, kuten hankkeiden valmistuneista tulostulokkeista, seuranta-aineistoista ja raporteista sekä ohjelman välilyhteenvedosta, joiden perusteella muodostettiin yhteenveto ohjelman tavoitteista, toimenpiteistä ja tuloksista. Dokumenttianalyysin pohjalta mallinnettiin alustavaa vaikutuslogiikkaa arvioinnin viitekehikseksi ja ohjelman tavoitteiden johtaminen arviointikriteereiksi. Dokumenttianalyysi toteutettiin selvityksen alkuvaiheessa kesällä 2024.

Asiantuntijahaastattelulla hanketoteuttajille ja ohjelman sidosryhmille syvennettiin ymmärrystä ohjelman tavoitteista, toimenpiteistä ja vaikutusten syntymisestä. Taustahaastattelussa kuultiin ohjelmassa mukana olleita tai sen hyvin tuntevia sidosryhmiä, kuten ympäristöministeriön, Kuntaliiton, SYKEN ja Motivan asiantuntijoita. Kuntien ja hanketoteuttajien haastatteluihin osallistui ohjelman rahoittamien paikallisten ja alueellisten hankkeiden toteuttajia eri kokoisista ja eri avustuskiirroksiin osallistuneista kunnista. Kuntien ja alueiden haastattelulla kartoitettiin erilaisten toimenpiteiden toteutumista ja ohjelman tarpeisiin vastaavuutta ja tuloksellisuutta erityyppisissä kunnissa. Kuntien haastatteluihin osallistui strategisen tason vastuutahoja ja tapaustutkimuskunnista myös hankkeissa mukana olleita työntekijöitä. Arvioinnissa haastateltiin yhteensä 22 henkilöä, joista 6 oli hankkeita toteuttaneiden kuntien edustajia, 5 muita hankkeiden toteuttajia ja 11 muutoin ohjelmassa mukana olleita tai sidosryhmien edustajia. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2024.

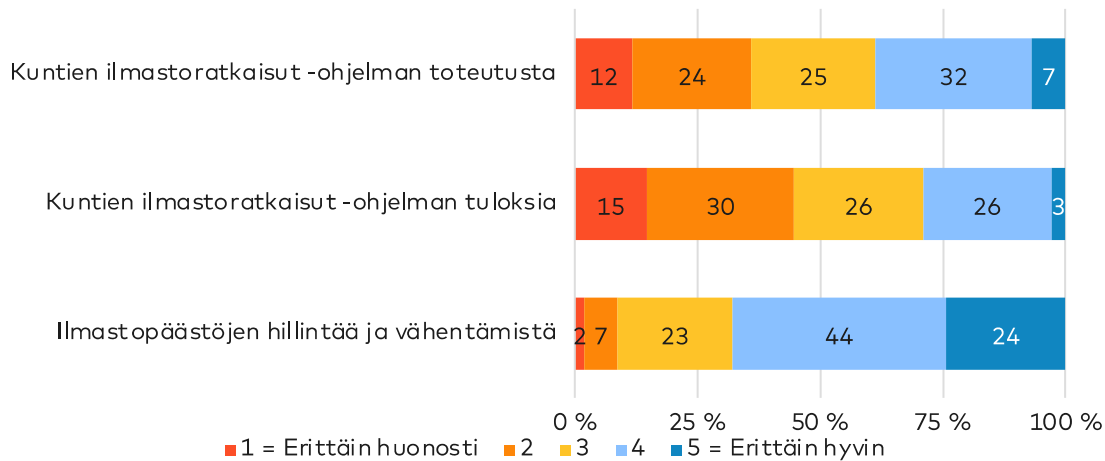
Sähköisellä kyselyllä syvennettiin arvioinnin tietopohjaa kartoittamalla ohjelmassa rahoitettujen hankkeiden, sidosryhmien ja kuntien näkemyksiä ohjelman toteutuksen onnistumisesta, tunnettuudesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Kysely toteutettiin Survey Monkey -alustalla. Sitä levitettiin hanketoteuttajille ja sidosryhmille ohjelmaorganisaation olemassa olevien yhteystietojen ja viestintäkanavien kautta. Lisäksi kysely levitettiin kaikkien kuntien kirjaamoihin, joista kyselyä välitettiin edelleen eteenpäin kuntien ilmastotyöstä vastaaville viranhaltijoille. Osallistamalla kyselyyn myös kuntia, jotka eivät ole osallistuneet ohjelmaan vahvistettiin ymmärrystä kuntien tuen tarpeista ilmastotyössä, ohjelman tunnettuudesta sekä syistä sille, miksi osa kunnista ei ole hakenut ohjelman rahoitusta. Kyselyyn saatiin yhteensä 140 vastausta 91 eri kunnasta. Vastaajista 113 (noin 80 %) edusti kunnan tai kuntayhtymän näkökulmaa. Vastaajista noin 43 % oli rahoitetun hankkeen tai kokeilun toteuttaja. Kysely toteutettiin syksyllä 2024.

Mikä seuraavista kuvaa parhaiten edustamaasi organisaatiota? (n=136)

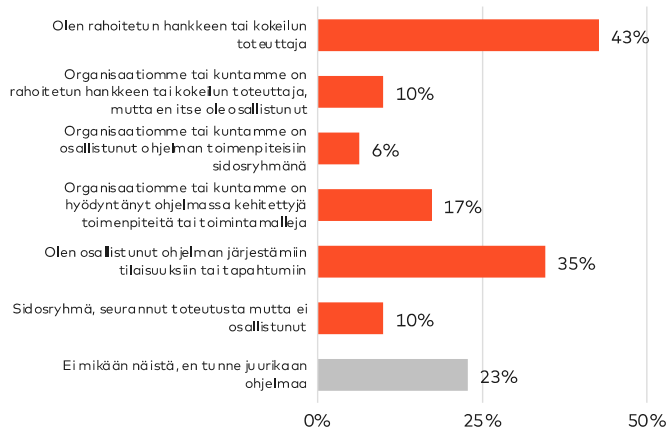
Kuva 1 Vastaajien organisaatio

Miten hyvin tunnet... (n=103)

Kuva 2 Vastaajien ohjelman ja ilmastotyön tuntemus

Mikä tai mitkä seuraavista kuvaavat parhaiten suhdettasi ohjelmaan? (voit valita useita, n=110)

Missä ohjelman hankkeissa tai toimenpiteissä olet ollut mukana? (n=49)

Kuva 3 Vastaajien osallistuminen ohjelmaan.

- **Tapaustutkimusten** tavoitteena oli konkretisoida erilaisia ohjelman hyötyjen syntymisen tapoja ja siten parantaa arvioinnin hyödynnettävyyttä. Tapaustutkimuskohteiksi valikoitui viisi eri tavoin ohjelmaa hyvin kuvaavaa ja onnistunutta hanketta, joiden toteuttajia haastateltiin vaikutusten syntymisen ja tulosten pysyvyyden näkökulmasta. Tapaustutkimuskohteet tunnistettiin yhdessä arvioinnin tilaajan kanssa aikaisempien tiedonkeruuvaiheiden pohjalta. Tapaustutkimukset toteutettiin syksyllä 2024.
- Arvioinnin alustavia tuloksia esiteltiin ja validoitiin ohjelman toteuttajien kanssa yhteisessä **validointityöpajassa**. Validointityöpajaan osallistui hanketoteuttajia sekä sidosryhmiä. Työpajan avulla validoitiin arvioinnin alustavia tuloksia sekä täydennettiin näkökulmia vaikutusten syntymisestä ja tulosten pysyvyydestä. Validointityöpajaan osallistui yhteensä 28 henkilöä. Työpaja toteutettiin etäyhteydellä lokakuussa 2024.

2 Ohjelman tavoitteet ja toimenpiteet

Tässä luvussa tarkastellaan ohjelman tavoitteita sekä toimenpiteiden kohdentumista ja onnistumista.

2.1 Tavoitteenasetanta ja sen osuvuus

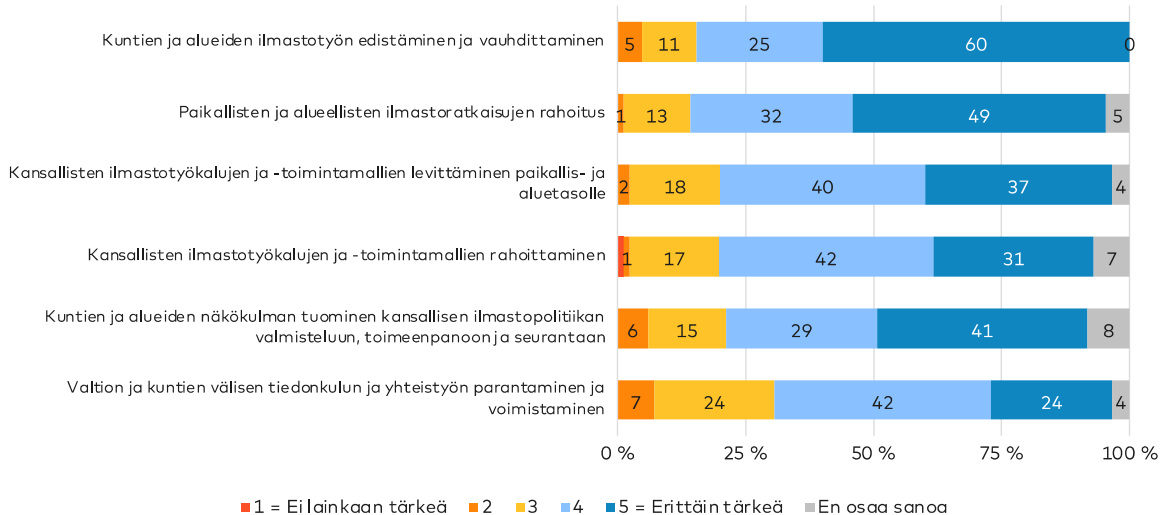
Keskeiset havainnot

- » Ohjelman tavoitteita pidetään laajasti tärkeinä kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamisessa. Ohjelman ensisijainen tavoite on ollut kuntien ja alueiden ilmastotyön vauhdittaminen. Muut tavoitteet tukevat tämän saavuttamista.
 - » Ohjelmalla ei ole ollut mitattavia tavoitetasoja. Myöskään rahoitetuilta hankkeilta ei ole edellytetty tavoitetasojen määrittelemistä. Näin ollen tavoitteiden saavuttamista voidaan arvioida vain yleisellä tasolla.
-

Ohjelman tavoitteita pidetään laajasti tärkeinä. Ohjelman ensisijainen tavoite on ollut kuntien ja alueiden ilmastotyön vauhdittaminen ja edistäminen. Muut tavoitteet tukevat tämän saavuttamista. Kuntien ja alueiden ilmastotyön vauhdittamista pidetään keskeisenä kansallisen hiilineutraaliustavoitteen 2035 saavuttamisessa. Kunnat ovat avaintoimijoita ilmastotyössä, ja niillä on mahdollisuus vaikuttaa asukkaidensa sekä alueensa yritysten toimintaan. Tavoite ilmastotyön vauhdittamisesta ja edistämisestä on yleistasoinen, ja sen voi ymmärtää monilla tavoilla. Arvioinnissa kuullut hanketoimijat ja sidosryhmät pitivät sitä kuitenkin sopivana ohjelman päätavoitteeksi, sillä ohjelmassa pyrittiin tukemaan ilmastotyötä laaja-alaisesti ja monilla eri tavoilla. Sidosryhmäkyselyn vastaajista 85 prosenttia piti kuntien ilmastotyön tukemista melko tai erittäin tärkeänä (kuva 4).

Muut tavoitteet, kuten ilmastoratkaisujen rahoitus sekä ilmastotyökalujen ja -toimintamallien levittäminen ja rahoitus, jäsentyvät päätavoitteen alle tapoina, joilla ilmastotyötä vauhditetaan ja edistetään. Kuntien ja alueiden näkökulman tuominen kansalliseen päätöksentekoon ja valtio-kunta-yhteistyön vahvistaminen ovat tapahtuneet ohjelman ohessa, mutta niihin ei ole kohdennettu erityistä panostusta. Ohjelman toteuttajat ja sidosryhmät pitivät tavoitteita oikeanlaisina suhteessa kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseen.

Mitkä seuraavista ovat olleet näkökulmastanne ohjelman tavoitteista tärkeimpiä kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamisessa? (n=85)

Kuva 4 Ohjelman tavoitteiden merkitys.

Rahoituskierrosten hakukuulutuksissa määritellään edelleen tarkempia tavoitteita ja painotuksia vähimmäisvaatimusten ja pisteytettävien arviointikriteerien kautta. Hakukuulutuksissa painotettiin kasvihuonepäästöihin tähtäävän toiminnan lisäksi erityisesti hankkeiden monistettavuutta ja levitettävyyttä sekä arviointikriteereissä hyödynnettävyyttä ja edellytyksiä jatkuvuudelle. Myöhempien hakukierrosten osalta edellytettiin myös aiempien ratkaisujen hyödyntämistä, ja osassa hakukuulutuksista esitettiin ohjaavia esimerkkejä rahoitetuista hankkeista. Tämän lisäksi ohjelman edustajat ovat opastaneet kuntia ja alueita hakemusten tekemisessä tarpeen mukaan.

Ohjelmalla ei ole ollut mitattavia tavoitetasoja.

Tavoitteena on ollut edistää laajasti ilmastotoimenpiteiden toteutusta, mikä tarkoittaa eri asioita eri toimintaympäristöissä. Vauhdittaminen, edistäminen tai joissain tapauksissa käynnistäminen ensimmäistä kertaa ovat toimia, joille on vaikea määritellä tavoitetasoja. Tällaisia ei myöskään ole asetettu, eikä myöskään rahoitetuilta hankkeilta ole edellytetty tavoitetasojen määrittämistä. Mitattavien tavoitteiden puuttuminen vaikeuttaa ohjelman ja toimenpiteiden onnistumisen arviointia ja mahdollista uudelleen kohdentamista. Käytännössä tavoitteet ovat hankkeissa jakautuneet pienempiin osiin, joita myös voisi mitata. Myös vauhdittamiselle tai käynnistämiseksi olisi

"Hyviä tavoitteita valtion ja kansallisen politiikan etenemisen näkökulmista sekä osallistuvien kuntien näkökulmista, paljon yhteistyötä muiden näkökulmista."

"Omassa pienessä mittakaavassa on tehnyt vauhdittamista, se on vähän sellaista yleisluontoista kieltä (vauhdittaminen) mitä voisi pyrkiä purkamaan, yleisellä tasolla kaikki periaatteessa voi vauhdittaa. Mutta on varmaan vauhdittanut."

"Tukee hiilineutraaliustavoitetta 2035, saattaa olla paikallisesti hyvinkin tärkeää ja pitää sitä hengissä, että jotain tapahtuu."

mahdollista määritellä tavoitetasoja: esimerkiksi kuinka monessa kunnassa tavoitteellinen ilmastotyö käynnistetään ensimmäistä kertaa?

Tavoitteet kytkeytyvät tiiviisti kansallisen ilmastopolitiikan toimeenpanoon. Ohjelmaa on toteutettu tiiviisti osana ympäristöministeriön muuta toimintaa ja keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU) toteutusta. Tätä kautta ohjelman toiminta kytkeytyy laajempaan ilmastopolitiikan kokonaisuuteen ja tukee sen toteutusta.

Tavoitteiden ja ohjelman toimien ulkopuolelle on rajattu ilmastomuutoksen hillintätoimien investoinnit, hiilinielujen kasvattaminen ja päästöjen kompensointi. Tämä on ohjannut suuresti ohjelman toimenpiteiden kohdentumista. Monet haastatelluista toivat esiin, että myös näihin tarvitaan toimenpiteitä. Myös ilmastomuutokseen sopeutuminen on rajattu ohjelman rahoituksen ulkopuolelle. Toisaalta esimerkiksi vähäpäästöisiin investointeihin on tarjolla muita tukimuotoja, eikä päällekkäinen tukeminen olisi tarkoituksenmukaista. Yksittäisistä sektoreista monet kiinnittivät huomiota liikenteen päästöjen odotettua vähäisempään putoamiseen, mikä haastaa hiilineutraaliustavoitteiden saavuttamista. Tähän liittyvät toimenpiteet ovat ensisijaisesti toisen hallinnonalan vastuulla, vaikka ohjelmasta rahoitetuissa hankkeissa on tehty myös liikennesektorin toimenpiteitä yhteensovitetusti liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan toimien kanssa.

2.2 Toimenpiteet ja niiden kohdentuminen

Keskeiset havainnot

- » Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman toimenpiteinä painottuvat alueellista toimintaa, yhteistyötä sekä paikallisia ratkaisuja kehittäneet ilmastohankkeet, joiden pääasiallisina toteuttajina ovat toimineet kunnat yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.
 - » Paikallisilla hankkeilla kunnat ovat voineet kokeilla ja ottaa käyttöön ratkaisuja, jotka vastaavat suoraan paikallisiin tarpeisiin ja haasteisiin sekä tukevat kestävästä kehitystä. Alueelliset hankkeet ovat tukeneet sekä kuntien että alueiden ilmastotyötä sekä kehittäneet yleisiä ja rajatumpia ilmastoratkaisuja, tarjoten useammille kunnille ja alueille hyödyllisiä toimenpiteitä ja ratkaisuja.
 - » Ohjelman toimenpiteitä pidetään oikeansuuntaisina ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Erityisen hyvänä on koettu rahoituksen ketteryys ja joustavuus. Haasteeksi tunnistetaan hanketyön jatkuvuuden varmistaminen.
-

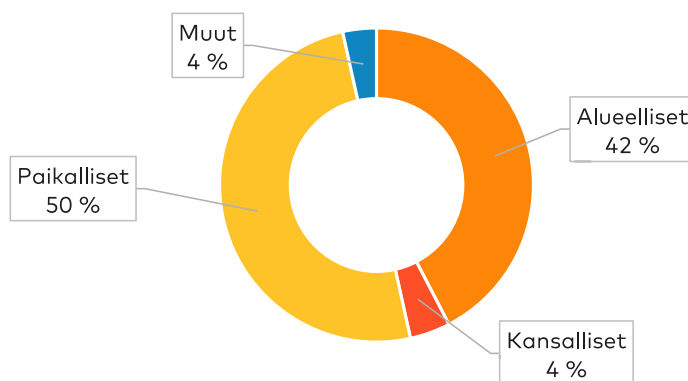
2.2.1 Ohjelman toimenpiteet

Vuosien 2019–2023 aikana ohjelman toimenpiteinä on avustettu 144 paikallista ja alueellista kehittämishanketta. Lisäksi ohjelmasta on rahoitettu kansallisen tason toimenpiteitä hankintoina. Seuraavissa kappaleissa on kuvattu tarkemmin ohjelmassa toteutettuja toimenpiteitä ja niiden kohdentumista, ja tämän jälkeen tarkasteltu kohdentumisen ja toteutuksen onnistumista.

Avustetut paikalliset ja alueelliset hankkeet

Ohjelmassa toteutettiin suuri määrä paikallisia ja alueellisia kehittämishankkeita. Näihin sisältyvät myös ohjelman ensimmäisinä vuosina toteutetut 24 kappaletta pienkokeiluja. Puolet toteutetuista hankkeista oli paikallisia ja noin 42 prosenttia alueellisia. Paikallisilla hankkeilla tarkoitetaan sellaisia hankkeita, jotka tyypillisesti ovat kuntien toteuttamia ja kohdistuvat kuntien omaan toimintaan. Esimerkiksi kunnan toteuttama hanke, jossa kehitetään vähäpäästöisen liikumisen ja liikenteen muotoja tai kunnan omaa ilmastotyötä, on luonteeltaan paikallinen hanke. Alueelliset hankkeet vuorostaan kohdistuvat useampaan kuntaan, yhteen tai useampaan maakuntaan tai muuhun laajaan alueeseen, olematta kuitenkaan laajuudeltaan kansallinen. Esimerkki alueellisesta hankkeesta on esimerkiksi neljän kunnan toteuttama hanke, jossa kehitetään kaikille yhteisiä vähäpäästöisiä toimintamalleja. Hankkeista 4 prosenttia oli luonteeltaan kansallisia¹ ja 4 prosenttia muut-kategorian hankkeita. Muut-kategorian hankkeet olivat pääsääntöisesti sellaisia, joissa kehittämistä toteuttivat yksittäiset henkilöt tai taloyhtiöt ja joissa kehittäminen kohdistui hyvin rajattuun, yksittäiseen kohteeseen.

Kuntien ilmastoratkaisut –ohjelmasta avustusta saaneiden hankkeiden kohdentuminen (n=144)

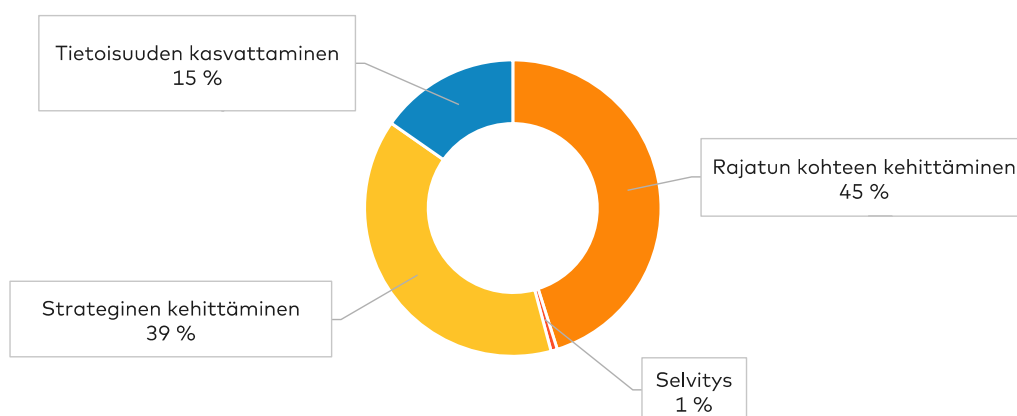
Kuva 5 Ohjelmassa toteutetut hankkeet niiden alueellisuuden perusteella (%)

Ohjelman toimenpiteitä voi ryhmitellä myös hankkeiden toimenpiteiden kategorisoinnin avulla, jolloin rajatun kohteen kehittäminen sekä strateginen kehittäminen muodostavat suurimmat ryhmät. 45 prosenttia ohjelman hankkeista kohdistuu rajatun kohteen kehittämiseen, joka käytännössä tarkoittaa ohjelman kohdistumista esimerkiksi kestävään liikumiseen, taloyhtiöiden toimintaan, ruokahävikkiin, energiaan tai muuhun rajattuun kohteeseen. Hankkeista 39 prosenttia on luonteeltaan strategista kehittämistä. Strategisella kehittämisellä tarkoitetaan tässä yhteydessä suurimmaksi osaksi kuntien ilmastotyön kehittämistä eri keinoin. Esimerkkejä tällaisista

¹ Nämä hankkeet ovat osa toteutettuja pienkokeiluja, joissa on kehitetty kansallisen tason toimintamallia. Erikseen on toteutettu kansallisia työkaluja ja toimintamalleja. Katso seuraavat alaluvut.

keinoista on kunnan ilmastojohtamisen kehittäminen, kunnan ilmastobudjetin rakentaminen sekä erilaisten työkalujen ja ilmastoyhteistyön kehittäminen. Strategista kehittämistä on toisaalta myös erilaiset alueelliset ja kansalliset hankkeet, joissa kehitetään johtamista, vähäpäästöisyyttä tai yhteistyötä strategisesta näkökulmasta.

Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelmasta avustusta saaneiden hankkeiden hankkeiden sisältö (n=144)

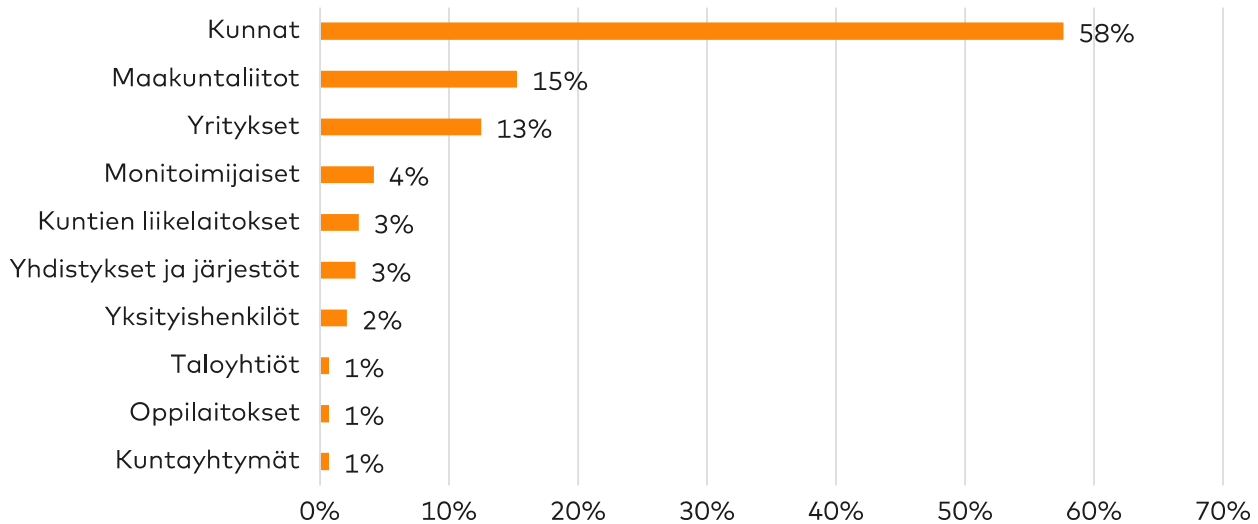
Kuva 6 Ohjelmassa toteutetut hankkeet niiden toimenpiteiden kategorian perusteella (%)

Hankkeita toteuttivat monet eri toimijat, mutta pääasiallisia toteuttajia olivat kunnat (58 %) (kuva 7). Maakuntaliitot ja yritykset toteuttivat 28 prosenttia hankkeista. 4 prosenttia hankkeista oli sellaisia, että niitä toteutti useampaan ryhmään kuuluva toimija (esimerkiksi kunta ja maakuntaliitto tai kunta ja yritys). Loput hankkeista oli yhdistysten, kuntien liikelaitosten, yksityishenkilöiden, taloyhtiöiden tai esimerkiksi oppilaitosten toteuttamia.

Ohjelmassa toteutettujen hankkeiden pituuden keskiarvo oli 13,5 kuukautta (kuva 8). Vajaa kolmasosa hankkeista kesti alle vuoden ajan, 20 prosenttia tasan 12 kuukautta ja 21 prosenttia hankkeista 1–1,5 vuotta. 29 prosenttia hankkeista vuorostaan kesti yli 1,5 vuotta. Ohjelman pisin hanke oli kestoltaan 21 kuukauden pituinen.

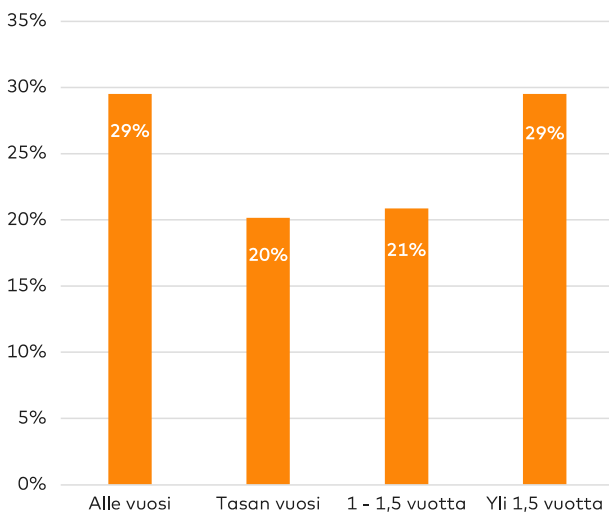
Suurin osa (noin 80 prosenttia) hankkeista toteutettiin vuosina 2020, 2021 ja 2022. Vain 10 prosenttia hankkeista aloitettiin heti vuonna 2019. Vuonna 2020 aloitettiin 24 prosenttia hankkeista, vuonna 2021 jopa 31 prosenttia ja vuonna 2022 24 prosenttia hankkeista. Vuonna 2023 aloitettiin 11 prosenttia ohjelman hankkeista.

Hankkeiden toteuttajat, % (n=144)

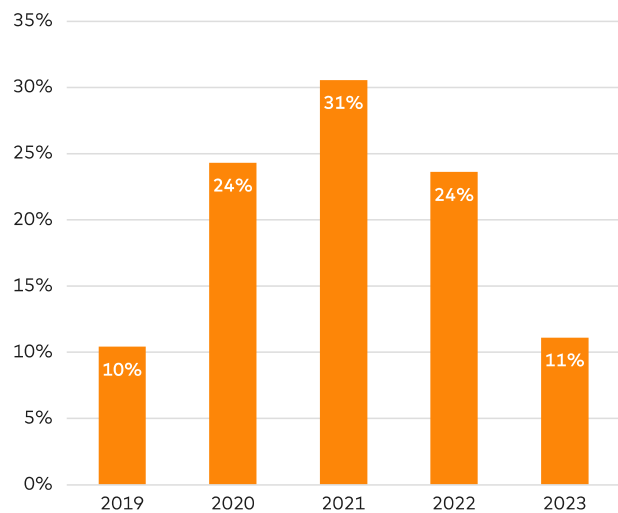

Kuva 7 Ohjelman rahoittamien hankkeiden toteuttajat (%)

Hankkeiden kesto, % (n=144)

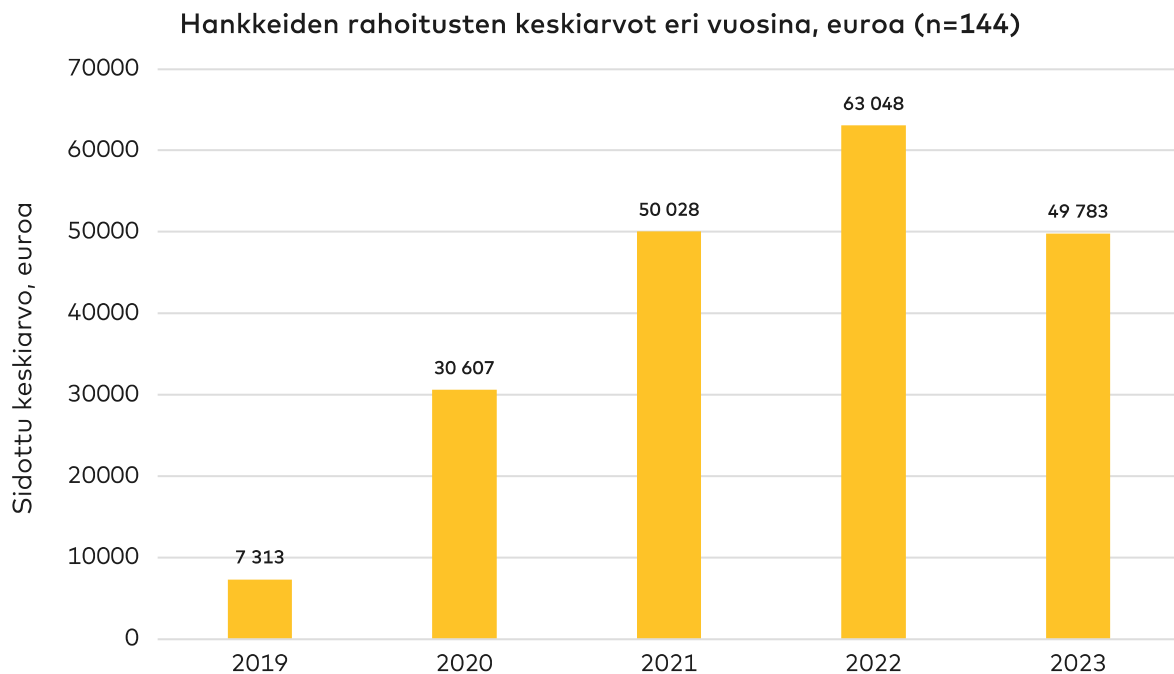
Hankkeiden aloitusajankohta, % (n=144)

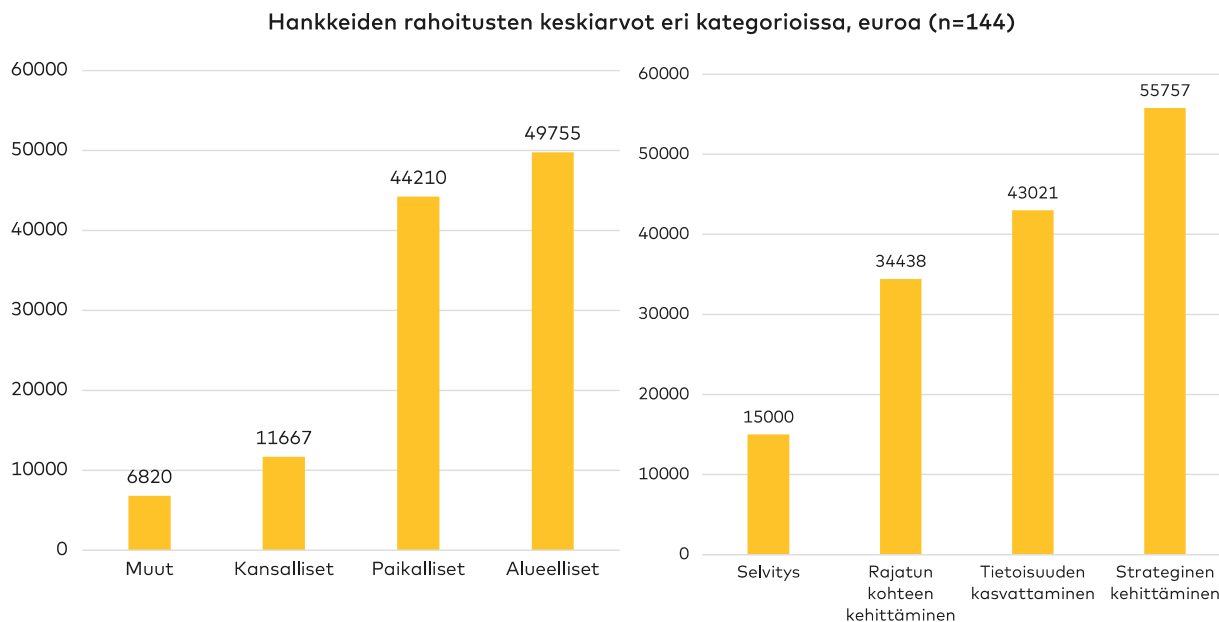
Kuva 8 Ohjelmassa toteutettujen hankkeiden kesto ja aloitusajankohta (%)

Keskimääräinen hankkeen saama rahoitus oli 43 900 euroa, mutta hankkeiden saamien rahoitusten keskiarvot vaihtelivat eri kategorioissa (kuva 9). Suurimmat rahoitukset tehtiin vuonna 2022, jolloin aloitettujen hankkeiden rahoituksen keskiarvo oli noin 63 000 euroa. Tarkasteltaessa hankkeiden kategorioiden mukaan, suurimmat rahoitukset tehtiin alueellisiin hankkeisiin (keskiarvo 50 000 euroa) ja toisen kategorisoinnin mukaan strategisen kehittämisen hankkeisiin (keskiarvo noin 56 000 euroa).

Paikallisten hankkeiden toteuttajista 85 prosenttia oli kuntia. Myös yritykset (8 %) ja maakuntaliitot (3 %) toteuttivat joitain paikallisia hankkeita. Keskimäärin paikalliset hankkeet kestivät 12,6 kuukautta ja olivat rahoituksen keskiarvoltaan (44 210 euroa) melko lähellä kaikkien hankkeiden rahoitusten keskiarvoa (43 900 euroa). Alueellisten hankkeiden pääasialliset toteuttajat olivat kunnat sekä maakuntaliitot (69 prosenttia alueellisista hankkeista). Suurin yksittäinen alueellisten hankkeiden toteuttajaryhmä on kuitenkin kunnat (36 prosenttia). Lisäksi yritykset ovat olleet kohtuullisen aktiivisesti mukana alueellisten hankkeiden toteuttamisessa (10 prosenttia hankkeista). Alueelliset hankkeet ovat rahoituksen keskiarvoltaan suurempi hankeryhmä (keskiarvo 49 755 euroa), kuin paikalliset hankkeet sekä keskiarvoltaan kaikkien hankkeiden keskiarvoa (43 900 euroa) suurempi.

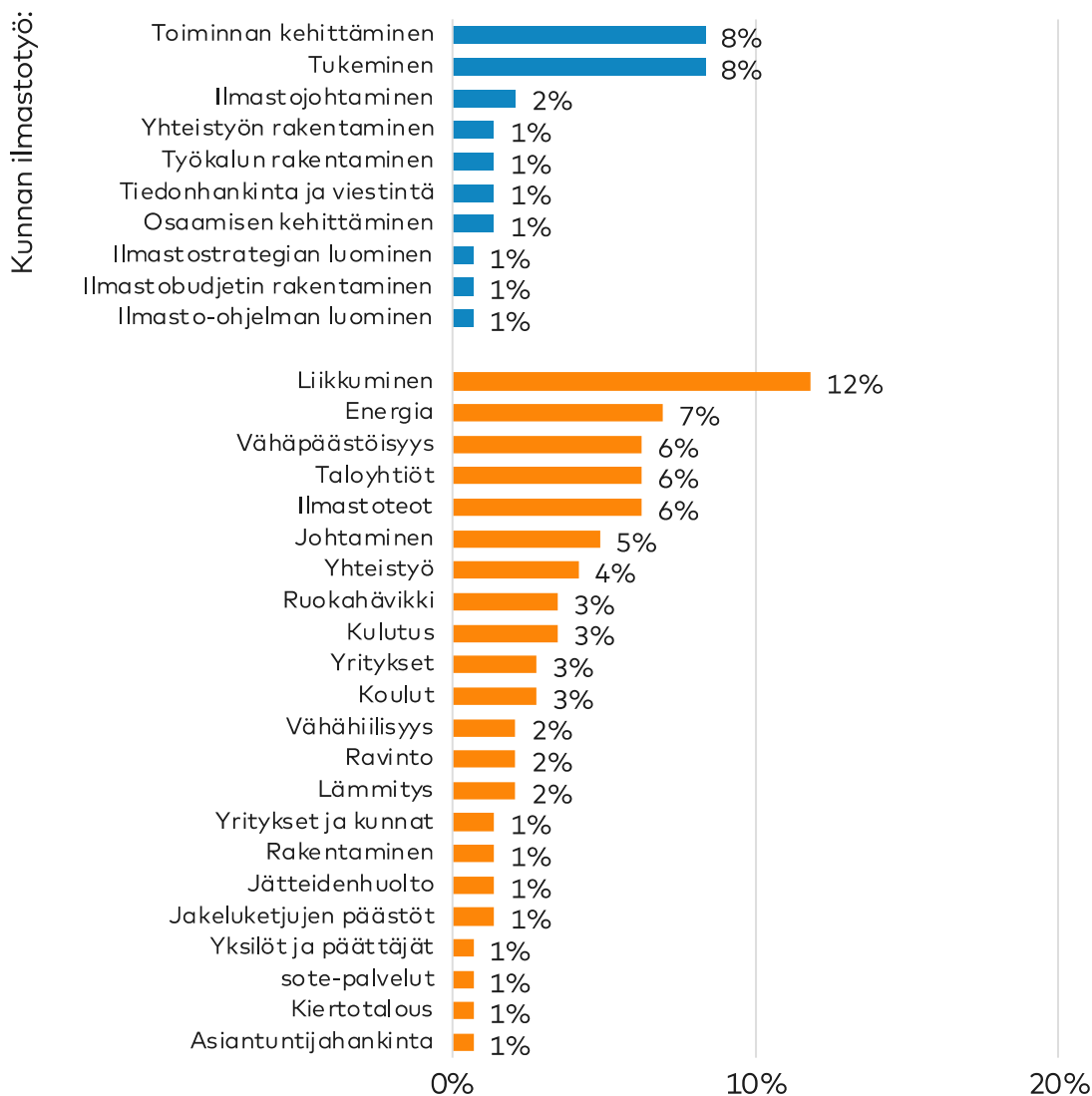
Kuva 9 Hankkeiden saamien rahoitusten (sidottu) keskiarvot vuosina 2019–2023 (euroa)

Kuva 10 Hankkeiden saamien rahoitusten (sidottu) keskiarvot vuosina eri kategorioissa (euroa)

Iso osa ohjelman hankkeista kohdistuu toimenpiteiltään kunnan ilmastotyön kehittämiseen sekä toisaalta kestävien liikkumis- ja energiamuotojen kehittämiseen. Sen lisäksi, että ohjelman hankkeita on luokiteltu alueellisuuden, toimenpiteiden, alueellisuuden sekä toteuttajan perusteella, on myös hankkeiden kehittämisen kohteelle muodostettu kategorisoinnit. Kuvassa 11 sinisellä korostetut kehittämiskohteet ovat kunnan ilmastotyön kehittämisen eri kategorioita. Kuntien ilmastotyötä on hankkeissa kehitetty esimerkiksi kehittämällä toimintaa yleisesti, muodostamalla työkaluja, strategioita sekä ilmastobudjetteja. Toisaalta hankkeissa on kehitetty myös esimerkiksi taloyhtiöihin, ilmastotekoihin, ruokahävikkiin ja kulutukseen liittyviä teemoja.

Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelmasta avustettujen hankkeiden kehittämisen kohteet, % (n=144)

Kuva 11 Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman hankkeiden kehittämiskohteet (%)

Kansallisen tason työkalut ja toimintamallit

Ohjelmasta rahoitettiin yhteensä viisi hanketta, joissa kehitettiin kansallisen tason työkaluja kuntien ja alueiden päästölaskentaan ja -raportointiin, kuntien ilmastosuunnitelman tueksi sekä kaupunkien ilmasto-ohjelmien vaikutusten arviointiin. Lisäksi tavoitteena oli päivittää ja kehittää edelleen kansalaisille suunnattua ilmastodieetti-palvelua. Ohjelma rahoitti työkalujen kehittämiseen liittyneitä hankkeita yhteensä noin 444 000 eurolla. Kaikkien päätoteuttajana oli Suomen ympäristökeskus.

Ohjelmasta rahoitettiin yhteensä 9 hanketta, joissa kehitettiin kansallisen tason toimintamalleja. Suurin osa niistä oli tarkoitettu ilmastotyön jalkauttamiseksi kuntien toimintaan, mutta hankkeilla kehitettiin myös kuntien ja yritysten välistä yhteistyötä, asukasyhteistyötä sekä ELY-keskusten toimintamalleja ilmastotyön integroimiseksi viranomaistoimintaan. Ohjelma rahoitti toimintamallien kehittämiseen liittyneitä hankkeita yhteensä noin 950 000 eurolla. Yksittäisten hankkeiden rahoitus vaihteli 30 000 eurosta 150 000 euroon.

Useat hankkeet toteutettiin osissa eli alkuperäisillä hankkeilla oli jatkohankkeita. Yksi hanke kilpailutettiin avoimella tarjouskilpailulla. Muut toteutettiin suorahankintana hankesuunnitelman perusteella. Osassa hankkeista ympäristöministeriön rahoitusosuus oli 100 prosenttia, toisissa oli osarahoitusta esimerkiksi CANEMURE-hankkeesta.

Muut toimenpiteet

Ohjelmasta rahoitettiin muita toimenpiteitä yhteensä noin 370 000 eurolla. Rahoitussummat vaihtelivat 6 000 eurosta noin 190 000 euroon. Osassa toimenpiteistä ympäristöministeriön rahoitusosuus oli 100 % ja osassa hyvin pieni. Esimerkiksi suurin osa Kuntien ilmastokonferenssin 2023 kuluista katettiin osallistumismaksuilla ja yritysten näyttelymaksuilla.

Viestintää ja verkostoitumista tukevia hankkeita toteutettiin neljä. Ohjelmasta rahoitettiin Kuntaliiton yhteistyössä FCG:n kanssa toteuttamien Kuntien ilmastokonferenssien järjestämistä vuosina 2021 ja 2023. Lisäksi toteutettiin Motivan kuntien ilmastohankkeille järjestämä sparraus sekä viestintä ja viestinnän jatkohanke, jotka toteutettiin vuosina 2020–2024. Hankkeille järjestettiin tapaamisia kaksi kertaa vuodessa ja luotiin virtuaalialusta kokemusten vaihtoa varten. Lisäksi hankkeiden aikana ja niiden päätyttyä kerättiin palautetta ja laadittiin kuvaukset hankkeiden lopputuotteista. Lisäksi laadittiin mm. ilmastoaiheinen rahoitushakulistaus.

Ohjelman viimeisenä toimintavuotena on järjestetty Ilmastotyön avaimet -verkkotilaisuuksia, joissa on jaettu tietoa hyvistä käytänteistä ja onnistuneista ilmastotoimista. Kohderyhmänä ovat olleet kaikki kuntien ja alueiden ilmastotyön parissa töitä tekevät ja siitä kiinnostuneet.

Selvitystyyppisiä hankkeita rahoitettiin kolme: Kuntaliiton toteuttamat kuntien ilmastokyselyt vuosina 2021 ja 2023 sekä Suomen ympäristökeskuksen toteuttama ilmastolain kuntapöytäkirjan sisältöön liittynyt selvitys vuonna 2021.

Tämän lisäksi ohjelmasta rahoitettiin myös Pirkanmaan ELY-keskuksen (PIRELY) osallistumista Ilmastoratkaisujen vauhdittaja (ACE) Life-hankkeeseen, jossa PIRELYn tehtävänä on pääasiassa viestiä hankkeen tuloksista, organisoida ilmastorahoituksen asiantuntijaryhmän toimintaa sekä kehittää rahoituksen ilmastovaikutusten arviointityökalua.

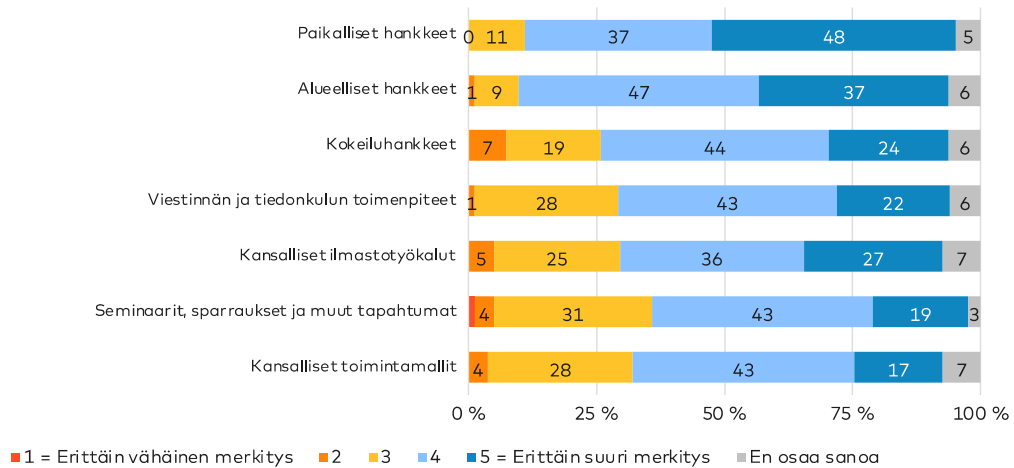
2.2.2 Toimenpiteiden kohdentuminen

Ohjelman toimenpiteitä pidetään oikeansuuntaisina ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi.

Hanketoteuttajien ja sidosryhmien kyselyyn vastanneista 85 prosenttia piti paikallisia hankkeita ja 83 prosenttia alueellisia hankkeita melko tai erittäin merkityksellisinä tavoitteiden saavuttamiseksi. Ohjelmassa toteutetut toimenpiteet konkretisoivat tavoitteita ja kytkeytyvät niihin tiiviisti.

Toimenpiteitä pidetään tavoitteen saavuttamisen kannalta oikeina. Myös kokeiluhankkeita, kansallisia työkaluja ja toimintamalleja sekä viestinnän toimia pidettiin tarpeellisina, mutta haastattelu- ja kyselyaineiston perusteella ne ovat jääneet sivuosaan ohjelman toimenpiteinä.

**Arvioi seuraavien toimenpiteiden merkitystä ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi:
(n=81)**

Kuva 12 Ohjelman toimenpiteiden merkitys.

Ohjelman keskeisin toimenpide on ollut paikallisten ja alueellisten hankkeiden rahoittaminen.

Valtaosa ohjelman toiminnasta on kytkeytynyt hankerahoituksen toteuttamiseen erityisesti paikalliselle ja alueelliselle tasolle. Rahoitus mahdollistaa ilmastotoimien toteuttamista kunnissa, ja käänteisesti rahoituksen ja resurssien puuttuminen estää toteutusta. Vaikka kyseessä on varsinkin suurempien kaupunkien ilmastotoimien mittaluokkaan verrattuna pieni lisäresurssi, on se mahdollistanut kehittämisen kohdentamista sellaisiin teemoihin, joita esimerkiksi investointeihin suunnatulla rahoituksella ei voida edistää. Ketterä rahoitusinstrumentti on täydentänyt kuntien mahdollisuuksia edistää ilmastotyötä muiden rahoitusten ohessa. Toisaalta pienemmissä kunnissa pienelläkin rahoituksella on mahdollista käynnistää ensimmäistä kertaa ilmastotyötä. Osaltaan lisäresurssin suurta merkitystä korostaa se, ettei kunnilla ole ilmastotoimien kehittämiseen kohdentuvaa perusrahoitusta, jolloin kehittäminen väistämättä jää erilaisten kehittämishankkeiden varaan. Oleellista rahoituksen hyötyjen syntymisessä on kohdentaminen suoraan kunnille, tai pienimpien kuntien tapauksessa alueille kuntien väliseen yhteiskehittämiseen.

Vaikka rahoituksen myöntäminen kehittämishankkeisiin on kunnille ja alueille tärkeää, haasteeksi tunnistetaan hanketyön jatkuvuuden varmistaminen. Pienillä rahoituksilla voidaan katalysoida kustannustehokkaasti vaikuttavia toimenpiteitä, mutta samalla tulisi varmistua, että hankkeet johtavat pysyviin toimintamalleihin. Tätä on osin pyritty varmistamaan hakukuulutusten ehdoilla ja ohjelman suunnittelulla, mutta toimenpiteitä toteutukseen on tehty vain vähän. Riskinä on, että pienet kehittämisrahoitukset jäävät pistemäisiksi toimiksi, joille ei löydy organisaatiossa pysyvää paikkaa ja toteuttajaa.

Erityisen hyvänä on koettu rahoituksen ketteryys ja joustavuus. Rahoitusta oli mahdollista saada melko joustavasti kunnan/alueen itse tunnistamiin tarpeisiin, kunhan se ei kohdennu hakuilmoituksessa poisrajattuihin sisältöihin. Tämä on mahdollistanut hyvin erityyppisten toimenpiteiden toteutusta. Haasteeksi muodostuu se, miten voidaan varmistua, että rahoitus kohdentuu mahdollisimman vaikuttavasti. Toisaalta jos tavoitteena on pyrkiä kokeilemaan ja kehittämään uudenlaisia ratkaisuja, myös epäonnistuminen on hyväksyttävää. Samoin jos rahoituksella paikataan puuttuvaa perusrahoitusta, on jo rahoitus itsessään hyödyllistä, vaikka sillä ei saavutettaisi tiettyjä määriteltyjä tuloksia.

Rahoituksen määrä on ollut kuntien edustajien ja sidosryhmien mukaan riittävää ja kohdennettu hyvin, mikä on mahdollistanut ohjelman tavoitteiden saavuttamista kunnilla ja alueilla. Rahoituksen kohdentamista kunnille ja alueille pidetään onnistuneena lähestymistapana, sillä kehittämishankkeiden ja kokeilujen kautta on kehitetty konkreettisia ja paikallisiin tarpeisiin käytäntöjä, joita voidaan jatkossa vakiinnuttaa kuntien ja alueiden toimintaan.

Rahoituksen jakaminen on ollut ohjelman keskeinen toimenpide, mutta sen ei välttämättä kuuluisi olla ministeriön tehtävä. Aineistosta nousee myös kyseenalaistavia havaintoja siitä, onko vastaavaan vahvasti rahoituksen myöntämiseen pohjautuvan ohjelman toteuttaminen ministeriön ydintehtävä, vai voisiko sitä toteuttaa jokin muu organisaatio. Esimerkiksi ELY-keskukset toteuttavat jatkuvasti vastaavia toimia myös ympäristöministeriön hallinnonalalla. Tällöin kuitenkin yhteys ilmastopolitiikan valmisteluun ja toimeenpanoon kansallisella tasolla jäisi vähäisemmäksi.

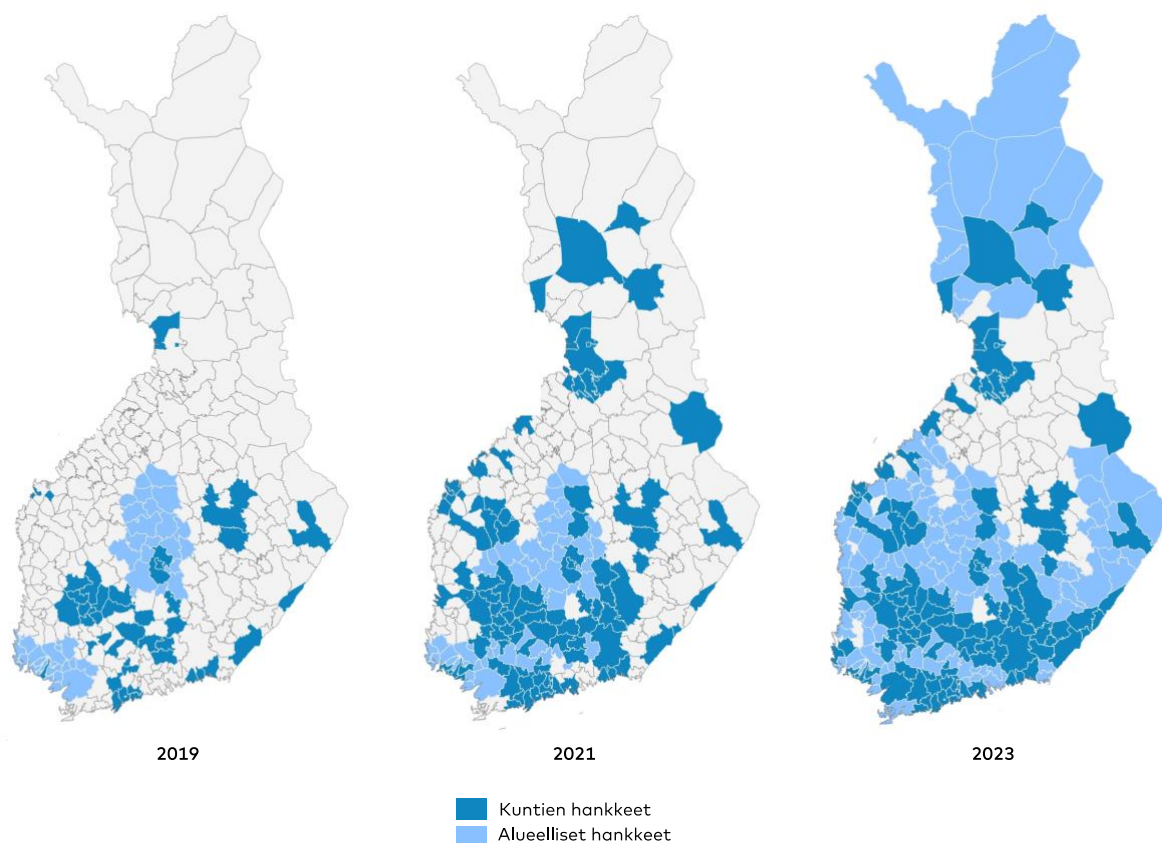
Myös kansallisia toimenpiteitä pidetään tärkeinä, mutta ohjelman merkitystä niihin jossain määrin epäselvänä. Ohjelman puitteissa toteutetut työkalut ja toimintamallit ovat hyödyllisiä ja tukevat osaltaan kuntien ilmastotyötä. Ohjelman merkitys varsinkin työkalujen toteuttamisessa on jäänyt jossain määrin epäselväksi, ja niitä olisi mahdollisesti saatettu toteuttaa ilman ohjelman rahoitustakin ainakin joiltain osin. Kansallisten toimenpiteiden merkitys ohjelman kokonaisuudessa on vähäisemmäksi kuin paikallisten tai alueellisten hankkeiden rahoituksen. Kansalliset työkalut kuitenkin muodostava helposti levitettävän ja hyödynnettävän pohjan ilmastotoimien käynnistämiseksi ja jatkokehittämiseksi.

Toimenpiteillä on pystytty tavoittamaan laaja joukko kuntia. Rahoitettuja hankkeita on toteutettu lähes jokaisessa maakunnassa, ja niillä on pystytty tavoittamaan sekä suuria että pieniä kuntia. Erityisesti alueelliset hankkeet (kuvassa vaaleansinisellä) ovat lisänneet alueellista kattavuutta ja tavoittaneet myös sellaisia kuntia, joissa ilmastotyötä vasta käynnistetään. Suurelta osalta kunnista on vielä puuttunut ilmastosuunnitelma tai konkreettiset toimet ilmastotyössä. Ohjelman

"Mahdollistanut, sallinut ja ymmärtänyt paikallisuuden, joka vuorostaan mahdollistanut hankkeiden tarvelähtöisyyden ja alueellisen erityisyyden huomioinnin."

"Verrattuna muihin rahoitusohjelmiin nämä olleet pieniä mutta todella joustavia ja kevyesti hallinnoitavia. Voitu keskittyä vain tarpeellisimpaan työhön. Rahamäärä käytetty järkeviin asioihin ja saatu pienestä rahamäärästä iso vaikuttavuus."

rahoitushauissa ei kuitenkaan ole tehty karsintaan sen perusteella, mikä hakijan ilmastotyön aste tai tarve on. Näin ollen rahoitusta ei myöskään ole voitu tai haluttukaan kohdentaa erityisesti jollekin tietylle kohderyhmälle.

Kuva 13 Toteutetut hankkeet (Lähde: Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelma)

Ohjelmassa on tietoisena valintana hyödynnetty olemassa olevia verkostoja ja viestintäkanavia.

Ohjelman toimet hankerahoituksen ja viestintäkanavien ulkopuolella ovat olleet suhteellisen vähäisiä, mutta työssä on hyödynnetty aktiivisesti mm. Hinku- ja FISU-verkostoja. Lisäksi ohjelman puitteissa on toteutettu Motivan järjestämiä tapahtumia osallistujille. Olemassa olevien verkostojen hyödyntäminen näyttäytyy riittävänä, sillä useat haastatelluista ja kyselyvastaajista pitivät ohjelman puitteissa syntynyttä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa tarpeellisenä. Samalla kuitenkin ohjelman viestinnän ulkoistaminen heikentää mahdollisuuksia tavoittaa potentiaalisia hanketoteuttajia ja toisaalta mahdollisuuksia tulostiedotukseen, eikä verkostojen ulkopuolisten kuntien tavoittamiseksi ole tehty laajasti toimenpiteitä. On tärkeää varmistaa, että tietoa

"On ollut oikeanlaisia toimenpiteitä. Ilmastotyö kunnissa vaihtelee todella paljon kuntakohtaisesti ja päättäjistä riippuu mihin saadaan rahaa. Jos halutaan edistää tätä enemmän eikä niin riippuvainen päättäjistä. Paikalliset rahoitukset ja kokeiluhankkeet tärkeitä."

kehitetystä toimintamalleista levitetään myös niille kunnille, jotka eivät kuulu olemassa oleviin verkostoihin.

Ohjelmaan osallistuneiden kuntien ja sidosryhmien mukaan ohjelman toimenpiteet ovat vastanneet tavoitteita ja toteutuneet pääosin suunnitellusti. Hankkeiden tulokset ovat olleet vaihtelevia, mikä on luonnollista kuntien ja alueiden erilaisista lähtökohdista johtuen. Paikallisiin tarpeisiin kytkeytyvä kehittäminen on ollut tärkeää ja mahdollistanut tulosten sopeuttamisen kuntien erilaisiin tilanteisiin.

Rahoituksen palautuminen on tyypillinen haaste vastaavissa ohjelmissa. Hankkeet hakevat rahoitusta suunnitelmaan perustuen, mutta mahdolliset muutokset saattavat johtaa siihen, ettei kaikkea rahoitusta käytetä suunnitellusti. Tämä on osittain johtanut tilanteeseen, jossa ohjelmalle palautuu myönnettyä rahoitusta ilman selkeää suunnitelmaa, miten sitä kannattaisi hyödyntää.

2.3 Ohjelman toteutusprosessin onnistuminen

2.3.1 Ohjelman organisointi ja rahoitushaut

Ohjelma on organisoitu tehokkaasti ja pienillä resursseilla. Ohjelmassa työskennelleiden ihmisten innostuneisuus teemaa kohtaan heijastuu hanketoimijoihin, mitä pidetään tärkeänä. Ohjelman organisoinnin ja vastuunjaon kokonaisuus on näyttäytynyt selkeänä hankehakijoille. Ohjelman organisoituminen koetaan helposti lähestyttävänä ja ketteränä. Rahoituksen lisäksi ohjelma on tarjonnut tukea hankkeille. Vuoropuhelu hankkeiden ja rahoittajan kanssa on haastateltujen ja kyselyvastaajien arvioiden mukaan ollut toimivaa.

Ohjelman niukka resursointi ei olisi mahdollistanut juuri muuta toimintaa kuin rahoitusten toteuttamisen.

Ohjelmaorganisaation resurssit ovat kuluneet täysimääräisesti rahoituksen myöntämiseen, ja erityisen vaikeaksi tilanne muotoutui myönnettävän määrärahan kasvaessa merkittävästi yhdelle vuodelle ilman, että henkilöstöresurssit kasvoivat samassa suhteessa. Vaikka resursointi on näyttäytynyt ulospäin riittävänä, on henkilöstöresurssien riittävyys käytännössä myös rajoittanut mahdollisuuksia toteuttaa muita kuin rahoituksen myöntämiseen liittyviä tehtäviä. Tämän merkitystä ohjelman tavoitteiden saavuttamiseen ei voida arvioida, mutta jatkossa tulisi kiinnittää tarkemmin huomiota siihen, että resurssit ovat oikein mitoitettuja suhteessa hallinnolliseen työmäärään.

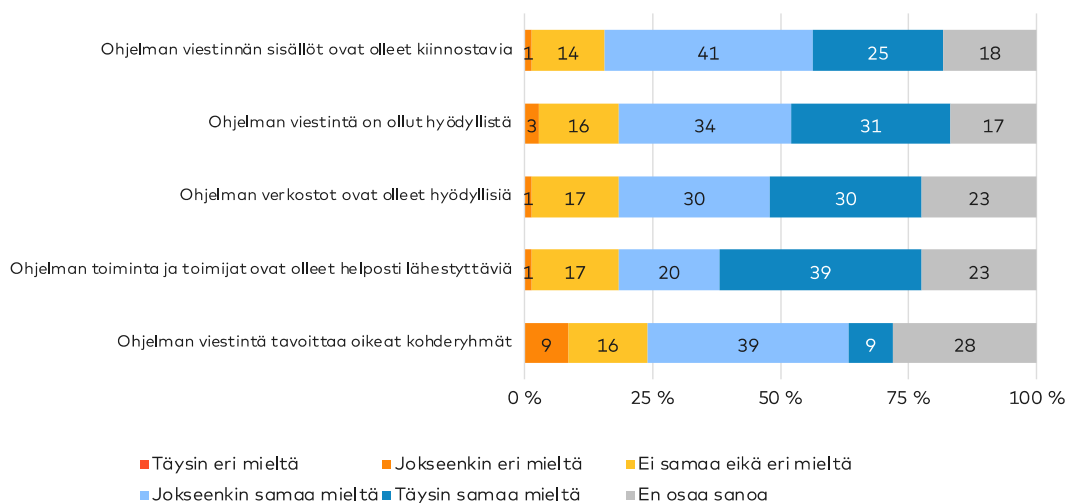
Kyselyyn vastanneet suhtautuvat ohjelman viestintään ja vuorovaikutukseen varsin myönteisesti. Viestinnällisiä sisältöjä pidetään kiinnostavana ja hyödyllisenä. En osaa sanoa -vastausten osuus on

"Lomakkeet ovat olleet selkeät ja helposti täytettävät. Neuvonta asiantuntijoilta on ollut hyvää, asiantuntevaa, joustavaa ja vastaukset on saatu nopeasti. Myös muutostarpeet on käsitelty ripeästi ja turhaa byrokratiaa välttäen."

"Isoin arvo on ollut se, että rahoitusinstrumentti on ollut kohtuu kevyt. EU-hankkeiden haut esim. raskaita prosesseja, tämä ollut sopivasti täydentämässä isompien kaupunkien työtä ja resursseja."

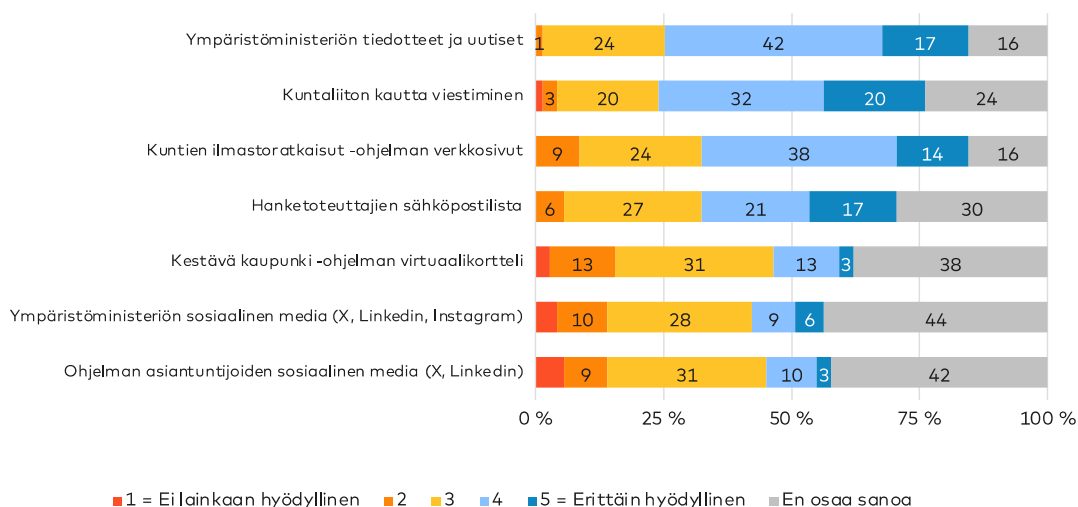
melko suuri. Väittämään ohjelman viestinnän kyvystä tavoittaa oikeat kohderyhmät noin kymmenesosa on vastannut olevansa eri mieltä ja noin kolmannes ei osaa vastata kysymykseen. Ympäristöministeriön ja Kuntaliiton tiedottamista pidetään toimivana. Sen sijaan sosiaalisen median kanavia tai postauksia pidetään vähemmän hyödyllisinä hanketoimijoille. Tulostiedotusta on tehty mm. väliraportissa ja hankkeiden yhteisissä Teams-tapaamisissa. Ohjelman viestinnässä on hyödynnetty olemassa olevia verkostoja (esim. FISU). Tuloksista viestimistä olisi sidosryhmien mukaan voitu tehdä aktiivisemmin.

Arvioi seuraavia väittämiä ohjelman viestintään ja vuorovaikutukseen liittyen: (n=71)

Kuva 14 Ohjelman viestinnän ja vuorovaikutuksen onnistuminen.

Arvioi ohjelman viestintäkanavien hyödyllisyyttä: (n=71)

Kuva 15 Ohjelman viestintäkanavien hyödyllisyys.

Tiedonkeruussa kuultujen hanketoteuttajien mukaan ohjelmatiimin tarjoama tuki on ollut onnistunutta ja riittävää. Monet vastaajat kertoivat saaneensa hankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen tukea nopeasti ja joustavasti. Lisäksi tiivis verkostoyhteistyö ja joustavat prosessit, kuten raportointiin ja maksatuksiin liittyvät järjestelyt, helpottivat hankkeiden toteutusta. Myös hankkeiden yhteiset tapaamiset ja ministeriön asiantuntijuus saivat ohjelmaan osallistuneilta kiitosta.

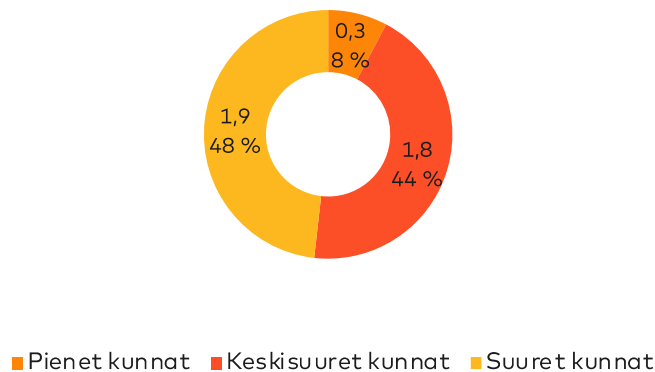
Joustava ja hallinnollisesti kevyt hakuprosessi on ollut keskeinen tekijä ohjelman onnistumisen kannalta, sillä se on mahdollistanut keskittymisen hankkeiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen ilman ylimääräistä byrokratiaa. Hakuprosessien keveys ja selkeys koettiin erityisen tärkeänä pienissä kunnissa, joilla ei ollut riittävästi henkilöstöresursseja tai aiempaa kokemusta rahoituksen hakemisesta.

Ohjelman rahoitushakuihin liittyvä viestintä, aikataulut ja kriteerit on koettu selkeinä. Kunnat toivovat jatkossakin vastaavia rahoitushakuja varten yksityiskohtaisia ohjeita siitä, mitä hakuihin osallistuminen vaatii kunnalta sekä varhaista viestintää alkavasta rahoitushausta sekä sen kriteereistä, jotta kunnilla on riittävästi aikaa varautua hakemusten valmisteluun. Tiedonkulun parantamiseksi on myös olennaista varmistaa, että viestit rahoitushauista tavoittavat oikeat henkilöt kunnissa. Ohjelman kautta saatua rahoitusta on ollut hanketoteuttajien näkökulmasta verrattain kevyt hallinnoida ja ohjelmaorganisaatio on antanut hankehakijoille tietoa ja kommentteja hakemukseen. Erityistä kiitosta saa kevyt raportointi sekä muutoshakemuksen tekeminen, jonka prosessi oli ketterä (sähköpostihyväksyntä).

Osa näki, että hanketoteuttajien yhteistyöhön olisi voitu kannustaa enemmän. Rahoitushakujen suunnittelussa tulisi huomioida erityisesti kuntien alueellinen yhteistyö, jotta myös pienemmät kunnat saadaan mukaan hankkeisiin. Jatkossa voisi harkita mahdollisuutta hakea rahoitusta useamman kunnan yhteishankkeille. Pienten kuntien henkilöstövajaus suhteessa hankkeisiin ja lainsäädännöllisiin tehtäviin tulisi huomioida paremmin. Joidenkin hanketoteuttajien mielestä kuntien ilmastotyön hallinnonalat ylittävän johtamisen näkökulmasta myös ohjelman tutkimusyhteistyötä voisi jatkossa laajentaa eri tieteenaloille.

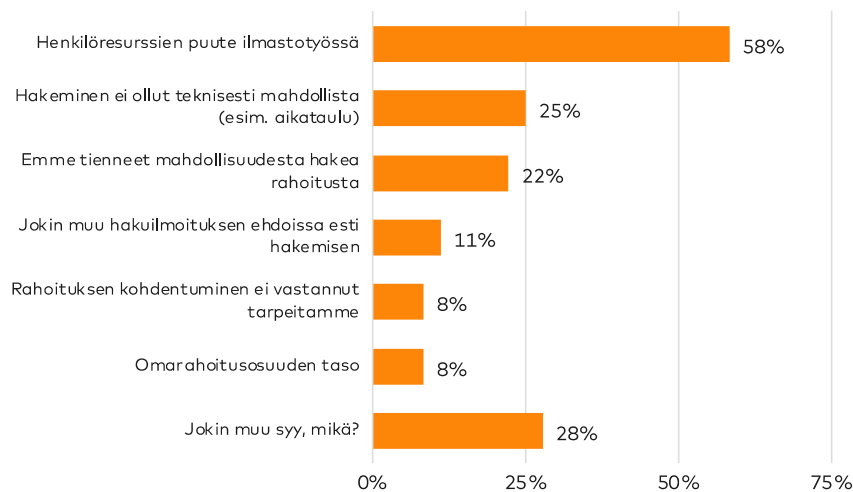
Rahoitusta on myönnetty eniten suurille ja keskisuurille kunnille. Kaikista pienimmät kunnat ovat hakeneet ja saaneet rahoitusta huomattavasti vähemmän. Haastateltujen ja kyselyyn vastanneiden mukaan syynä hakematta jättämiselle on kuntien henkilöstöressurssien tai riittävän omavaraisuusosuuden puute. Muita syitä ovat olleet tekniset syyt, kuten aikataululliset syyt (25 %) tai tiedonpuute hakumahdollisuuksista (22 %). Lisäksi osalla kunnista syynä on ollut se, ettei rahoituksen kohdentuminen ole vastannut kuntien tarpeita, kuntien omarahoitus ei ole ollut riittävä tai alueelliselle ilmastotyölle ei ole määritetty vetovastuuta tai rahoitusta on haettu muiden kanavien kautta (esim. EAKR tai EUCEF-rahoitus). Ohjelman loppuvaiheessa on pyritty edistämään pienten kuntien osallistumista hankehakuihin tarjoamalla tukea sekä hankeideointiin että hakemusten valmisteluun.

Kuntien toteuttamien hankkeiden rahoitus kuntien koon mukaan (milj. €)

Kuva 16 Paikallisten hankkeiden rahoitus kuntien koon mukaan

Mistä syystä kuntanne ei ole hakenut rahoitusta ohjelmasta? (voit valita useita, n=36)

Kuva 17 Syyt sille, miksi vastaajan kunta ei ole hakeneet rahoitusta ohjelmasta

2.3.2 Toimintaympäristön muutosten vaikutukset toteutuksen onnistumiseen

Ohjelmakaudella on tapahtunut monia toimintaympäristön muutoksia, jotka ovat yhtäältä edistäneet ohjelman tavoitteiden toteutumista ja toisaalta asettaneet merkittäviä haasteita ohjelman onnistumiselle. Haastateltujen ja kyselyyn vastanneiden mukaan ohjelman onnistumista on tukenut ilmastotyön valtavirtaistuminen, EU:n ilmastopolitiikan tiukentuminen, energiamurros sekä teknologinen kehitys. Ohjelman tavoitteiden saavuttamista ovat puolestaan hidastaneet kuntatalouden heikentyminen ja kuntiin kohdistuneet säästöpainet, poliittinen epävarmuus ja

linjaukset ohjelmakauden aikana sekä muut ohjelmakauden aikaiset toimintaympäristön muutokset kuten sote-uudistus, koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan.

Ohjelman merkitys on kasvanut ohjelmakaudella, sillä kuntien ilmastotyö on noussut kuntien agendalle. Muutos ei ole ohjelmasta johtuva, mutta ohjelma on pystynyt tukemaan kuntia vastaamaan toimintaympäristön muutoksesta juontuvasta tarpeesta. Toisin sanoen ilman ohjelmaa kunnat eivät välttämättä olisi pystyneet toteuttamaan sellaista ilmastotyötä, jota toimintaympäristö niiltä vaatii. Useat kuntien ja sidosryhmien edustat kokevat, että yhteiskunnallinen tietoisuus ilmastomuutoksesta ja sen vaikutuksista on lisääntynyt merkittävästi ohjelmakauden aikana, mikä on nostanut ilmastotyön ja ilmastomuutoksen hillinnän entistä keskeisemmäksi osaksi kuntien strategioita ja toimintaa. Monet kunnat, erityisesti suuremmat kaupungit, ovat asettaneet kunnianhimoisia hiilineutraaliustavoitteita, mikä on tukenut ohjelman tavoitteiden saavuttamista.

Myös kansallisella ja EU:n päätöksenteon ja strategisten linjausten arvioidaan vaikuttaneen ohjelman onnistumiseen. EU:n vihreän siirtymän ohjelma ja Fit for 55-paketti ovat asettaneet aiempaa tiukempia ilmastotavoitteita, mikä on pakottanut parantamaan ilmastotoimenpiteitä kansallisesti ja kuntatasolla ja lisännyt EU-tasoisia investointeja kestäväan kehitykseen. Kansainvälisen paineen uskotaan myös vahvistaneen kuntien sitoutumista ilmastomuutoksen hillintään.

Vaikka ilmastotyö on valtavirtaistunut ja kuntien ilmastostrategiat ovat kehittyneet, viimeaikaiset poliittiset muutokset ovat vaikeuttaneet pitkäjänteisen ja tehokkaan ilmastotyön toteutusta. Hallitusohjelman painotusten muutokset ovat luoneet ohjelmakauden aikana epävarmuutta kuntien ilmastotyölle ja hallituksen linjaukset, kuten ilmastolain mukaisen kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen, ovat olleet merkittävä askel taaksepäin kuntien ilmastotyössä.

Lisäksi koronapandemia, geopoliittisen tilanteen ja turvallisuustilanteen muutokset sekä hallinnolliset muutokset ovat aiheuttaneet ennalta arvaamattomia vaikutuksia kuntien talouteen ja haastaneet kuntien toimintaympäristöä. Esimerkiksi Venäjän hyökkäyssota on aiheuttanut toimitusketjuhäiriöitä, mikä on vaikeuttanut joidenkin hankkeiden toteuttamista. Myös energian hinnan nousulla ja energiakriisillä on ollut ilmastotyön kannalta positiivisia vaikutuksia, sillä se on lisännyt kuntien panostuksia energiatehokkuutta parantaviin ratkaisuihin. Yleistyneet energiasäästötoimet ja energiatehokkaat ratkaisut ovat vauhdittaneet siirtymistä puhtaampiin energiamuotoihin ja energiankulutuksen optimointiin, mikä on auttanut saavuttamaan ohjelman sekä kansallisia hiilineutraaliustavoitteita.

Myös kuntatalouden heikentyminen ja kuntien säästöpainet ja niiden ilmastotyötä hidastavat vaikutukset huolestuttavat arviointiin osallistuneita kuntien ja sidosryhmien edustajia. Esimerkiksi koronapandemian arvioitiin heikentäneen merkittävästi kuntien ja valtion taloudellista tilannetta. Vaikka pandemia lisäsi valtion tukia kunnille, sen jälkimainingeissa monia budjetteja jouduttiin leikkaamaan, mikä vaikutti negatiivisesti ilmastotyöhön. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille on supistanut kuntien toimintaa rajatummalle vastuualueelle

ja pienentänyt kuntien budjettia, mikä on osassa kunnista vähentänyt käytettävissä olevia resursseja. Ilmastotyö on useissa kunnissa ollut ensimmäisiä leikkauksen kohteita niiden karsiessa ylimääräisistä menoista.

3 Ohjelman tulokset

Tässä luvussa käsitellään syntyneitä tuloksia teemoittain ja tavoitteittain.

3.1 Saavutetut tulokset toimenpiteittäin

Keskeiset havainnot

- » Ohjelma on tukenut kuntia ilmastotyön käynnistämisessä, ilmastojohtamisessa ja ilmastotavoitteiden suunnitelmallisessa integroimisessa osaksi kuntien toimintaa. Lisäksi ohjelma on edistänyt verkostoitumista ja tiedon jakamista paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla.
 - » Ohjelma on rahoittanut kuntien paikallisia ilmastohankkeita, joissa on kehitetty käytännönläheisiä ratkaisuja ilmastojohtamiseen, vähähiilisiin elämäntapoihin ja vähäpäästöiseen liikkumiseen. Alueellisissa hankkeissa vahvistettiin kuntien välistä yhteistyötä, maakunnallisen ilmastotyön merkitystä ja luotiin monistettavia työkaluja ja toimintamalleja, mikä on tukenut erityisesti pienempiä kuntia ilmastotyön jalkauttamisessa.
 - » Kansallisissa hankkeissa kehitetyt työkalut, kuten päästölaskurit ja ilmastobudjetointimallit, ovat helpottaneet kuntien ilmastopäästöjen seurantaa ja integroituneet osaksi kuntien strategista suunnittelua.
 - » Monia kunnissa kehitetyistä työkaluista ja toimintamalleista on jo otettu pysyvästi käyttöön. Tulosten skaalautuminen edellyttää kuitenkin riittäviä resursseja sekä kuntien välistä tiedonjakoa ja yhteistyötä.
-

3.1.1 Paikalliset hankkeet

Ohjelman rahoituksella on toteutettu paikallisia kehittämishankkeita, jotka ovat auttaneet kuntia kehittämään käytännönläheisiä ja paikallisiin tarpeisiin soveltuvia ilmastoratkaisuja. Suurin osa paikallisten hankkeiden edustajista on sitä mieltä, että saavutetut vaikutukset vastaavat ohjelmalle asetettuja tavoitteita. Hanketoteuttajien mukaan hankkeet ovat vauhdittaneet kuntien ilmastotyötä ja tukeneet sen juurtumista osaksi kuntien jokapäiväistä toimintaa. Paikallisissa hankkeissa on muun muassa kokeiltu kuntiin vähähiilisyttä edistäviä ratkaisuja, edistetty kunnan sisäistä sekä kuntien ja yritysten yhteistyötä ja tiedon jakamista sekä tuettu kuntien ilmastojohtamista. Monissa kunnissa ilmastotyö on jatkunut hankkeiden päättyttyä, ja hankkeissa kehitetyt uudet toimintamallit ja työkalut ovat vakiintuneet osaksi toimintaa. Paikallisesti kehitettyjä toimintamalleja ja työkaluja on myös laajennettu muihin kuntiin yhteistyöverkostojen kautta.

Paikallisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia

Kuva 18 Paikallisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia²

Hankkeiden tuloskoosteiden ja seurantadokumenttien mukaan paikallisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia ovat olleet ilmastoystävällisyyttä edistävien hankintojen ja käytännön kokeilujen tekeminen (17 %), kuntien ilmastotyön ja johtamisen kehittyminen (17 %), tietoisuuden lisääminen ilmastotekoihin ja ilmastoystävällisyyteen liittyen (15 %) sekä erilaisten ilmastotyökalujen ja toimintamallien luominen (14 %). Lisäksi hankkeissa on edistetty liikenteen päästöjen vähentymistä, kehitetty erilaisia ilmastoratkaisuja, luotu ilmasto-ohjelmia, ilmastobudjetteja ja strategioita sekä kehitetty yhteistyötä tai verkostoja.

Seuraavassa taulukossa 2 kuvaamme esimerkein paikallisten hankkeiden tuloksia teemoittain.

² Useissa hankkeissa on syntynyt moneen kategoriaan sopivia tuloksia. Kuvat on luotu hankkeiden päätuloksiksi tulkittavien tulosten perusteella.

Taulukko 2 Paikallisten hankkeiden tuloksia.

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä hankkeiden toimenpiteistä
Liikenteen vähähiilisyys	» Kehitettiin liikenteen vähähiilisyyteen tähtääviä ratkaisuja » Tehtiin kokeiluja, joilla kannustettiin kuntalaisia liikkumaan vähähiilisemmin » Lisättiin kuntalaisten tietoisuutta ja ymmärrystä liikkumisen päästöistä ja vaihtoehtoisista kulku- ja liikennemuodoista	» Vaasa: Kartoitettiin pyöräpysäköinnin nykytilaa, annettiin ohjeistuksia pyöräpysäköinnin suunnittelun ja kehittämisen tueksi taloyhtiöille sekä määriteltiin jatkotoimenpiteitä muiden liikkumisen tapojen kokeilemiselle. » Pori: Kannustettiin kuntalaisia kevyen liikenteen vaihtoehtoihin lisäämällä kevyen liikenteen edellytyksiä, kevyen liikenteen katukokeilu ja toimintapuisto, kevyen liikenteen opasteita sekä elämyksellisiä kaupunkireittejä. » Hamina ja Cursos Oy: Pyrittiin vähentämään yksityisautoilua Helsingin suuntaan matkaavien keskuudessa kokeilemalla kimppataksisyöttöä Haminan linja-autoasemalta Kotkasta lähteviin aamun kaukoliikennevuoroihin Helsingin suuntaan. » Porvoo: Lisättiin työntekijöiden ja työnantajien tietoisuutta ja ymmärrystä omasta liikkumisestaan, kestävästä kulku- ja liikennemuodoista sekä niiden ilmasto- ja terveysvaikutuksista.
Energiatehokkuus ja resurssiviisaus	» Kehitettiin energiatehokkuutta ja resurssiviisautta tukevia ratkaisuja esimerkiksi tuottamalla taloyhtiöille tietoa ja työkaluja energiatehokkuuteen ja energiaremontteihin liittyen. » Lisättiin kuntien kiinteistöjen energiankulutukseen liittyvää seurantaa.	» HSY: Tuotettiin taloyhtiöiden isännöitsijöille työkaluja tehostamaan energiaremonttien käynnistämistä ja niihin liittyvää päätöksentekoa. » Kaarina: Kartoitettiin öljylämmitteisten kiinteistöjen määrää ja kehitettiin tietokantaa niiden päivittämiseksi, mikä tukee tavoitetta vaihtaa lämmitysjärjestelmät energiatehokkaampiin vaihtoehtoihin.

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä hankkeiden toimenpiteistä
Kuntien ilmasto- ja talousjohtaminen	» Integroitiin ilmastotyö osaksi kuntien taloussuunnittelua ja strategioita esim. ottamalla käyttöön ilmastobudjetointi. » Laadittiin ja päivitettiin kuntien ilmastosuunnitelmia ja -ohjelmia. » Perustettiin ilmastotyötä koordinoivia työryhmiä. » Tuettiin kuntia kestävien hankintojen tekemisessä ja lisätty niihin liittyvää osaamista. » Lisättiin ymmärrystä kunnan tilanteesta ja ilmastomuutoksen sopeutumisen nykyisistä keinoista esim. selvittämällä kuntien ilmastomuutoksen sopeutumisen nykytilaa. » Tuettiin kuntien ilmastotoimenpiteiden systemaattista seurantaa ja näkyvyyttä hankkeissa kehitetyillä ilmastoseurantatyökaluilla (esim. Ilmastovahti).	» Lahti: Liitettiin ilmastotavoitteet osaksi kaupungin talousarvioita ja strategisia suunnitelmia. » Espoo: Kehitettiin ilmastobudjettia kokonaisuudessaan ja tuotiin rakentamisen päästöt vahvemmin osaksi ilmastobudjettia. » Liminka: Käynnistettiin kunnan ilmasto- ja ympäristötyö rakentamalla kehittämällä ilmasto- ja ympäristösuunnitelman jalkauttavia toimintamalleja kunnan eri palvelualueille. » Sipoo: kehitettiin Sipoon kunnan katu- ja viherrakentamisen ja -ylläpidon hankintaprosesseja siten, että ne tukevat kunnan työmaiden päästöjen vähentämistä. » Raisio: Vahvistettiin kunnan ilmastojohtamista kehittämällä kiertotalouden toimintamalleja yhteistyössä kunnan eri toimialojen kanssa sekä ottamalla käyttöön ilmastotoimenpiteiden raportointialusta. » Lappeenranta: Kehitettiin menetelmä ja työkalu kuntien ilmastotyön seurantaan, tuotettiin ilmasto-ohjelmaan liittyvä koko kaupungin alueen investointisuunnitelma ja kehitettiin ilmastotoimenpiteiden oheishyötyjen raportointia osana ilmasto-ohjelman seurantatyökalua. » Useat kunnat esim. Kotka, Kouvola ja Kerava: Otettiin käyttöön Ilmastovahti- ja Ympäristövahti-palveluita ilmastotavoitteiden seuraamiseen.
Kuntien ja yritysten välinen ilmastoyhteistyö	» Kehitettiin kuntien ja yritysten välistä yhteistyötä, ilmastokumppanuusmalleja ja kumppanuusverkostoja.	» Useat kunnat esim. Lappeenranta ja Joensuu: Kehitettiin kuntien ja yritysten välisiä ilmastokumppanuuksia, jotka tarjoavat yrityksille koulutusta ja työkaluja ilmastotyöhön.

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä hankkeiden toimenpiteistä
	» Lisättiin yritysten tietoisuutta kuntien ja kaupunkien ilmastotyöstä ja ymmärrystä yritysten roolista ilmastotoimijoina (esim. oppaat, tietopankit ja vertaistuki). » Kehitettiin yrityksille työkaluja päästölaskentaan ja energiankulutuksen optimointiin.	» Joensuu: Lisättiin kunnan ja yritysten välistä yhteistyötä, joka on lisännyt työkaluja päästölaskentaan ja tukenut yrityksiä ilmastotoimien toteuttamisessa. » Kaarina: Tuettiin kunnan alueella toimivien yritysten päästövähennystoimia järjestämällä yrityksille koulutussarja, jonka tavoitteena oli edistää kunnan ja yritysten yhteistyötä, sitouttaa yrityksiä ilmastotyöhön ja tuoda näkyvyyttä ja mitattavuutta ilmastotoimille.
Kestävät elämäntavat ja kuntalaisten osallisuus	» Kannustettiin osallistavilla kokeiluilla kuntalaisia kestävämpiin ja vähähiilisempiin elämäntapoihin (esim. ruokahävikin vähentäminen, oman hiilijalanjäljen seuraaminen, kasvisruoan suosiminen). » Lisättiin kuntalaisten ymmärrystä kestävästä elämäntavoista esim. viestintäkampanjoilla.	» Lahti: Toteutettiin hiilijalanjälkikokeilu kotitalouksille, jossa ohjattiin asukkaita valitsemaan ympäristöystävällisempiä vaihtoehtoja ja tuettiin kestävien elämäntapojen omaksumista. » Turku: Kehitettiin ilmastoviestintää ja ilmastotyön osallistamiskeinoja nuorten keskuudessa. » Palmia Palvelut Oy: Kannustettiin ruokahävikin vähentämiseen kokeilemalla ruokahävikin seuraamista ja seurantatiedon reaaliaikaista jakamista ruokailijoille ja keittiöön. » Jyväskylä: Kehitettiin ja testattiin toimintamalleja, joilla kaupungin asukkaiden rakentamisesta, asumisesta, ruokailusta, liikkumisesta ja muusta kuluttamisesta aiheutuvia päästöjä voitaisiin pienentää pitkällä tähtäimellä. » Lahti: Kannustettiin kasvisruokavalioon ja tuotiin kasvisruokia tutummaksi kokeilulla, jossa nuoria osallistettiin kotitaloustunneilla kokkaamaan kasviproteiinista ruokia.

Osa paikallisista hankkeista on ollut kokeiluhankkeita, joissa on pilotoitu uusia toimintamalleja, joilla esimerkiksi liikenteestä, rakentamisesta, asumisesta ja muusta kuluttamisesta aiheutuvia päästöjä voidaan vähentää pitkällä tähtäimellä. Kokeiluhankkeiden keskeisimpiä tuloksia ovat olleet kuntien, yritysten ja kuntalaisten tietoisuuden lisääminen vähähiilisistä vaihtoehtoista sekä kuntalaisten kannustaminen muuttamaan liikkumis-, kulutus- ja ruokailutottumuksiaan vähähiilisemmiksi. Lisäksi hankkeissa on kehitetty vähähiilisiä ratkaisuja, joita kunnat voivat jatkossa hyödyntää, kuten monipuolistettu liikkumistapoja ja parannettu kevyen liikenteen vaihtoehtojen houkuttelevuutta.

Arvioinnissa kuultujen hanketoteuttajien mukaan hankkeiden aikajänteet ovat olleet pääosin sopivia, ja tavoitteet on saavutettu. Osa kuitenkin toivoo pitkäkestoisempia hankkeita, jotta tulosten pysyvyys voitaisiin varmistaa myös rahoituksen päätyttyä.

Hanke-esimerkki: Sote-sektorin ekologinen jälleenrakennus – Ympäristöystävällisyys osana neuvolan arkea

- **Toteuttajat:** Lääkärin sosiaalinen vastuu ry, Lahden kaupungin ympäristökehitysyksikkö
- **Toteutusaika:** 2020
- **Budjetti:** 10 000
- **Hankehaku:** Kuntien kokeilut 2020

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: Hankkeen tavoitteena oli kokeilla ilmastolle ja ympäristölle sekä hyvinvoinnille hyödyllisten elämäntapavalintojen ohjausta ja tukea lastenneuvolan asiakkaille Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä. Kokeilu oli sote-sektorilla uusi alueellisesti ja valtakunnallisesti, mutta myös kansainvälisesti. Tavoitteena oli tutkia kokeilun hyödyllisyyttä ja vaikuttavuutta sekä ottaa sote-sektorin käyttöön yhteinen kokonaisvaltaisen ajattelun ja ympäristöasioiden jäsentämisen uusi työkalu, GHH-kehys (generalistis-holistis-holarkistinen jäsentämisen kehys).

Tulokset ja vaikutukset: Kokeilu saavutti tavoitteensa: neuvolatyön rooli ilmasto- ja kestävyystyössä vahvistui Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä. Kokeilu koettiin sekä neuvolahenkilökunnan että asiakasperheiden puolelta tärkeäksi ja merkittäväksi. GHH-kehys soveltui hyvin auttamaan hankkeeseen osallistuneita työntekijöitä sote-alan, ekologisuuden ja kestäväen hyvinvoinnin yhteyksien jäsentämisessä.

Kokeilun työpajoissa korostui tarve ilmasto- ja kestävyyskoulutukselle sekä konkreettisille työkaluille. Myös digitaalisten sovellusten, kuten ravitsemuksen seurannan työkalu MealLoggerin, potentiaali nousi esiin kasvispaineitteen ruokavalion tukemisessa. Hankkeessa kokeiltiin myös liikkumisen päästökauppasovellusta [CitiCAP](#), jossa käyttäjille määriteltiin viikottainen päästöbudjetti, jonka alittamisesta kestäviä liikkumisvalintoja tekemällä kertyi virtuaalieleuroja, joilla pystyi lunastamaan alennuksia muun muassa paikallisten yritysten tuotteista tai

palveluista. Teknisten ongelmien vuoksi sovelluksen kokeilu ei tässä hankkeessa onnistunut. Hanke osoitti myös, että ilmastoystävällisestä ravitsemuksesta tarvitaan ensin lisää tietoa perheille ja työntekijöille, ja sovelluksia/sovellusta täytyy kehittää reagoimaan paremmin planetaarisen lautasmallin ideaan.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Terveystenhoitajat ideoivat viimeisessä työpajassa ilmasto- ja kestävyysajattelun integroimisen heidän arkityötään ohjaavan käyntirungon sisältöön yhteistyössä kehittämistyöryhmän kanssa. Lisäksi terveydenhoitajat kokivat syksyn kokeilua vastaavan työpajatyöskentelyn olevan hyvin tarpeellista koko kuntayhtymän neuvolahenkilöstölle.

Kokeiluhanke sai lisärahoitusta Ympäristöministeriön jatkorahoitushausta kokeilun skaalaamiseen. Kestävä hyvinvointi lapsiperheissä-hankkeessa (2021–2022) koulutettiin Päijät-Hämeen neuvoloiden henkilökuntaa, ja koulutuksissa hyödynnettiin kokeiluhankkeen aikana kehitettyjä opetusmetodeja sekä materiaaleja. Koulutuskokonaisuus on mahdollista skaalata kansallisesti ja sitä voidaan toteuttaa myös muissa terveydenhuollon toimintaympäristöissä sekä muissa lapsiperheille kohdistetuissa palveluissa.

Lisäksi jatkohankkeessa kehitettiin neuvolan työtä ohjaava käyntirunko tukemaan terveyden ja ympäristön hyvinvoinnin edistämistä sekä neuvolan kestävyystyön käsimalli, joka toimii muistuttajana kestävien elämäntapojen osa-alueista. Hankkeessa kävi ilmi, että muukin neuvoloiden henkilökunta, kuten neuvolalääkärit, tarvitsevat lisäkoulutusta kestävyysasioiden huomioimisesta työssä. Hankkeiden jälkeen käyntirungon käyttöön kouluttamiseen saatiin rahoitusta Kestävä Lahti -säätiöltä ja Lahden kaupungilta vuonna 2022. Nykyisellään käyntirunko on yhä käytettävissä alueella, mutta sen käyttö on yksittäisten terveydenhoitajien harteilla.

Käyntirunko ja siihen liittyvä koulutus on periaatteessa skaalattavissa muillekin hyvinvointialueille, joskin tietyin muokkauksin. Jokaisella organisaatiolla on omat sovelluksensa neuvolarungosta, vaikka ne perustuvat kansallisiin ohjenuoriin. Jos olisi mahdollista ja resursseja, kestäviä elämäntapoja edistäviä neuvolakäyntirunkoja voisi muokata yhteistyössä paikallisten tekijöiden kanssa kullekin alueelle sopivaksi.

Hanke-esimerkki: Yritysten ilmastoteot kasvuun ja näkyviin - yritysten hiilijalanjälkipolut

- **Toteuttajat:** Kaarinan kaupunki, Valonia, Kaarinan kehitys Oy
- **Toteutusaika:** 2020–2021
- **Budjetti:** 83 000 €, avustusosuus 50 000 €
- **Hankehaku:** Kuntien ilmastohankkeet 2020

- **Teema:** Kuntien ja yritysten välinen ilmastoyhteistyö

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: Hankkeen tavoitteena oli edistää Kaarinan kaupungin ja paikallisten yritysten yhteistyötä ilmastotoimissa. Yhdeksän kaarinalaista yritystä osallistui hankkeeseen, jossa he pyrkivät muuttamaan toimintaansa ilmastoystävällisemmäksi, kartoittavat päästövähennystoimia ja kehittävät vastuullisuusviestintäänsä.

Mukaan lähteneitä yrityksiä opastettiin toimiensa parempaan viestintään sekä johdonmukaisen päästövähennyspolun laatimiseen. Lisäksi jo toimia toteuttaneet yritykset jakoivat kokemuksiaan ja sparrasivat yrityksiä, jotka eivät vielä olleet ottaneet ilmastotoimien toteuttamista aktiiviseksi osaksi toimintaansa.

Hankkeen taustalla on Kaarinan kaupungin tahtotila kehittää kunnan ilmastotyötä ja tuoda kehitysohjelmaan mukaan myös kaupungin alueella toimivat yritykset. Kaarinalaisten yritysten rooli on tunnistettu myös Kaarinan ilmasto-ohjelmassa ja vuoropuhelua yritysten suuntaan aiotaan jatkaa.

Tulokset ja vaikutukset: Hankkeen aikana järjestettiin yrityksille viiden koulutuksen sarja, jossa käsiteltiin yritysten ilmastovaikutusten tunnistamista ja vähentämistä sekä kestävän siirtymän tuomia liiketoimintamahdollisuuksia. Koulutuksissa käytiin läpi ilmastotyön aloittamista, vaikutusten seuranta ja taloudellista kannattavuutta. Koulutusten pohjalta luotiin "Yritysten ilmastotyön askeleet" -työkirja pk-yrityksille, ja hankkeessa tuotettiin myös videosarja Kaarinan yritysten ilmastotoista. Lisäksi järjestettiin hankintakoulutus kunnan ilmastoystävällisten hankintojen edistämiseksi. Hankkeen päätöstilaisuudessa esiteltiin tuloksia ja suunniteltiin jatkoa Kaarinan kaupungin ja yritysten ilmastoyhteistyölle.

Yrityksistä kaksi joutui jättäytymään pois alkuvaiheessa koronapandemian aiheuttamien toimintahaasteiden takia, mutta seitsemän sitoutui koulutuksiin ja tapaamisiin koko hankkeen läpi. Seitsemän yritystä muodosti aktiivisen ja sitoutuneen ryhmän ja koulutuksiin muodostui keskusteleva ilmapiiri. Yrityksiltä saadun palautteen perusteella hanke onnistui vastaamaan heidän odotuksiinsa ja tarpeisiinsa, motivoimaan yrityksiä ilmastotyössä eteenpäin sekä hahmottamaan konkreettisia toimenpiteitä ja tekoja.

Hankkeessa luotiin malli, joka tekee yritysten ilmastotoimista näkyvämpiä ja mitattavampia sekä edistettiin kunnan ja yritysten välistä ilmastoyhteistyötä. Kaarinan kaupungin ilmasto-ohjelma hyväksyttiin toukokuussa 2021, ja yritysten roolia ilmastotyössä korostetaan jatkossakin.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Videot ja Yrityksen ilmastotyön askeleet -työkirja ovat tuoneet ilmastoteot osaksi Kaarinan kehitys Oy yritystukipalveluita. Ilmastotoimet on integroitu yrityksille suunnattuun tukeen ja viestintään, ja kehitysyhtiön osaaminen ilmastoasioissa on kehittynyt hankkeen aikana. Työkirja tarjoaa konkreettisen työkalun yritysten ilmastotyön käynnistämiseen, ja videosarja esittelee paikallisia yritysesimerkkejä.

Hankkeen tuloksia, videoita ja materiaaleja hyödynnetään laajasti Kaarinassa ja maakunnallisesti, ja ne ovat vapaasti kaikkien käytettävissä. Materiaalit koottiin [Valonian sivuille jaettavaksi ja katsottavaksi](#). Tulosten viestinnän, pysyvän työkalun ja Kaarinan kehityksen jatkotyön kautta hankkeessa aloitettu työ jatkuu ja tavoittaa yrityksiä myös hankkeen päätyttyä. Yrityksen ilmastotyön askeleet –työkirjaa tullaan hyödyntämään sekä Kaarinan kehitys Oy:n toiminnassa että Valonian jatkohankkeissa.

Yrityskoulutuksia jatkettiin vielä helmikuussa 2022 Valonian sekä Turun ammattikorkeakoulun ja Varsinais-Suomen Yrittäjien toimesta. Avoimessa ja maksuttomassa pk-yrityksille suunnatussa koulutussarjassa tutustuttiin yritysten toiminnan päästöjen tunnistamiseen ja vähentämiseen sekä liiketoiminnan uudistamiseen. Koulutuksissa esiteltiin myös Yrityksen ilmastotyön askeleet -työkirjaa.

Hanke-esimerkki: Lahden ilmastobudjetti

- **Toteuttajat:** Lahden kaupunki
- **Toteutusaika:** 2021–2022
- **Budjetti:** Kokonaissumma: 70 000 € / Avustussumma 48 000 €
- **Haku:** Kuntien ilmasto- ja kiertotaloushankkeet 2022
- **Teema:** Kunnan sisäisen ilmasto- ja talousjohtamisen käytännöt

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: Hankkeen tavoitteena oli kehittää Lahden ilmastojohtamista yhdistämällä ilmastotyö tiiviimmin talouden suunnitteluun pysyvien toimintamallien avulla. Lahdella on ollut kunnianhimoisia hiilineutraaliustavoitteita lähivuosille, joten ilmastotyön kytkeminen talousasioihin on ollut keskeinen tarve. Tässä hankkeessa luotiin ilmastobudjetointimalli, joka liitettiin kaupungin talousarvioprosessiin ja raportointiin, tarkoituksena varmistaa ilmastotoimien toteutumisen ja palvelualueiden sitoutuminen. Lisäksi hankkeessa tarkennettiin toimenpiteiden päästövähennyspotentiaalia ja talousvaikutuksia.

Tulokset ja vaikutukset: Hankkeen merkittävimmät positiiviset vaikutukset liittyivät tiedolla johtamiseen. Päästövähennystoimenpiteiden arviointi mahdollisti realististen päästöskenaarioiden laatimisen, jotka osoittivat tarpeen uusille paikallisille toimenpiteille, erityisesti liikenteessä. Tämä johti kaupungin hiilineutraaliustavoitteen uudelleenarviointiin ja laajaan keskusteluun. Vaikutusten arviointi osoittautui tehokkaaksi työkaluksi, vaikka sen käyttöikä on rajallinen ja uusille toimenpiteille tarvitaan erillistä arviointia. Lahden ilmastobudjetoinnin toimintamalli on suunniteltu jatkuvaksi prosessiksi, ja sen yhdistäminen taloushallintoon vahvistaa toimialojen sitoutumista ja prosessin joustavuutta.

Suunniteltujen toimenpiteiden päästövähennyspotentiaalin arvioiminen mahdollisti realististen päästöskenaarioiden laatimisen. Skenaariot osoittivat, että Lahdessa tarvitaan merkittävästi uusia toimenpiteitä, etenkin liikenteen sektorilla. Sisäinen yhteistyö taloushallinnon ja

ympäristöosaajien välillä parani hankkeen aikana merkittävästi. Kaupungin taloushallinto on hankkeen myötä sitoutettu osaksi ilmastojohtamisen tiimiä. Ilmastobudjetoinnin prosessi sitouttaa myös toimialojen johdon ilmastotyöhön. Päästösektorikohtaiset tavoitteet sekä toimialakohtaiset toimenpidelistaukset sitouttavat myös valtuustoa vuosisuunnittelussa.

Lahti ottaa ilmastobudjetoinnin käyttöön vuoden 2025 talousarviossa. Vuoden 2025 tilinpäätöksen yhteyteen koostetaan ilmastobudjetin tilinpäätös, joka korvaa aiemmin käytössä olleen ympäristötilinpäätöksen. Ilmastobudjetin tilinpäätös tulee jatkossa käyttöön talousarviovalmistelun käynnistysvaiheen työkaluksi päästöraportoinnin ohelle. Niiden avulla talousarviovalmistelun lähtötiedoksi saadaan jatkossa ilmastotyön tilannekuva tukemaan ilmastotoimenpiteiden suunnittelua.

Ilmastobudjetin käyttöönotto on edennyt Lahdessa suunnitellusti vuoden 2024 aikana. Ilmastobudjetin tietojen koonti tapahtuu palvelualueittain. Prosessin alkuvaiheessa todettiin, että tänä vuonna ei vielä kaikkiin ilmastobudjetin teemoihin saada euromääräistä tietoa, koska ensin on mietittävä kriteerit, kuten mitä kuluja ja tuloja lasketaan mukaan. Lahdessa on todettu, että meneillään on ensimmäinen versio ilmastobudjetista, ja kehitystyö jatkuu. Tavoitteena on myös, että päästölaskenta vaikuttaisi talousarvion painekeskusteluvaiheessa ilmastotyön rahoittamiseen.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Ilmastobudjetoinnin toimintamallia voi hyödyntää eri kokoisissa kunnissa. Toimintamallia on jo esitelty muille kunnille. Lahden kaupunki on käynyt keskusteluja esimerkiksi Espoon kanssa, ja myös Järvenpää on ollut kiinnostunut. Ilmastobudjetin malli ja budjetoinnin toteuttaminen vuosikellon mukaan on koottu diaesitykseen, joka on vapaasti muiden kuntien hyödynnettävissä.

Taloushallinnon vahva sitoutuminen ilmastobudjetointiin osaltaan takaa työn jatkuvuuden. Tiivis kytkeä talousarvioprosessiin myös vaatii toimialoja sitoutumaan prosessiin. Talousarviokirjassa esitetään päästövähennystavoitteet ja niiden kehitys sekä ilmastotyön kustannusten ja tulojen yhteenveto. Toimintamalli mahdollistaa sen päivittämisen ja muokkaamisen eri vuosien välillä tarpeiden mukaan.

Lahden kaupungin sisällä on virinnyt keskustelua ilmastobudjetoinnin laajentamisesta luontoteeman ympärille. Lahdessa on suunnitteilla tuoreeseen luontoposiitiivisuustavoitteeseen liittyvä suunnitelma, jonka tiimoilta on pohdittu, että luontotyötä tuotaisiin vastaavasti esiin talousarviossa. Ilmastobudjetti-hankkeen toimintamallit ovat siis mahdollisia laajentaa muihinkin teemoihin.

Hanke-esimerkki: Tarkenoo ilman palttoota ja rasoja – energiatehokkuuden parantaminen

- **Toteuttajat:** Seinäjoen kaupunki

- **Toteutusaika:** 2021–2022
- **Budjetti:** Kokonaissumma 100 000 € / Avustussumma 70 000 €
- **Hankehaku:** Kuntien ilmastohankkeet 2021
- **Teema:** Energiatehokkuuden edistäminen

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: Seinäjoella kaukolämpö tuotetaan pääasiassa turpeella, mikä tekee siitä merkittävän CO₂-päästölähteen (26,6 % kaupungin vuoden 2018 päästöistä). Hankkeessa toteutettiin kiinteistöautomaation avulla muutoksia 39 kaupungin kiinteistössä, kuten kouluissa ja päiväkodeissa. Käyttöaikojen ulkopuolella huonelämpötiloja laskettiin 2–3 astetta ja ilmastointi siirrettiin osateholle, minkä tarkoituksena oli vähentää energiankulutusta ilman, että käyttäjät huomaavat muutosta. Mukana olleet kiinteistöt edustivat noin 35 % kaupungin omistamien kiinteistöjen kaukolämmön kulutuksesta.

Tulokset ja vaikutukset: Hakuvaiheessa arvioitiin, että hankkeen toimenpiteillä voitaisiin vähentää Seinäjoen kaupungin vuotuisia kasvihuonekaasupäästöjä pysyvästi noin 500–1000 hiilidioksiditonnia. Lopulliset määrät olivat pienempiä, koska hankkeessa mukana olevien kiinteistöjen määrää jouduttiin vähentämään aikataulujen yhteensovitushaasteiden vuoksi.

Lämpötilan ja ilmastoinnin säätöihin tehdyillä automaatiomuutoksilla saatiin energiasäästöjä 8.8 % kulutuksesta verrattuna lähtötilaan. Toimenpiteiden ansiosta hiilidioksidipäästöjä vähennettiin 400–500 tonnia vuodessa, mikä vastaa noin 165 omakotikiinteistön vuosittaista lämmityspäästöä. Tehdyt toimenpiteet ovat parantaneet oleellisesti hankekiinteistöjen automaatiojärjestelmien käytettävyyttä sekä toimintavarmuutta ja kaikki järjestelmät ovat yhteneväisiä keskenään. Odotettavissa on lisää säästöjä tulevilla lämmityskausilla, koska lämpötilan pudotuksia käyttöajan ulkopuolella on suunnitteilla suorasähkölämmitteisissä kiinteistöissä.

Tarkenoo ilman palttoita ja rasoja -hanke sai Suomen ympäristökeskuksen [Hinku-teko -tunnustuksen vuonna 2023](#) tuloksellisesta ja esimerkkillisestä toiminnasta Seinäjoen kaupungin omistamien kiinteistöjen energiankulutuksen pienentämiseksi.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Hankkeella on ollut positiivinen vaikutus kiinteistöautomaation kehittämiseen, ja hankkeen tulokset ovat kiinnostaneet laajasti. Automaatiomuutosten toteutusta varten laadittiin toteutus- ja suunnitteluohje, joka käytiin läpi kunkin automaatiotoimittajan kanssa ja johon pyydettiin myös heidän kehitysehdotuksiaan. Kaikki toteutus- ja suunnitteluohjeet ovat [kaikkien vapaasti hyödynnettävissä](#). Hankkeen tulosten pysyvyyttä ja laajentamismahdollisuuksia tukevat saavutetut energiansäästöt, jotka vahvistavat sen taloudellista kannattavuutta. Hankkeen takaisinmaksuaika energiansäästöinä on noin vuosi.

Hankkeen tuloksia hyödynnettiin Ympäristöministeriön rahoittamassa Vihreäksi yritysalueeksi – hankkeessa, joka on käynnistynyt elokuussa 2022. Hanketta vetää Seinäjoen alueen kehittämisorganisaatio Into Seinäjoki. Tarkenoo Ilman Palttoita ja Rasoja –hankkeen tuloksia

viedään tiedoksi alueen yrittäjille ja saadaan samalla testattua ohjeistuksen siirrettävyyttä uusiin kohteisiin.

Teknologia soveltuu kaikkiin kiinteistöihin, joissa on kiinteistöautomaatio, joten hanke on kopioitavissa laajasti. Seinäjoki tulee jatkossa huomioimaan kiinteistöautomaation mahdollisuudet uudis- ja korjausrakentamisessa jo suunnitteluvaiheessa.

Hanke-esimerkki: Ilmastoviisasta ruokaa lapsille ja nuorille –jatkohanke

- **Toteuttajat:** Kuopion kaupunki, kaupungin ruokapalveluista vastaava Servica oy
- **Toteutusaika:** 2022–2023
- **Budjetti:** Kokonaissumma: 80 000 € / Avustussumma: 56 000 €
- **Hankehaku:** Kuntien ilmasto- ja kiertotaloushankkeet 2022
- **Teema:** Kuntalaisten ilmastotyön vauhdittaminen

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: Kuopion kaupunki toteutti ensimmäisen Ilmastoviisasta ruokaa lapsille ja nuorille -hankkeen 2021–2022 kuntien ilmastorahoitus -ohjelman rahoituksella. Siinä kehitettiin työkalu aterioiden ja ruokalistan hiilijalanjälkilaskentaan ja koottiin elintarvikkeiden päästöarvot ruokapalveluntuottajan käyttöön sekä kehitettiin uusi ruokahävikin seurantajärjestelmä kouluissa ja päiväkodeissa. Lisäksi tuettiin ilmastovastuullista ruokakasvatusta kouluissa ja päiväkodeissa.

Keinot päästövähennysten saavuttamiseksi selvitettiin, mutta niiden käytäntöön viemisen nähtiin edellyttävän linjauksia varhaiskasvatuksen ja koulujen ruokapalvelusopimuksissa. Jatkohankkeen tavoitteena oli edistää kestävästä ruokakulttuurista ja vähentää varhaiskasvatuksen ja koulujen ruokapalveluiden ilmastovaikutuksia Kuopion kaupungin strategian mukaisesti. Taustana ovat Kuopion kaupungin ruokapalvelua ja ruoan kulutuksen kestävyysmuutosta koskevat ilmasto- ja resurssiviisaustavoitteet. Hankkeessa luotiin asiantuntijatuella ilmastotavoitteita tukevia kirjauksia ruokapalvelusopimuksiin sekä kehitettiin seurantamittareita, esimerkiksi kasvisruoan menekistä ja hävikistä. Hankkeessa myös edistettiin kasvipainotteisia ruokailutottumuksia ja ilmastoviisasta ruoka- ja kestävyyskasvatusta, erityisesti haasteeksi koetun palkokasveihin liittyvän asennekasvatuksen kautta. Lisäksi tehtiin yhteistyötä ruokapalveluntuottajan ja muiden kuntien kanssa ilmastotavoitteiden edistämiseksi.

Tulokset ja vaikutukset: Hankkeen asiantuntijatuella tuotettiin ruokapalveluiden hankinnasta vastaavien käyttöön konkreettiset kirjaukset ilmastotavoitteiden ja muiden ympäristövastuullisuuden näkökohtien huomioimiseksi koulujen ja päiväkotien ruokapalvelusopimuksessa sekä täsmennettiin ja selvitettiin ilmastotavoitteiden seurannan

lähtötasotietoja muun muassa kasvisruuan menekin ja hävikkimäärien osalta. Lisäksi hankkeessa mm. edistettiin kasvisruokavaihtoehdon tarjoilukäytäntöjä kouluissa.

Hankkeessa myös täsmennettiin ruokapalvelujen ilmastovaikutusten tilaa koskevia tietoja. Ruokapalvelun ilmastopäästöt olivat keväällä 2023 käyttöönotetun ruokalistan hiilijalanjälkilaskennan perusteella arvioiden vuoden 2021 vertailutasoa vähän pienemmät, vaikka varsinaisia ilmastopäästöjen vähentämistavoitteen perusteella tehtyjä muutoksia aterioissa ja ruokalistalla ei toistaiseksi ole tehty.

Hankkeessa laadittiin myös ehdotukset koulu- ja päiväkotiruokailua koskeviksi sopimuskirjauksiksi, mm. kehitysaskeleet ilmastopäästöjen vähentämiseksi, elintarvikehankintojen vastuullisuusvaatimukset, seurantamittarien käyttöönotto ja ruokatarjoilun päästövähennystavoitteet (-25 % vuoteen 2030 mennessä). Tavoitteena ollut ilmastopäästöjen vähentämiskeinojen käyttöönoton varmistaminen sopimuskirjauksilla ei kuitenkaan toteutunut, sillä ruokapalvelujen toteuttajalla ei ollut mahdollisuutta osallistua sopimuksen laadintaan ja neuvotteluihin, vaan ainoastaan pyrkiä auttamaan valmistelussa. Sopimuksessa mainitaan kasvisruuan osuuden lisääminen ja hiilijalanjäljen puolittaminen (tiukempi kuin hankkeen asiantuntijan esittämä tavoite), mutta ilman asetettua lähtötasoa ja seurantamittareita.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Ensimmäisessä hankkeessa kehitetty hiilijalanjälkilaskuri on käyttökelpoinen työkalu ruokapalveluiden suunnittelussa, mutta se vaatii päivityksiä uusien elintarvikkeiden ja ilmastotoimien edetessä. Kootut päästötiedot ja laskentatyökalut voivat auttaa laajemminkin muita ruokapalveluja kehittämään omia ilmastotoimiaan.

Jatkohanke on lisännyt tietoisuutta ilmastoviisaista ruokavalinnoista ja tarjonnut työkalu- ja ruokakasvatuksen tukemiseen, mikä voi vaikuttaa lasten ja nuorten ruokatottumuksiin. Varhaiskasvatuksen ja koulujen käyttöön tuotetut ruokakasvatus- ja viestintämateriaalit ovat kaikkien vapaasti hyödynnettävissä. Materiaalit jaettiin [hankkeen verkkosivujen](#) lisäksi Maistuva koulu -materiaalipankin, kestävyyskasvatuksen MAPPA-materiaalipankin ja Valonian Mitä syödään? koulujen oppimispolku -hankkeen kautta.

Hankkeessa toteutettiin alakoululaisille suunnattua Papurata -tutustumis- ja tehtävärataa, jossa lapset pääsevät tutustumaan kouluruokalistan palkokasveihin ja kasviproteiinivalmisteisiin. Kuopion seudun koulut pystyivät tilaamaan hankkeen ilmastoruokakasvattajia ohjaamaan Papurata vuoden 2023 aikana. Papurata on konseptina kopioitavissa ja toteutettavissa missä tahansa, sillä radan materiaalit ovat kaikkien saatavilla [täällä](#).

Vaikka hankkeen rooli jäi enemmän tietoa tuottavaksi kuin varsinaisesti päätöksentekoon vaikuttavaksi johtuen muun muassa sopimuksiin liittyvistä rajoitteista, hankkeen esittämät ruokapalvelun päästövähennyskeinot ovat myös hyödynnettävissä ilman sopimuksia. Keinojen on ajateltu pysyvän suhteellisen samanlaisina, joten ne ovat hyödynnettävissä pitkään.

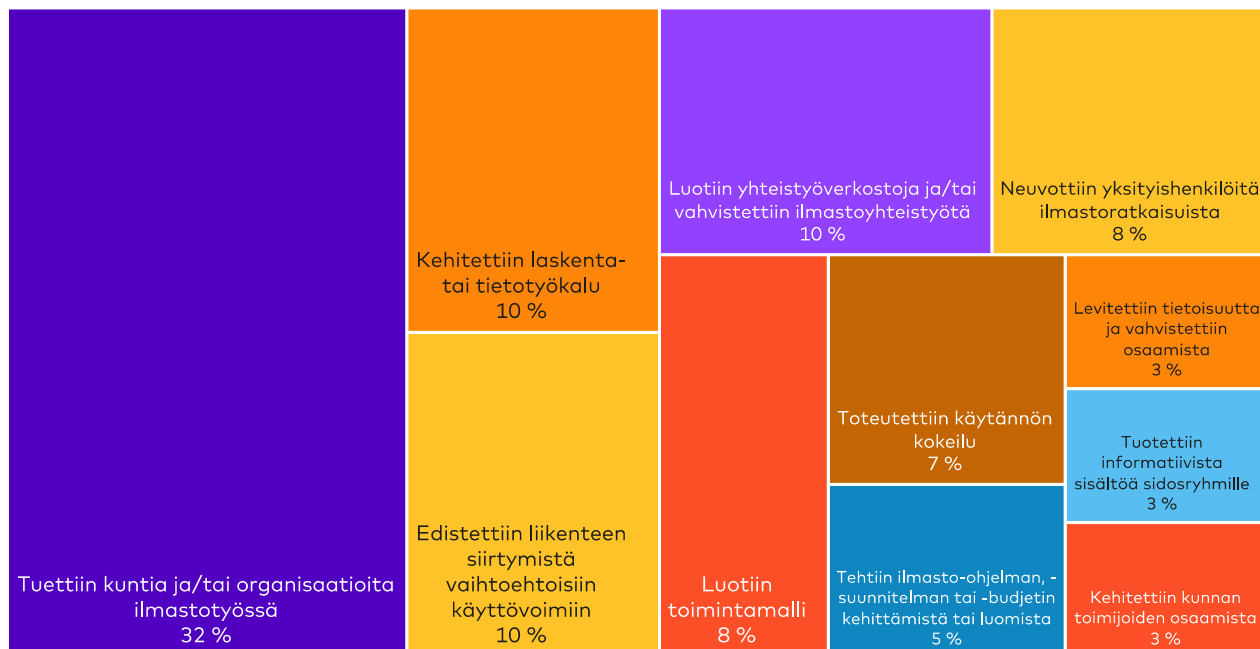
3.1.2 Alueelliset hankkeet

Ohjelman rahoittamien alueellisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia ovat kuntien välisen yhteistyön ja maakunnallisen ilmastotyön vahvistuminen, ilmastoviestinnän, ilmastotyön seurannan ja strategisuuden edistäminen sekä monistettavien ilmastoratkaisujen kehittäminen. Kunnissa on esimerkiksi otettu käyttöön ilmastobudjetoinnin malleja, jotka integroivat ilmastotavoitteet osaksi kuntien taloussuunnittelua. Hankkeiden ulottuminen useisiin kuntiin ja monistettavat ratkaisut ovat vahvistaneet kuntien valmiuksia vastata ilmastohaasteisiin ja edistää ilmastotyötään. Tämä on ollut erityisen tärkeää pienille kunnille, joilla ei yksin olisi riittäviä resursseja toimenpiteiden toteuttamiseen.

"Maakunnan ilmastotyötä ei olisi saatu käyntiin ilman hankkeen resurssia. Samalla olisivat jääneet hakematta jatkohankkeet."

"Ilmastosuunnitelma olisi jäänyt toteuttamatta, ja sitä kautta ilmastotyön käynnistäminen kunnassa."

Alueellisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia

Kuva 19 Alueellisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia³

³ Useissa hankkeissa on syntynyt moneen kategoriaan sopivia tuloksia. Kuvat on luotu hankkeiden päätuloksiksi tulkittavien tulosten perusteella.

Hankkeiden tulokoosteiden ja seurantaokumenttien perusteella alueellisten hankkeiden keskeisimpiä tuloksia ovat olleet kuntien tai organisaatioiden tukeminen ilmastotyössä (32 %) (kuva 24). Lisäksi hankkeissa on kehitetty laskenta- tai seurantatyökaluja (10 %), edistetty liikenteen siirtymistä vaihtoehtoihin käyttövoimiin (10 %), luotu yhteistyöverkostoja ja vahvistettu ilmastoyhteistyötä (10 %), luotu uusia toimintamalleja (8 %), neuvottu yksityishenkilöitä ilmastoratkaisuista (8 %) ja toteutettu käytännön kokeiluja (7 %). Alueellisissa hankkeissa on myös kehitetty tai luotu kuntien ilmasto-ohjelmia, -suunnitelmia ja budjetteja, lisätty ilmastotyön tietoisuutta sidosryhmien keskuudessa sekä parannettu kunnan toimijoiden osaamista.

Seuraavassa taulukossa 3 kuvaamme esimerkein alueellisten hankkeiden tuloksia teemoittain.

Taulukko 3 Alueellisten hankkeiden tuloksia.

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä
Liikenteen vähähiilisyys	» Pilotoitiin ja kehitettiin vaihtoehtoisten käyttövoimien (sähkö, biokaasu, vety) jakeluverkostoja ja latausinfrastruktuuria ja selvitettiin teknisiä ja lupaprosesseja, jotta siirtyminen vähäpäästöisiin käyttövoimiin sujuisi tehokkaammin. » Tunnistettiin alueelle sopivia liikenteen päästöjen hillinnän toimia. » Kannustettiin kokeiluilla ja osallistavilla menetelmillä kuntalaisia kevyen liikenteen vaihtoehtoihin.	» Etelä-Pohjanmaan liitto: Edistettiin jakeluverkostoa sähkö-, biokaasu- ja vetykäyttöisille ajoneuvoille. » Äänekoski: Kehitettiin alueellisesti vaihtoehtoisten käyttövoimien jakeluinfrastruktuuria ja lisättiin tietoisuutta vähäpäästöiseen liikenteeseen liittyen. » Etelä-Karjalan liitto: Edistettiin henkilö- ja tavaraliikenteen siirtymistä vaihtoehtoihin käyttövoimiin yhteensovittamalla maankäytöllisiä haasteita sekä sujuvoittamalla lupakäytäntöjä ja kaavoitusta uusien lataus- ja jakeluasemien rakentamiseksi. » Nokia ja Cation Oy: Selvitettiin, miten julkisia sähköpistokkeita voisi muuntaa sähköautojen lataukseen siten, että latauskustannukset koituisivat lataajalle.
Energiatehokkuus ja resurssiviisaus	» Kehitettiin ja pilotoitiin kiinteistöjen energiatehokkuutta parantavia ja energiankulutusta vähentäviä ratkaisuja (esim. älytermostaattien asentaminen ja IoT-sensoreiden hyödyntäminen). » Lisättiin kaupunkiorganisaation osaamista energiatehokkuuden parantamisessa ja vähäpäästöisten energiamuotojen hyödyntämisessä. » Kehitettiin uusia toimintamalleja, jotka tukevat energiatehokkaiden ja resurssiviisaiden ratkaisujen	» Tampereen Energia: Sujuvoitettiin kaukolämpötoimijan, kunnan ja rakennusliikkeiden välistä yhteistyötä ja edistettiin matalalämpöverkkojen yleistymistä luomalla konkreettiset ohjeet matalalämpöverkkoa hyödyntävän energiatehokkaan alueen suunnitteluun. » Imatra: Pyrittiin vähentämään taloyhtiöiden energiankulutusta ja ilmastopäästöjä asentamalla taloyhtiöihin IoT-sensoreita, joiden avulla taloyhtiöt voivat löytää kustannustehokkaimmat tavat pienentää energiankulutusta. » Helsinki: Kehitettiin alueellisesti monistettava toimintamalli korttelitason energiaratkaisujen

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä
	käyttöönottoa laajemmassa mittakaavassa (esim. korttelitason energiaratkaisujen suunnittelumallit). » Kannustettiin tai tuettiin kuntia kuntien energiatehokkuussopimuksiin (KETS) liittymisessä.	suunnitteluun ja toteutukseen ja lisättiin yritysten ja kaupungin yhteistyötä energiatehokkaiden alueiden luomiseksi. » Kymenlaakson liitto: Kannustettiin kuntia liittymään energiatehokkuussopimuksiin ja haettiin energiatukea investointeihin ja uusiutuvan energian katselmukseen aurinkoenergiainvestointia varten.
Kuntien ilmasto- ja talousjohtaminen	» Tuettiin kuntia ilmastosuunnitelmien ja kestävä kehityksen ohjelmien laadinnassa ja jalkauttamisessa ja luotiin kuntien yhteisiä ilmastostrategioita tai tavoitteita. » Integroitiin ilmastotavoitteita osaksi kuntien strategista päätöksentekoa ja talouden suunnittelua. » Kehitettiin ilmastotoimien seuranta vähäpäästöisten ratkaisujen hyödyistä ja kustannuksista. » Edistettiin kuntien ilmastoviestintää ja tiedon jakamista kuntien ilmastotyöstä. » Lisättiin kuntien viranhaltijoiden osaamista ilmastotoimien taloudellisesta ja hallinnollisesta johtamisesta (esim. koulutukset ja oppaat) » Kasvatettiin maakuntaliiton roolia ja maakunnallisen ilmastotyö merkitystä ja linkitystä kuntien ilmastotyöhön.	» Varsinais-Suomen liitto: Tuettiin kuntia ilmastotoimien rahoituksessa ja ilmastosuunnitelmien laadinnassa ja järjestettiin kuntien viranhaltijoille koulutuksia ilmastotoimien taloudellisesta ja hallinnollisesta johtamisesta. » Turku: Kehitettiin ilmastobudjetointia Turku-konsernin investointiohjelman valmistelun ja ohjauksen ja seurannan välineenä. » Keski-Pohjanmaa: Vakiinnutettiin ilmastotyötä Keski-Pohjanmaan kunnissa, luotiin opas ja ilmastotietopaketti kuntien ilmastotyön tueksi. » Lapua: Perustettiin kuntajohtajien ilmastofoorumi, päivitettiin kuntien yhteinen ilmastostrategia sekä kuntakohtaisia kestävä kehityksen ohjelmia. » Etelä-Pohjanmaan liitto: Tarjottiin asiantuntija-apua Etelä-Pohjanmaan kuntien ilmastotyön edistämiseen järjestämällä teemaan liittyviä tilaisuuksia ja koulutuksia. » Etelä-Savon liitto: Tiedotettiin kunnille HINKU-verkostosta ja kannustettiin heitä mukaan sen

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä
	» Lisättiin kuntien välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa ilmastojohtamisen ratkaisuista (esim. kuntajohtajien säännölliset tapaamiset). » Tarjottiin kunnille neuvontaa ilmastorahoituksen vaihtoehtoista ja tukea hankkeiden ideointiin ja hakemiseen. » Kannustettiin kuntia liittymään ilmastoverkostoihin ja kuntien energiatehokkuussopimuksiin.	toimintaan sekä pieniä kuntia liittymään kuntien energiatehokkuussopimukseen, luotiin yhteistyölinkki maakunnallisen ilmastotyön ja kunnallisen ilmastotyön välille, lisättiin nuorten osallisuutta tekemällä yhteistyötä maakunnallisen nuorisovaltuuston ilmasteryhmän kanssa. Lisäksi tiedotettiin kuntia EU rakennerahasto-ohjelman sekä kansallisten ohjelmien rahoitusmahdollisuuksista ja autettiin hankeideoinnissa ja avustuksen hakemisessa.
Kuntien ja yritysten välinen ilmastoyhteistyö	» Edistettiin kuntien ja yritysten välistä ilmastoyhteistyötä ja perustettiin uusia ilmastokumppanuusverkostoja ja yhteistyöalustoja. » Tuettiin kuntien ja yritysten yhteistyötä ja alueellista ilmastokestävyyttä yhteisillä kokeilu- ja kehittämishankkeilla. » Lisättiin sitoutumista ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi ja selkeytettiin yhteisiä toimintatapoja luomalla alueen kuntien ja yritysten välille yhteisiä hiilineutraaliustavoitteita. » Lisättiin kuntien ja yritysten ilmastoasioihin liittyvää osaamista ja tietopohjaa yhteisillä koulutuksilla ja ilmastoviestinnällä.	» Akaa: Luotiin Tampereen kaupunkiseudun ulkopuolisten Pirkanmaan kuntien alueelle avoin ilmastokumppanuusverkosto, jonka piirissä jaetaan tietoa, kokemuksia, uusia ideoita ja vertaistukea ilmastotyöhön liittyen. » Turku: Pyrittiin vähentämään yritysten ja yhteisöjen, erityisesti pk-yritysten ja teollisuuden, tuottamia kasvihuonekaasupäästöjä luomalla kunnille ja yrityksille työkaluja ja toimintamalleja yritysten ilmastotyön vauhdittamiseen. » Valonia: Kehitettiin kuuden Varsinais-Suomen kunnan yritysneuvonnan ilmasto-osaamista koulutusten kautta, kannustettiin yhteisiin ilmastotoimiin ja edistettiin kuntien ja yritysten välistä vuoropuhelua ja tiedonjakoa yritysten päästövähennyskeinoihin ja kestävään liiketoimintaan liittyen.

Teema	Tuloksia	Esimerkkejä
Kestävät elämäntavat ja kuntalaisten osallisuus	» Kannustettiin kuntalaisia kestäviin ja vähähiilisiin elämäntapoihin ilmastoviestinnällä ja osallistavilla käytännön kokeiluilla ja lisättiin ymmärrystä aiheesta. » Osallistettiin kuntalaisia kokeiluihin vähäpäästöisistä liikenteen, ruoan tai kotitalouden käytännöistä.	» Päijät-Hämeen Ateriapalvelut: Kehitettiin kasviproteiinipohjaisia ruokavaihtoehtoja osaksi kouluruokailua ja pyrittiin lisäämään nuorten ilmastotietoisuutta ja hyväksyntää kasvisruoalle. » Päijät-Hämeen liitto: Kokeiltiin kotitalouksien hiilijalanjäljen laskentaa, jonka avulla asukkaat voisivat paremmin ymmärtää omien elämäntapojensa ilmastovaikutuksia. » Kuntoutussäätiö sr: Luotiin kuntien ja muiden organisaatioiden hyödynnettäväksi Kasvishävikki voimavaraksi naapurustoon -toimintamalli, jonka avulla voidaan lisätä tietoisuutta kouluhävikkiongelman ratkaisusta ja kannustaa koululaisia ja opiskelijoita valitsemaan koululounaaksi kasvisruokaa.

Hanke-esimerkki: Tukea Keski-Suomen kuntien ilmastotyöhön

- **Toteuttajat:** Keski-Suomen liitto
- **Toteutusaika:** 2022–2023
- **Budjetti:** 100 000 € / Avustusosuus: 70 000 €
- **Hankehaku:** Alueet kuntien ilmastotyön tukena
- **Teema:** Suora ilmastotyön asiantuntijatuki kunnille

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: Hankkeen tavoitteena oli kasvattaa Keski-Suomen kuntien ilmastotyön osaamista ja aktivoida kuntia konkreettiseen ilmastotyöhön ja juurruttaa ilmastotyö osaksi kuntien organisaatioita ja päätöksentekoa. Hankkeen tuki oli avointa kaikille Keski-Suomen kunnille, mutta pääpaino oli pienten ja keskisuurten sekä ilmastotyötä aloittelevien kuntien auttamisessa. Keski-Suomessa on 22 kuntaa, joista 21 on pieniä tai keskisuuria. Ennen hanketta Keski-Suomen kunnista yksi kuului HINKU- ja yksi FISU-verkostoon, KETS:iin oli liittynyt 9 kuntaa. Keski-Suomessa oli jo aiemmissa hankkeissa aktivoitu kuntia ilmastotyöhön ja huomattu kuntien pienet resurssit ja toisaalta muutosten vaatima pidempi aikajänne. Hankkeen tavoitteena oli vastata osaltaan näihin tarpeisiin tuoden jatkuvuutta ja syventäen jo aloitettua ja tarpeelliseksi havaittua työtä.

Tulokset ja vaikutukset: Hankkeen tulokset näkyvät eri aikaväleillä. Syksyllä 2022 toteutettu viestintäkampanja tavoitti lähes koko Keski-Suomen, ja Viitasaaren liittyminen HINKU-verkostoon sai laajaa huomiota. Hankkeessa järjestetty kuntien rahoitussparraus johti useisiin hankehakemuksiin, ja kaksi uutta hanketta kuntien ilmastosuunnitelmien valmisteluun sai rahoitusta Ympäristöministeriöltä: Uuraisten vetämä Läntisen Keski-Suomen seudullinen ilmastosuunnitelma -hanke, jossa on mukana lisäksi kolme muuta kuntaa sekä Pohjoisen Keski-Suomen ilmastosuunnitelma -hanke, jota koordinoi Viitasaari ja jossa on mukana lisäksi seitsemän kuntaa. Hankkeet ovat tällä hetkellä käynnissä, ja etenevät suunnitellusti.

Koulutukset ja tapaamiset ovat lisänneet kuntien osaamista ja yhteistyötä, ja pitkäjänteinen työ on tuottanut pysyviä tuloksia, kuten edellä kuvatut hankkeet. Myös kunnat, jotka eivät ole näissä hankkeissa mukana, ovat nykyään aktiivisempia yhteistyössä. Tuki Keski-Suomen kuntien ilmastotyöhön -hankkeessa aktivoitu kuntien ilmastotyön ja ilmastoviestinnän yhteyshenkilöiden verkosto on toiminnassa edelleen. Ryhmä kokoontuu muutaman kerran puolesta vuodesta keskustelemaan joko jostain tietyistä aiheista, tai yleisesti ajankohtaisista asioista. Lisäksi ryhmän kautta välitetään tietoa kunnille tapahtumista ja muista aiheeseen liittyvistä asioista. Kuntia koulutettiin hankkeessa myös mm. hankintoihin ja viestintään liittyen, ja kuntien osaaminen on kasvanut. Niissä kunnissa, joissa on enemmän resursseja ilmastoasioihin liittyen, nostetaan asioita myös enemmän esiin.

Hankkeen onnistumiseen vaikutti myös ajoitus. Ilmastosuunnitelmavelvoite oli yhä kirjattuna lakiin ja siihen oli saatavilla tukea, joten kunnat olivat innostuneet ilmastoasioista. Velvoitteen poistaminen laista on laannuttanut innostusta, ja osa niistä Keski-Suomen kunnista, jotka eivät ehtineet hakea rahoitusta ilmastosuunnitelmien tekoon, eivät ole enää toteuttaneet

ilmastotyötä yhtä aktiivisesti. Erityisesti pienille kunnille tuki osaamisen kehittäminen ja rahallinen tuki on tärkeää, samoin kuin yhteistyö. Pienten kuntien ilmastoteot ovat erilaisia kuin isommissa kaupungeissa, joten tarvitaan pienten kuntien omaa pohdintaa tekoihin liittyen ja tuen kohdentamista.

Hanke on lisäksi nostanut ilmastoasioiden näkyvyyttä myös yleisesti Keski-Suomessa. Ilmastoasiat ovat osa maakuntastrategiaa, jonka ohjaamana työ Keski-Suomessa jatkuu.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Tämäntyyppisen hankkeen onnistuminen on myös kiinni siitä, miten kunnat tarttuvat siihen. Tässä hankkeessa jonkin verran haasteena oli se, minkä verran kunnilla oli aikaa ja mahdollisuuksia osallistua hankkeen toimiin. Tätä yritettiin hankkeessa taklata sillä, että kaikki kunnat ovat enemmän tai vähemmän mukana tilanteidensa mukana, ja hankkeessa tartuttiin niihin asioihin, joita oli helppo sillä hetkellä edistää. Koska ilmastotyöhön liittyen asioita on paljon, niin oli hyödyllistä priorisoida helpommin eteneviä asioita. Yleisesti ottaen kunnat osallistuivat hankkeen toimiin kiitettävän aktiivisesti.

Hankkeessa tuotetut materiaalit ovat kaikkien kuntien käytettävissä, mikä lisää hankkeen pidempikestoista vaikuttavuutta. Lisäksi hankkeessa aktivoitu kuntien ilmastotyön ja ilmastoviestinnänyhteistyöverkosto, jota liitto koordinoi, on hyväksi todettu toimintamalli, ja kopioitavissa muihinkin maakuntiin.

Hankkeessa koostettiin kuntien ilmastoviestintään ilmastokuvapaketti, joka sisältää 40 ilmastokuvaa. Ideana oli, että viestintää varten olisi helposti saatavilla Keski-Suomeen soveltuvia kuvia, joihin on käyttöoikeudet. Ne kunnat, jotka aktiivisemmin viestivät ilmastoasioista, käyttävät kuvapankkia viestinnässään aktiivisesti.

3.1.3 Kansallisen tason työkalut ja toimintamallit

Ohjelman rahoittamissa hankkeissa tuotettiin ja kehitettiin eteenpäin työkaluja, jotka on tarkoitettu kuntien käyttöön ilmastotyön tueksi. Ohjelman puitteissa tuotetut työkalut on julkaistu Hiilineutraali Suomi -sivustolla. Ohjelma on esimerkiksi tukenut kaikkien Suomen kuntien ja alueiden päästölaskennan kehittämistä ja näkyvyyttä. Yhden haastateltavan mukaan työkaluihin perehtyminen vaatii kunnilta resursseja, mikä vaikeuttaa työkalujen käyttöön ottamista. Toisaalta toinen haastateltava totesi, että hankkeissa onnistuttiin viemään kuntiin perille saakka. Erityisesti KILMASJALKA-hankkeessa tarjottiin myös neuvontaklinikoita ja koulutusta kunnille työkalujen käytöstä.

Toiveena aineistossa nousee laajempi keskustelu siitä, millaisia työkaluja ja toimintamalleja ilmastotyön tueksi tarvitaan. Kysely- ja haastatteluvastausten perusteella vaikuttaa siltä, että kuntia ei ole kuultu riittävästi siitä, mitkä työkalut ovat olennaisia, ja kaikkien päätoteuttajana on ollut sama taho eli Suomen ympäristökeskus. Yhteiskehittäminen mm. kuntien kanssa olisi voinut olla hyvä toimintatapa. Kuntien tarpeita on todennäköisesti huomioitu kehittämistyössä, mutta jos

päätökset tehdään ilman laajempaa keskustelua, vaikutelmaksi jää ylhäältä päin tuleva päätöksenteko.

Ohjelman rahoituksella kehitettiin useita toimintamalleja ilmastotyön integroimiseksi kuntien toimintaan ja testattiin niitä pilottikunnissa. Näistä esimerkkinä ovat kuntien talous- ja ilmastojohtamista kehittäneet REETTA ja REIJO-hankkeet sekä Kuntien ilmastojohtamisen valmennus ILMAVA (ks. hanke-esimerkit tietolaatikoissa). Toimintamallien kehittämishankkeiden tuloksena syntyi erilaisia oppaita ja materiaalipaketteja kuntien käyttöön. Tuloksena on myös raportoitu pilottikuntien toiminnassa tapahtuneita muutoksia. Niiden toteutumisen ja pysyvyyden todentaminen on kuitenkin vaikeaa.

Kansallisissa toimintamalleissa on osittaista päällekkäisyyttä. Yhden haastateltavan mukaan toimintamallien kehittämiseen liittyvien hankkeiden välillä olisi pitänyt olla tiiviimpää yhteistyötä, sillä hankkeet tekivät osittain päällekkäistä työtä. Yhteistyöllä olisi voinut skaalata erittäin hyviksi havaitut mallit isosti.

Kehitettyihin toimintamalleihin liittyvät materiaalit on julkaistu Hiilineutraali Suomi -sivustolla, FISU-verkoston sivuilla, Kuntaliiton sivuilla tai Ekokumppanien sivuilla. Hiilineutraali Suomi -sivustolle on pyritty kokoamaan linkit muille sivuille, mutta sivustolta puuttuu ilmastotyön alisivulta ilmastojohtamisen tema kokonaan, ja esimerkiksi osa linkeistä ei arviointihetkellä toiminut. On epävarmaa, miten paljon tuotettuja materiaaleja hyödynnetään hankkeiden päätyttyä.

Hanke-esimerkki: REETTA-REIJO-hankkeet

REETTA: Resurssiviisaiden kuntien talous- ja ilmastojohtaminen

- **Toteuttajat:** Motiva, FisU-verkosto
- **Toteutusaika:** 2021–2022
- **Budjetti:** 150 000

REIJO: Resurssiviisaiden kuntien tiedolla johtaminen

- **Toteuttajat:** Motiva, Syke ja Kuntaliitto sekä FisU-verkoston seitsemän kuntaa
- **Toteutusaika:** 2022–2023
- **Budjetti:** 30 000 euroa

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: REETTA-hankkeessa kehitettiin tapoja, joilla ilmastotavoitteet voidaan yhdistää kuntien talousjohtamisen prosesseihin. Seitsemän FisU-verkoston kuntaa tarkasteli, miten päästövähennykset voidaan sisällyttää talouden suunnitteluun ja investointihankkeisiin. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa koko kuntakentälle tietoa ja työkaluja ilmasto- ja talousjohtamisen yhdistämiseksi, mikä vahvistaa kuntien elinvoimaisuutta ja ilmastotyön vaikuttavuutta sekä poistaa ilmasto- ja talousjohtamisen esteitä, sitouttaa talousjohtajia ilmastotyöhön sekä lisätä tietoa ilmastotoimien rahoituskanavista.

REETTA-hankkeessa tunnistettiin puutteita ja pullonkauloja, jotka vaikeuttavat ilmasto- ja talousjohtamisen keskinäistä työstämistä, tarkastelua ja toimeenpanoa. Näiden pullonkaulojen ratkaisemiseksi rahoitettiin REIJO-hanke, jonka tavoitteena oli tunnistaa konkreettisia toimenpiteitä niihin ratkaisuksi.

Tulokset ja vaikutukset: REETTA-hankkeen tavoitteena oli ilmasto- ja talousjohtamisen integroiminen kunnissa, ja niissä onnistuttiin hyvin. Hankkeessa selvitettiin, mitkä olemassa olevista toimintamalleista tukevat tehokasta ilmasto- ja talousjohtamista, ja tunnistettiin hyviä toimintamalleja. Pullonkauloja tunnistettiin työpajojen ja itsearviointityökalujen avulla, ja erityisesti tiedon kulku ja eri tietojärjestelmien rajoitukset nousivat esiin. Kuntien taloushallinnon asiantuntijoita ja johtajia sitoutettiin keskusteluun ilmastotyöstä, mikä johti osaamisen jakamiseen ja osin pullonkaulojen ratkaisemiseen.

Kaiken kaikkiaan hanke on edistänyt ilmasto- ja talousjohtamisen yhdistämistä kunnallisiin prosesseihin, ja osallistujat ovat olleet tyytyväisiä hankkeen tuomaan keskusteluun ja yhteistyöhön.

REIJO-hankkeessa tarkennettiin kuntien tunnistamia pullonkauloja. Tarkastelussa keskityttiin tieto- ja raportointitarpeisiin, tiedon keräämiseen ja käytettäviin tietojärjestelmiin (kuten kuntien talousjärjestelmät). Kunnat saivat lisäksi valita joko todellisen tai kuvitteellisen esimerkitapauksen, jota lähdettiin työstämään (esim. yhdenmukainen mittaristo kuntastrategian tavoitteiden seurantaan, rakennusten ilmastovaikutusten arviointi) yhdessä, ja joista koostettiin konkreettiset opit kuntakentän hyödynnettäväksi ja skaalattavaksi. Lisäksi hankkeessa koostettiin yhteen hankkeessa syntyneet opit tiiviiksi materiaalipaketiksi, jota viestittiin ja levitettiin kuntakentälle.

Kaikki mukana olleet kunnat ja toimijat ovat kiitelleet hanketta hyödylliseksi ja toimivaksi. Ilman REETTA- ja REIJO -hankkeita näitä toimia ei olisi luultavasti toteutettu. Ilmastojohtamisen työkaluja vietiin eteenpäin kunnissa räätälöidysti kunkin kunnan tarpeisiin ja kunnat oikeasti veivät asioita johtamisjärjestelmiin, mikä on vaikuttavaa. Hankkeissa pystyttiin pilotoimaan erilaisia ilmastojohtamisen työkaluja.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Molemmissa hankkeissa tuotettiin paljon materiaalia ja viestittiin niistä eri formaateissa, ja materiaalit ovat kaikkien kuntien vapaasti hyödynnettävissä. REETTA-hankkeessa tuotettiin [Power BI -materiaalipaketti](#), joka on malli kuntien talous- ja ilmastojohtamisen kytkentään. Sieltä löytyy myös tietoa mm. Rahoitusmahdollisuuksista ja tietokanavista. REIJO-hankkeen opit koostettiin julkaisuun [Pieni opas kunnan ilmastotyön tiedolla johtamiseen](#), johon on koottu näkökulmia tiedolla johtamisen kehittämiseen kunnan ilmastotyön tueksi. Opas sisältää mm. tiedon hyödyntämisen tapoja päätöksenteon tueksi sekä askelmerkit johtamismalliksi tavoitetilaan pääsemiseksi ja toiminnan kehittämiseksi tiedon keräämisestä ja hyödyntämisestä kunnan päätöksenteossa ja viestinnässä.

REETTA-hankkeen materiaalit on koostettu [FISU-verkoston nettisivuille](#) kaikkien saavutettavaksi. Sieltä löytyy Power BI-mallin lisäksi hankkeessa tuotettu kunnan nykytilan arviointimalli talous- ja ilmastojohtamisen case-esimerkkejä sekä esimerkiksi hankkeen webinaareja. Myös REIJO-hankkeen materiaaleja löytyy [FISU-verkoston](#) sivuilta, mm. listaus tunnistetuista pullonkauloista ja niihin löydetystä ratkaisusta, listaus tieto- ja raportointitarpeista ja koonti taloushallinnon järjestelmien tarvittavista ominaisuuksista ilmasto- ja kustannusvaikutustietojen tuottamiseen.

Hanke-esimerkki ILMAVA - ilmastojohtamisen valmennus

- **Toteuttajat:** Kuntaliitto. Yhteistyössä Lahden ympäristöpääkaupunkivuoden Kanssa. Sparrauksen yhteistyökumppaneita ovat SYKE, FCG, Akordi ja Motiva.
- **Toteutusaika:** 2020–2021
- **Budjetti:** 50 000

Tausta, tavoite ja toimenpiteet: ILMAVA-hanke oli kuntien ilmastotavoitteita tukeva valmennus kuntien ylimmälle johdolle. Lisäksi kuntien asiantuntijat osallistuivat johdon työtä tukevassa roolissa. Valmennuksen tavoitteena oli tarjota työkalut tehokkaaseen ja tavoitteelliseen ilmastotyön starttiin uudella valtuustokaudella.

Valmennus koostui orientaatiosta, kuntakohtaisesta työskentelystä, vertaisoppimisesta ja asiantuntijasparrauksesta. Yhteisten valmennustavoitteiden rinnalla jokainen osallistuja syventyi kuntakohtaisessa sparrauksessa yhteen itse valitsemaansa ilmastotyön ongelmaan. Yhteensä 13 kuntaa eri puolilta Suomea lähti kehittämään ilmastojohtamistaan. Kunnat ovat Asikkala, Forssa, Heinola, Hollola, Hämeenlinna, Hämeenkyrö, Imatra, Lahti, Tampere, Tornio, Turku, Padasjoki ja Porvoo.

Tulokset ja vaikutukset: Hankkeessa keskityttiin tukemaan kuntia ilmastojohtamisessa niiden omien tarpeiden perusteella. Kunnat olivat eri vaiheissa ilmastojohtamisessa. Joillakin oli konkreettisia kehityskohteita, kun taas monissa kunnissa ilmastoasioiden integrointi muuhun johtamiseen oli vielä kesken. Edistyneemmissä kunnissa kehitys kohdistui esimerkiksi ilmastoviestintään, hankintoihin ja yhteistyöhön kuntayhteisön kanssa.

Ilmastoasioiden integrointi johtamiseen on monimutkainen ja aikaa vievä prosessi, johon vaikuttavat ilmastomuutoksen hillinnän ja sopeutumisen poikkihallinnollinen luonne sekä ekologisen kestävyys teemat. Konkreettisina teemoina ILMAVA-hankkeessa käsiteltiin mm. ilmastotiekartan laatimista ja ilmastojohtamisen poikkihallinnollisia työkaluja.

Monessa kuntakohtaisessa työskentelyssä edistettiin kuntajohdon, ilmastoasiantuntijoiden ja muiden toimialojen välistä vuorovaikutusta. Valmennuksen siirtyminen verkkoon mahdollisti laajemman kuntakohtaisen osallistumisen.

Kuntien luottamusjohdolle oli suunniteltu yksi koulutuspäivä, mutta joissain kunnissa luottamusjohto osallistui koko valmennukseen. Neljässä kunnassa järjestettiin kunnanvaltuustolle joko kuntastrategian laadintaa pohjustava työpaja tai iltakoulu. Lisäksi kuntien omista kehittämistehtävistä kehiteltiin konkretisointia ilmastojohtamisen teemoihin ja työkaluja muiden kuntien käyttöön.

Valmennus sijoittui ajallisesti kuntavaalien aikoihin. Muutama kunta joutui vaihtamaan tulokulmaa, kun vaalitulokset tuotti tilanteen, jossa poliittisesti hankalaa keskustella ilmastotyöstä. Tätä kierrettiin laittamalla ilmastotyö kestävä kehityksen tai muun alaotsikon alle, ja jatkettiin samaa työtä eri nimellä. Erityisesti pienemmät kunnat ovat haavoittuvaisia sille, jos kunnan johtoon tulee vaihdoksia. Nämä asiat henkilöityvät helposti pienissä kunnissa. Jos on ollut aiemmin ilmastotyöhön halukas kunnanjohtaja, mutta seuraava ei, työn jatko riippuu paljon siitä.

Hyödynnettävyys, levittäminen ja vaikutusten vahvistaminen: Hankkeessa tunnistettiin erilaisia malleja ja työkaluja ilmastojohtamisen tueksi, mutta kaikkia toiveita ei saatu toteutettua hankkeen puitteissa. Työkalut ovat saatavilla [Kuntaliiton verkkosivuilla](#):

- Ilmasto-ohjelman rakennemalli – kevyt versio (erityisesti pienempiä kuntia varten)
- Kuntien ilmastojohtamisen organisointimallit
- Ilmastoviestintä kunnissa
- Ilmastoviestinnän askeleet
- Porvoon viiden investointihankkeen kiertotalous- ja ilmastovaikutusten arviointikehikko ja tarkastelu

Hankkeessa tuotetut ilmastoviestinnän oppaat ja muut organisointimallit eivät sinänsä vanhene, joten niitä voi hyödyntää tulevaisuudessakin. Esimerkiksi tulevien kuntavaalien yhteydessä näitä voisi hyödyntää.

Hämeenkyrössä haluttiin erityisesti aktivoida sidosryhmiä kuten maaseutuoppilaitoksia. Prosessin alkuun saattamisessa oli viivästystä, mutta työ lähti myöhemmin liikkeelle. Turku on myös pyytänyt Kuntaliitolta, että valmennus järjestettäisiin uudelleen, ja jos resursseja olisi niin se voisi olla mahdollista. Turku oli yksi niistä kunnista, joka kohdensi valmennuksen suoraan luottamusjohdolle, siellä koettiin, että on luontevaa, että Kuntaliitto kouluttaa näissä asioissa. Porvoossa on tehty investointien arviointia monipuolisemmin eri näkökulmista, mutta ei tarkkoja laskelmia. Arviointikehikko on ollut käytössä keskusteltaessa politiikkojen kanssa.

3.1.4 Muut toimenpiteet

Ohjelman kautta toteutetut viestinnän ja verkostoitumisen toimenpiteet ovat osaltaan lisänneet tiedon kulkua. Esimerkiksi hankkeiden kanssa järjestetyt tapaamiset ovat edistäneet tiedon vaihtoa ja vertaisoppimista hanketoimijoiden välillä. Ilmastokonferenssin osalta taas ohjelman kautta saatu rahoitus auttoi siihen, että pystyttiin pitämään osallistumismaksut alhaisina, mikä mahdollisti myös pienten kuntien osallistumisen tapahtumaan. Voidaan kuitenkin miettiä, olisiko viestintään ja verkostoitumiseen pitänyt panostaa toteutunutta enemmän.

Selvityshankkeista syntyi raportteja, joissa on tietoa Kuntien ilmastotyön tilanteesta vuosina 2021 ja 2023 ja tilanteen kehittymisestä tällä aikavälillä sekä ehdotuksia ilmastolain kuntapykälän sisällöksi.

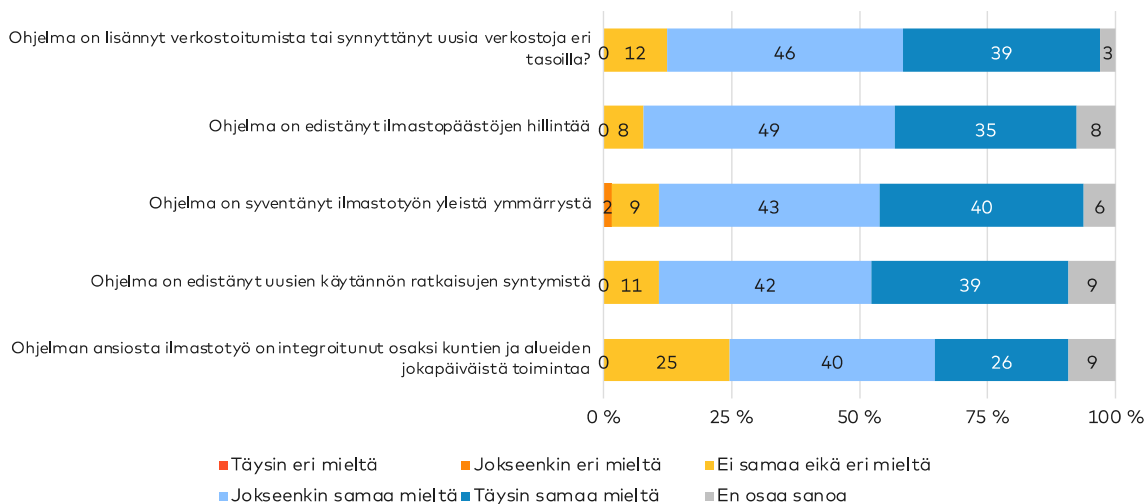
ELY-keskusten omaa ilmastotyötä on kehitetty tiekarttahankkeella, jossa on käyty systemaattisesti läpi eri lakisääteisten tehtävien ilmastokytköksiä. Työn perusteella merkittävimiksi ilmastopainopisteiksi ELY-keskusten työssä ovat nousseet systeeminen muutos, hillintä ja sopeutuminen.

Pirkanmaan ELY-keskuksen saama rahoitus mahdollistaa organisaation osallistumisen ACE Life-hankeeseen. Voidaan kuitenkin kysyä, onko tarkasteltavat rahoitusohjelman tehtävä tarjota Life-hankkeen vastinrahoitusta vai tulisiko rahoituksen tulla jotakin muuta kautta.

3.2 Saavutetut tulokset tavoitteittain

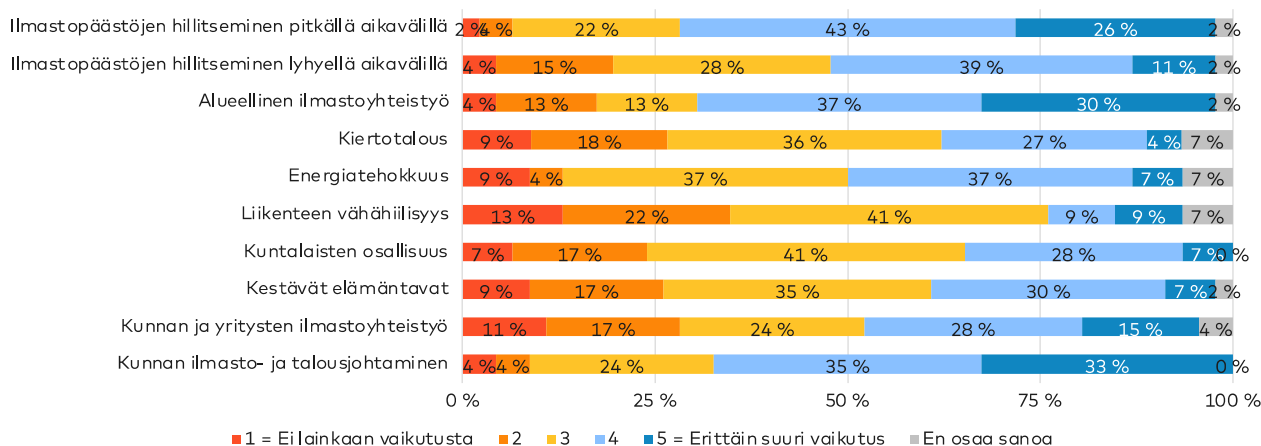
Ohjelman arvioidaan edistäneen kaikkia tavoiteteemoja. Määrällisten tavoitteiden puuttumisesta johtuen on kuitenkin vaikeaa arvioida, missä laajuudessa tavoitteita on onnistuttu edistämään. Kyselyvastaajista reilu enemmistö oli sitä mieltä, että ohjelma on lisännyt verkostoitumista ja uusia verkostoja (85 %), ilmastopäästöjen hillintää (84 %), ilmastotyön yleistä ymmärrystä (83 %) sekä uusien käytännön ratkaisujen syntymistä (81 %) (kuva 20). Myös kaksi kolmasosaa vastaajista on sitä mieltä, että ohjelman ansiosta ilmastotyö on integroitunut paremmin osaksi kuntien ja alueiden jokapäiväistä toimintaa. Seuraavilla sivuilla on kuvattu, millaisia tuloksia ohjelmalla on ollut tavoitteittain.

Arvioi seuraavia väittämiä ohjelman tuloksista: (n=65)

Kuva 20 Ohjelman tulokset.

Arvioi hankkeenne positiivista vaikutusta seuraaviin tekijöihin (= 46)

Kuva 21 Hankkeet positiiviset vaikutukset

Ilmastotyön haasteisiin vastaaminen ja ilmastopäästöjen hillintä

Monille kunnille resurssien rajallisuus on ollut esteenä ilmastotyön käynnistämiseksi tai kehittämiseksi. Ohjelma on parantanut kuntien kykyä vastata ilmastotyön haasteisiin ennen kaikkea tarjoamalla rahoitusta paikallisten ja alueellisten ilmastohankkeiden toteuttamiseen. Ohjelman myötä kunnat, joilla ei ole ollut riittävästi resursseja ilmastotyöhön ovat voineet käynnistää tai vauhdittaa ilmastotyötään. Rahoituksen vähäinen byrokraattisuus on tehnyt siitä

helposti saavutettavaa myös kunnille, joilla ei ole riittävästi resursseja hallinnolliseen työhön tai juurikaan aikaisempaa kokemusta hankerahoitushauista.

Monet ohjelmaan osallistuneista kunnista ja organisaatioista kokevat, ettei vastaavia tuloksia olisi saavutettu ilman ohjelman rahoitusta. Ohjelma on antanut kuntia mahdollisuuden kehittää ja ottaa käyttöön ilmastotyökaluja, jotka jäävät elämään ja vaikuttavat pitkäjänteisesti ilmastotyöhön. Lisäksi ohjelma on lisännyt kuntatyöntekijöiden osaamista ilmastoaiheista useilla kunnan sektoreilla. Kunnat ovat esimerkiksi oppineet tekemään kestävämpiä hankintoja tai kehittäneet kunnan ilmastopäästöjen seuranta. Ohjelmaan on osallistunut paljon etenkin keskisuuria kuntia, kun puolestaan kaikista pienimmillä kunnilla ei välttämättä ole ollut mahdollisuutta hakea rahoitusta kuntien vähäisistä resurssien johtuen.

Ohjelman suorien päästövähennysvaikutusten todentaminen on haastavaa, mutta toimijat arvioivat hankkeilla olevan epäsuoria pitkän aikavälin vaikutuksia ilmastopäästöjen hillintään, sillä hankkeet ovat tukeneet kuntia vähähiilisten ratkaisujen käyttöönotossa. Etenkin päästövähennysten seuranta on kasvanut hankkeen myötä. Vuosittainen raportointi päästövähennyksistä on myös lisännyt kuntien ja aluetason keskustelua ilmastomuutoksen hillinnästä tai ilmastopäästöjen vähenemisestä.

Käytännön ratkaisut

Ohjelma on luonut perustan uusien käytännön ratkaisujen kehittämiselle kunnissa etenkin rahoittamalla paikallista ja alueellista hanketyötä sekä tukemalla kansallisten työkalujen ja toimintamallien luomista. Ohjelma on mahdollistanut paikallisten tarpeiden ja erityispiirteiden huomioon ottamisen, mikä on edistänyt tarvelähtöisiä käytännön ratkaisuja. Tämä on tarkoittanut, että kunnat ovat pystyneet suunnittelemaan ja toteuttamaan hankkeita, jotka vastaavat niiden omia erityisiä ilmastohaasteita.

Esimerkiksi kansallisten ilmastotyökalujen, kuten päästölaskureiden, käyttö on lisääntynyt ja vakiintunut kunnallisessa käytössä. Päästövähennyslaskurit on koettu erityisen hyödyllisinä, sillä ne helpottavat päästöjen seuranta ja raportointia, mahdollistaen kunnille selkeämmän näkymän

"Päästöjen hillinnän osalta näillä rahoituksilla ei ole juuri toteutettu paitsi kokeilujen yms. kautta. Enemmän ohjelmien toimenpiteiden vahvistamisen kautta. Ilmastoratkaisut tuonut tukea sillekin työlle."

"On mahdollistanut syvällisemmän paneutumisen ja kehittämistyön hanketeemoissa, kuin muuten olisi todennäköisesti mahdollista. Todennäköisesti monessa kunnassa kehittämistyötä/aiheita, joihin kohdistaa resursseja on enemmän kuin resursseja. Hankkeiden avulla on mahdollista myös priorisoida kehittämistyötä, johon muuten ei ole välttämättä riittävästi resursseja."

"Rahoitus on ollut etenkin monille pienemmille kunnille ilmastotyön käynnistämisen tai vauhdittamisen (ainoa) mahdollistaja. Sen ansiosta monissa kunnissa on rakennettu pysyviäkin ilmastotyön toimintamalleja ja saatu jopa perusteltua ilmastotyön resursointia myös jatkoa varten."

omista ilmastopäästöistään. Päästöjen seuranta on osa kunnallista ilmastotyötä, sillä se auttaa kunnallisia päättäjiä arvioimaan toimenpiteidensä tehokkuutta ja tekemään tarvittavia säätöjä.

Ohjelma on myös edistänyt investointeja uusiutuvan energian käyttöön ja energiansäästötoimenpiteisiin sekä liikenteen vähähiilisyyteen käytännön kokeiluhankkeiden kautta. Kunnat ovat kehittäneet hankintaosaamistaan, mikä on tukenut kestävien ja energiatehokkaiden hankintojen tekemistä. Esimerkiksi hävikkisovellusten kehittäminen on ollut yksi konkreettinen ratkaisu, joka auttaa kunnallisia toimijoita vähentämään ruokahävikkiä.

Kuntien ilmasto- ja talousjohtaminen

Ohjelmassa tehdyt toimenpiteet ovat vahvistaneet kuntien ilmasto- ja talousjohtamista muun muassa edistämällä ilmastotyön suunnitelmallisuutta ja siihen liittyvää osaamista. Monet ohjelmassa rahoitetuista hankkeista on keskittynyt juuri ilmastotyön johtamisen kehittämiseen. Yksi konkreettinen esimerkki ohjelman vaikutuksista kuntien ilmasto- ja talousjohtamiseen on se, että ilmastotyö on monissa kunnissa integroitu osaksi kunnan perustoimintoja, kuten talousarvioita ja budjettiprosesseja. Aiemmin ilmastotyö oli useissa kunnissa erillinen osa toimintaa. Useat kunnat, kuten Turku, Espoo, Lahti ja Tampere, ovat ottaneet ilmastobudjetoinnin osaksi talousarviotaan, mikä auttaa huomioimaan ilmastovaikutukset päätöksenteossa. Ohjelma on myös kehittänyt työkaluja, kuten päästölaskentaa, jotka tukevat ilmastotyön suunnittelua.

Ohjelma on kannustanut kuntia kehittämään ja päivittämään ilmasto- ja kestävän kehityksen strategioita. Ilmastajohtamista on edistetty myös erilaisilla tilaisuuksilla ja yhteistyöverkostoilla (esim. kuntajohtajien foorumi), joissa kunnat ja muut toimijat ovat voineet jakaa hyviä käytäntöjä. Arviointiin osallistuneiden mukaan myös kuntien työntekijöiden osaaminen ja tietopohja ilmastajohtamisen saralla ovat kehittyneet merkittävästi.

Ilmastotyön integroituminen osaksi kuntien ja alueiden jokapäiväistä toimintaa

Ohjelma on monin tavoin vauhdittanut ilmastotyön integroimista osaksi kuntien ja alueiden jokapäiväistä toimintaa. Hankkeiden myötä ilmastotyö on tullut osaksi kuntien vuosittaisia suunnitteluprosesseja, kuten talousarvioita ja strategisia suunnitelmia, mikä on vahvistanut ilmastotyön merkitystä kunnan toiminnassa. Arviointiin osallistuneiden mukaan suurin osa ohjelman rahoittamissa hankkeissa kehitetyistä uusista toimintamalleista, työkaluista ja materiaaleista on vakiintunut kuntien jokapäiväiseen käyttöön. Ohjelma on edistänyt hyvien käytäntöjen leviämistä kuntien välillä uusien yhteistyöverkostojen ja tilaisuuksien kautta, mikä auttaa vakiinnuttamaan ohjelman tulokset ja estää niitä jäämästä pistemäisiksi tuloksiksi.

"Ohjelman suurin merkitys on ollut, että se on tarjonnut mahdollisuuden nopeaan kehittämiseen, kokeiluun ja uusien menetelmien tai toimintatapojen käyttöönottoon."

"Antanut laajalle joukolle kuntia mahdollisuuden tehdä ilmastohankkeita, eri vaiheissa ilmastotyötä olevat kunnat ovat lähteneet tekemään ilmastotyötä"

"Ohjelman avulla saatiin merkittävää boostia kuntien ilmastotyön suunnitelmallisuuteen. Kunnat kyllä ovat tehneet, ja tekevät edelleen, merkittäviä ilmastotekoja, mutta ohjelman kautta työhön saatiin suunnitelmallisuutta lisää."

Verkostoituminen ja uudet verkostot paikallis-, alue- ja valtakunnallisella tasolla

Arviointiin osallistuneiden mukaan kuntien verkostoituminen ja uusien verkostojen synnyttäminen on yksi ohjelman suurimmista vahvuuksista. Ohjelman tukemana on luotu uusia verkostoja sekä paikallisella, alueellisella että valtakunnallisella tasolla. Hankkeen myötä vertaisoppiminen on kasvanut, ja yhteistyö kuntien, alueiden ja valtion välillä on vahvistunut. Verkostoituminen on arviointiin osallistuneiden mukaan tehostanut ilmastoratkaisujen leviämistä valtakunnallisesti sekä edistänyt kuntien välistä tiedonjakamista.

Kunnat ovat löytäneet uusia yhteistyökumppanuuksia ja jakaneet parhaita käytäntöjä, erityisesti alueellisten hankkeiden kautta. Lisäksi paikallisia verkostoja on syntynyt sekä kuntien eri sektoreiden että kuntien ja yritysten välillä sekä maakunnallisella ja kansallisella tasolla. Alueelliset hankkeet ovat edesauttaneet yhtenäisten alueellisten tavoitteiden luomista ja niitä kohti etenemistä. Lisäksi alueellisissa hankkeissa on luotu uusia kumppanuuksia kuntien ja valtion välillä.

Erityisesti kunnat, joissa ilmastotyötä ollaan vasta aloittamassa, ovat hyötäneet kokemusten jakamisesta. Hanke on saanut kiitosta muun muassa siitä, ettei hankerahoituksessa ole vaadittu "pyörän kehittämistä uudelleen" vaan kunnat ovat voineet ottaa mallia aikaisemmin toteutetuista ratkaisuista ja hakea rahoitusta niihin.

Ilmastotyön yleisen ymmärryksen syventäminen

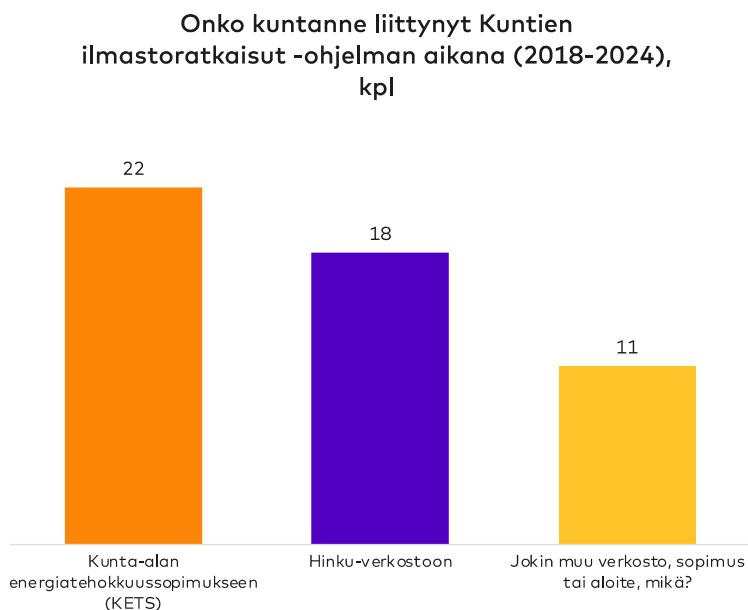
Arviointiin haastatellut arvioivat, että ohjelma on parantanut ilmastotyön yleistä ymmärrystä lisäämällä tietoisuutta siitä, mitä ilmastotyöhön sisältyy ja millaisia vaikutuksia kuntien ilmastotyöllä, kuten kestäväillä hankinnoilla on ilmastotyön kannalta. Lisäksi viestintä hankkeiden tuloksista sekä tiedonvaihto eri toimijoiden välillä on lisännyt ymmärrystä hyvistä ilmastotyön ja -johtamisen käytännöistä ja päästöjä vähentävistä ratkaisuista. Hankkeissa, joihin on osallistunut yrityksiä, monet yritykset ovat alkaneet nähdä roolinsa ilmastotyössä aiempaa selkeämmin. Ohjelmalla on haastateltujen ja kyselyyn vastanneiden mukaan ollut myös vaikutuksia asenneilmapiiriin ja se on vakiinnuttanut ilmastoasioiden huomioimista osaksi kunnan eri sektorien toimintaa.

"Ohjelma on mahdollistanut ilmastotyön ja sen osaamisen edistämisen kunnissa, joissa jo on tai varaudutaan erittäin tiukkoihin taloudellisiin aikoihin. Ilmastotyön merkityksen tähdentäminen on parantunut."

Olemassa oleviin verkostoihin tai sopimuksiin liittyminen

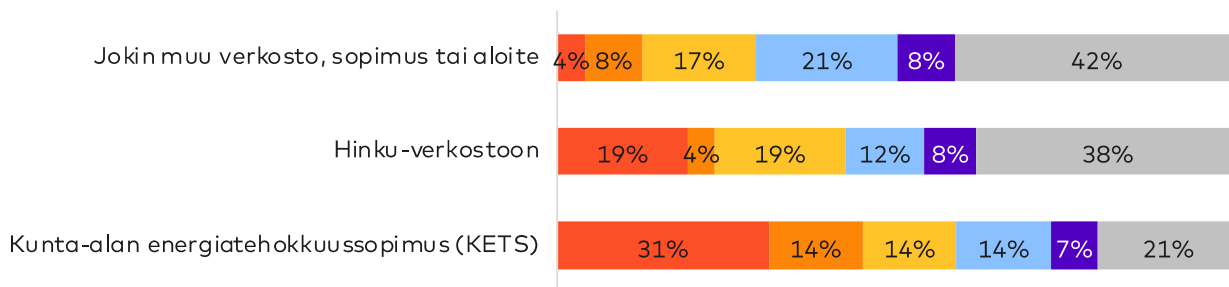
Useat kunnat ovat liittyneet ohjelman aikana ilmastotyötä edistäviin verkostoihin, kuten Hinku-verkostoon tai Kunta-alan energiatehokkuussopimukseen. Moni kunnista kuitenkin arvioi, että olisi liittynyt verkostoihin ohjelmasta huolimatta. Kunnista 22 on liittynyt kuntien ilmastoratkaisut - ohjelman aikana Kunta-alan energiatehokkuussopimukseen (KETS) ja 18 Hinku-verkostoon (kuva 23). Lisäksi kunnista osa on liittynyt FisU-verkostoon, Green City Accord-verkostoon, kiertotalouden green dealiin, Covenant of Mayors for Climate & Energy -sopimukseen, NetZeroCities, Euroopan 100 hiilineutraalin kaupungin missioon ja ollut mukana SISU-hankkeessa. Kyselyyn vastanneista kunnista 6 eli noin viidesosa arvioi, että ohjelmalla on ollut melko tai erittäin suuri vaikutus, siihen että kunta on liittynyt kunta-alan energiatehokkuussopimukseen tai Hinkuverkostoon. Suurempi

osuus kunnista kuitenkin arvioi, ettei ohjelmalla ole ollut suurta merkitystä siihen, liittyivätkö he KETSiin tai Hinku-verkostoon vaan kunta olisi liittynyt näihin joka tapauksessa (kuva 24).

Kuva 22 Kuntien liittyminen kunta-alan energiatehokkuussopimukseen, Hinku-verkostoon tai muihin verkostoihin

**Arvioi Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman merkitystä liittymisellenne:
(n= 31)**

- 1 = Ei lainkaan merkitystä, olimme jo liittyneet tai olisimme liittyneet joka tapauksessa
- 2
- 3
- 4
- 5 = Erittäin suuri merkitys, emme olisi muutoin liittyneet
- En osaa sanoa / ei relevantti

Kuva 23 Ohjelman merkitys verkostoihin liittymiselle

Ohjelman etuna esimerkiksi MAL- tai KETS-sopimukseen verrattuna on ollut hanketoteuttajien mukaan sen joustavuus ja monipuolisuus. Ohjelma on tarjonnut kunnille mahdollisuuden kohdentaa rahoitusta eri sektoreille. Lisäksi ohjelma on tukenut hankkeita myös muun rahoituksen hakemisessa kuntien ilmastotyöhön (esim. EU rakennerahastot).

4 Ohjelman vaikutukset ja merkitys

Tässä luvussa tarkastellaan ohjelman vaikutuksia ja vaikutusten syntymisen edellytyksiä.

4.1 Ohjelman vaikuttavuus

Keskeiset havainnot

- » Ohjelman pääasiallinen tulos on ilmastotyön tuominen aiempaa vahvemmin osaksi kuntien perustyötä. Tehdyt toimenpiteet ovat kohdentuneet nimenomaan vauhdittamiseen ja edistämiseen, eivät suoriin muutoksiin toiminnassa. Vauhdittamisen ja edistämisen merkitys vaihtelee kuitenkin toteuttajittain.
 - » Vaikutusten suuruusluokan määrittää lopulta tulosten pysyvyys ja leviäminen. Hankerahoituksen vaikutuksia ei tältä osin vielä pystytä täysin arvioimaan. On kuitenkin viitteitä siitä, että kehitettyjä sisältöjä on vakiintunut pysyviksi toimintamalleiksi. Myös ohjelman ratkaisujen leviämistä jo ohjelmakaudella arvioidaan positiivisesti.
-

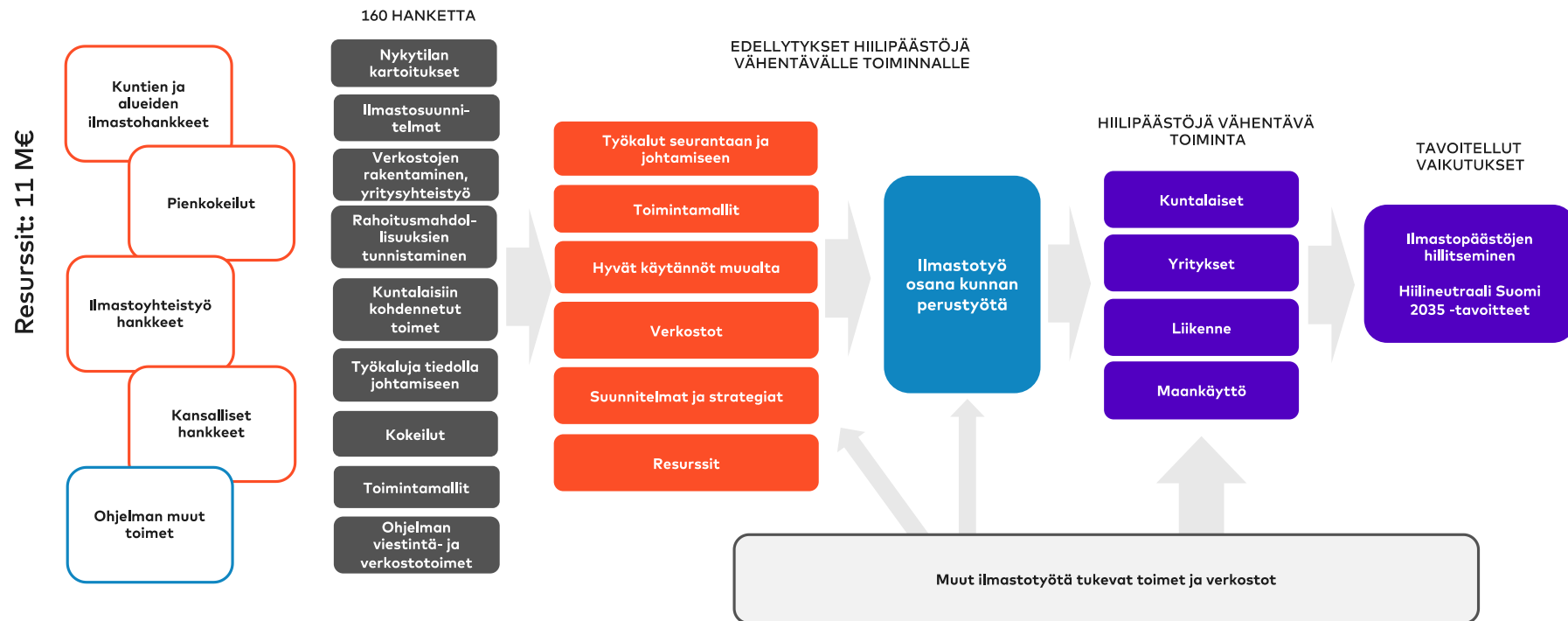
4.1.1 Vaikutusten syntyminen ja ohjelman merkitys

Ohjelman pääasiallinen tulos on ilmastotyön tuominen aiempaa vahvemmin osaksi kuntien perustyötä. Hiilineutraali Suomi 2035 -tavoitteen saavuttaminen edellyttää päästöjen vähentymistä kunnissa. Hiilipäästöjä syntyy yritysten, kuntalaisten, liikenteen ja maankäyttösektorin toiminnasta. Vaikutusten syntyäiseksi tarvitaan sekä muutoksia toiminnassa että investointeja vähäpäästöisempiin ratkaisuihin. Ohjelma on tukenut kuntia näiden toimenpiteiden toteuttamisessa, mutta se on vaikuttanut niiden toteuttamiseen pääosin välillisesti. Merkittävä osa ohjelman hyödyistä jäsentyy kuntien ilmastotyön toimintaedellytysten vahvistamisen kautta. Esimerkiksi suunnitelmat, työkalut johtamisen tueksi, osaamisen vahvistaminen sekä yhteistyö ja verkostot muiden kuntien, kunnan eri toimialojen ja alueen toimijoiden välillä tukevat ilmastotyön integroitumista osaksi kunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Lisäksi osa ohjelman tukemista toimista kohdentuu suoraan toiminnan muuttamiseen uusien toimintamallien kautta.

" Monesti tulee se, miten saadaan rahoitusta itse toimenpiteisiin. Välillisenä äärimmäisen tärkeä, vauhdittaja."

Tehdyt toimenpiteet ovat kohdentuneet nimenomaan vauhdittamiseen ja edistämiseen, eivät suoriin muutoksiin toiminnassa. Ohjelman kokonaisvaikutuksia arvioidessa on oleellista ottaa huomioon se, miten ja mihin tarkoitukseen ohjelman toimenpiteet ovat kohdentuneet. Ohjelman toimenpiteiden kohdentumisen kautta realistinen välimaali kohti hiilineutraaliustavoitetta on ilmastotyön tuominen osaksi kuntien ja alueiden perustyötä, joka edelleen ajan kanssa voi johtaa vähäpäästöisempään toimintaan, jos kehittämisen edellytykset säilyvät. Ohjelman hyödyksi on tunnistettu se, että muut ohjelmat tai rahoitukset kohdentuvat lähemmäs toimintaa, esimerkiksi investointeihin, mutta hyvin harva tukee perustyön vahvistamista ja sen edellytyksiä.

Vauhdittamisen ja edistämisen merkitys vaihtelee toteuttajittain. Ohjelman eri toimenpiteillä ja hankkeilla voi olla hyvin erilaisia vaikutuslogiikoita. Pienelle kunnalle ohjelman suurin hyöty saattaa olla se, että kehittämistä ja keskustelua ilmastotoimista on ylipäättään käynnistetty, eikä pysyvien ja mitattavien päästövähennysten saavuttaminen olisi ollut mahdollista tämän ohjelman toimenpiteillä. Suuret kaupungit taas tekevät ilmastotyötä jatkuvasti ja kaikilla on ollut siihen suunnitelmia jo pidempään, jolloin edistämisen toimet voivat liittyä esimerkiksi vaikuttavuuden seurannan kehittämiseen. Tämän kaltaisilla ohjelmilla olisi rahoituksen myöntämisen ehtojen kautta mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaista vaikutuslogiikkaa ensisijaisesti halutaan edistää. Tässä ohjelmassa näin ei kuitenkaan ole toimittu, ja siten vaikutuksetkin voivat olla osin sattumanvaraisia. Oheisessa kuviossa on havainnollistettu ohjelman vaikutusten syntymisen logiikkaa ja toimenpiteiden sijoittumista osaksi hiilineutraaliustavoitteen saavuttamista.

Kuva 24 Ohjelman vaikutusten syntymisen logiikka.

Ohjelma on toiminut kannustimena kuntien ilmastotyölle ja rohkaissut myös aikaisemmin passiivisia kuntia kehittämään ilmastotyötään. Ohjelman myötä ilmastotyön tarve ja tärkeys ovat saaneet laajempaa huomiota, ja kuntien ilmastotyötä on systematisoitu ja tehostettu. Ohjelman mukainen valtakunnallinen tuki ilmastotyön kehittämiseksi sekä osin myös mahdollisuus hakea lisärahoitusta ovat motivoineet kuntia pidempiaikaiseen ilmastoratkaisujen suunnitteluun ja lisänneet toimenpiteiden uskottavuutta. Vähäinen byrokratia on lisäksi kannustanut erityisesti pieniä kuntia hakemaan rahoitusta, mikä on auttanut nostamaan ilmastotyön merkityksen esiin laajemmin.

"On herätelty ja motivoitunut aikaisemmin passiivisia kuntia ilmastotyöhön. Ohjelma on tuonut työlle valtakunnallisen sateenvarjon ja viestin siitä, että koko maassa toimitaan"

"Rahoitusta ja uskottavuutta/selkänajoa toimenpiteiden toteutukseen. Positiivinen signaali valtiolta on toimiva tässä ilmastotyössä."

Ohjelma on syventänyt ymmärrystä ilmastotyön vaikuttavuuden syntymisen tavoista. Osaamisen vahvistuminen näkyy selkeästi toteutettujen hankkeiden hyötynä, ja tämä luo edellytyksiä laajemman vaikuttavuuden syntymiselle. Ymmärrys siitä, millaisia toimia tarvitaan ja mitä niiden toteuttaminen edellyttää eri toimijoilta on perusedellytys vaikuttavuuden synnylle.

Toimien rajautuminen rahoituksen myöntämiseen jättää paljon vastuuta hankkeiden toteuttajille. Kuntien ilmastotoimien voi arvioida edistyneen ohjelman vaikutuksesta, mutta se, kuinka paljon tätä on tapahtunut ja mitä edistämisestä seuraa, riippuu toteuttajakuntien seuraavista askeleista. Näiden tukemiseen ohjelma ei ole kohdentanut toimenpiteitä kuin välillisesti. Laajemmat panostukset kehitettyjen ratkaisujen vakiinnuttamiseen sekä parhaiden ratkaisujen jatkokehittämiseen ja edelleen levittämiseen muihinkin kuntiin olisivat tämän kaltaisen ohjelman mahdollisuuksia varmistua vaikuttavuudesta. Rahoitetut hankkeet ovat tuoneet esiin, että vaikka hakuilmoituksessa edellytettiin jatkohyödyntämisen suunnittelua, siihen on käytännössä kuitenkin kiinnitetty vain vähän huomiota. Haasteeksi kuitenkin nousi se, että esimerkiksi ilmastotyön käynnistämiseksi ensimmäistä kertaa on hyvin vaikea asettaa konkreettisia vakiinnuttamistavoitteita, jotka huomioisivat riittävällä tavalla paikalliset olosuhteet ja toimintaympäristön. Lisäksi ohjelman vahvuudeksi on tunnistettu nimenomaan ketteryys, jota kaikki rajaavat vaatimukset luonnollisesti vähentävät. Ohjelmasta rahoitetuista hankkeista voisi kuitenkin löytää sellaisiakin, jotka hyötyisivät systemaattisemmasta juurruttamisen huomioimisesta ja tuesta siihen.

Mahdolliset päällekkäisyydet heikentävät ohjelman kustannustehokkuutta. Väljästi kohdentunut rahoitus on mahdollistanut sen, että useissa hankkeissa on kehitetty osin saman kaltaisia sisältöjä. Esimerkiksi kuntien ja yritysten väliseen yhteistyöhön liittyen on toteutettu monta erillistä hanketta, jotka olisivat hyötynneet vähintäänkin keskinäisestä yhteistyöstä tai jopa hankkeiden yhdistämisestä. Kunnassa tehtävällä kehittämistyöllä on juurtumista tukeva vaikutus, mutta useiden samankaltaisten sisältöjen kehittäminen ei ole tarkoituksenmukaista. Samalla on kuitenkin

muistettava, että myös yhteistyön lisääminen vaatii resursseja ja voi tehdä hankkeista raskaammin hallinnoitavia.

Tämän kaltaiselle rahoitusohjelmalle on ollut oma paikkansa kuntien ilmastotoimenpiteiden tukemisen kokonaisuudessa. Aineiston perusteella on selvää, että ohjelmasta myönnettyä rahoitusta ja kehitettyjä kansallisia työkaluja ja toimintamalleja pidetään hyödyllisinä, eikä niitä todennäköisesti olisi saatu toteutettua ilman tällaisen ohjelman tukea. Jos ensisijaisena vaikutuslogiikkana pitää lisäresurssin tuomista kuntien kehittämistyöhön, on vaikea tunnistaa ainakaan mitään haitallista päällekkäisyyttä muiden ilmastotyötä tukevien toimien kanssa, eikä tällaista aineistossakaan ole tuotu esiin. Ohjelman suora kytkös ilmastopolitiikan valmisteluun valtionhallinnossa on näyttäytynyt johdonmukaisena, kunnes ohjelman loppuvaiheessa ilmastopolitiikan painopisteet ovat muuttuneet.

Tässä tapauksessa ohjelmallisuus on näyttäytynyt rahoituskierroksia yhteen kokoavana ja kansallista kehittämistyötä yhteensovittavana toimintana. Ohjelmallisen kehittämisen merkityksen pohtiminen rahoitusohjelman osalta ei välttämättä ole tarpeellista. Teknisesti rahoituksen olisi voinut myöntää myös ilman ohjelmana toimimista (huomioiden rahoituksen myöntämisen reunaehdot), mutta ohjelmana toimiminen helpottaa yhteistyötä muiden ohjelmien ja kehittämistoimien kanssa.

Ohjelma on hyödyntänyt olemassa olevia verkostoja ja muiden hankkeiden tukea toiminnassaan ja kytkettyntä luontevasti osaksi niiden toimintaa. Lähin yhtymäkohta on Suomen ympäristökeskuksen koordinoima Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia (CANEMURE), joka yhtä lailla toteuttaa kansallista ilmastopolitiikkaa ja jossa viedään käytäntöön erityisesti energia- ja ilmastostrategian (EIS) sekä keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU) linjauksia. Hanketta on toteutettu vuosina 2018–2024 EU-rahoituksella. Liittymäpinnat ovat olleet tiiviitä erityisesti Hinku-verkoston kautta sekä kansallisten työkalujen ja toimintamallien kehittämisessä. On mahdollista, että osa kansallisista toimenpiteistä olisi ollut mahdollista toteuttaa myös ilman molempien ohjelmien rahoitusta. Toisaalta ohjelman rahoitus on täydentänyt CANEMURE-hankkeen työtä laajentaen kattavuutta niiltä osin kuin on rahoitettu ilmastotyötä kunnissa ja alueilla, jotka eivät ole olleet mukana CANEMUREssa.

4.1.2 Vaikutusten laajuus ja tulosten pysyvyys

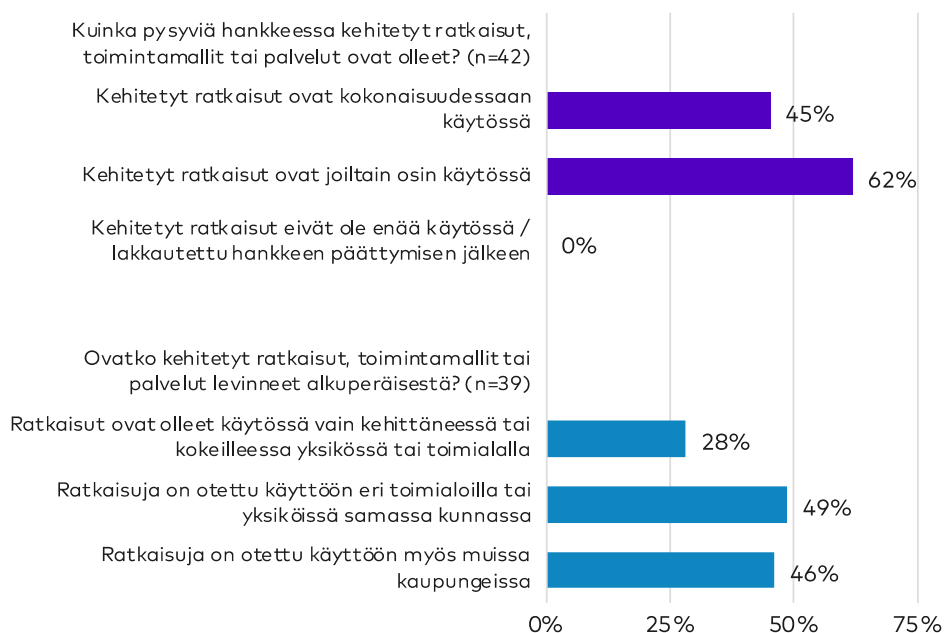
Vaikutusten suuruusluokan määrittää lopulta tulosten pysyvyys ja leviäminen. Hankerahoituksen vaikutuksia ei tältä osin vielä pystytä täysin arvioimaan. On kuitenkin viitteitä siitä, että kehitettyjä sisältöjä on vakiintunut pysyviksi toimintamalleiksi. Aineistossa on paljon esimerkkejä tilanteista, joissa tulokset ovat vakiintuneet pysyväksi toiminnaksi: yritysten yhteistyömallit ovat jääneet pysyväksi osaksi kaupunkiorganisaation kehittämistä eli ilmastokumppanuuksien edistäminen yritysten kanssa on synnyttänyt toimintamallin, ja ilmastosuunnitelma on jäsentänyt sekä kuntaorganisaation sisäistä ilmastojohtamista että vahvistanut yhteistyön tekemistä. Kansallisissa hankkeissa syntyneet toimintamallit ovat paikoin jo vakiintuneet organisaatioiden perustoimintaan (esim. ELY-keskusten ilmastotietokartta ja Syken päästötietopalvelu). Kyselyyn vastanneiden mukaan hankkeissa kehitetyt ratkaisut ovat kokonaisuudessaan (45 %) tai joiltakin

osin (62 %) käytössä. Kukaan vastaajista ei tunnistanut, että hankkeissa kehitetyt ratkaisut eivät enää olisi käytössä.

Ilmastobudjetointi on esimerkki toimintatavasta, joka on juurtunut ja lähtenyt skaalautumaan. Myös ilmastovahti ilmastotyön seurannan tapana on juurtunut ja levinnyt eri kuntiin ja alueille. Lisäksi Taloyhtiöklubi on ollut toimintamallina näkyvästi esillä, mikä on tuonut jatkuvuutta

Myös ohjelman ratkaisujen leviämistä jo ohjelmakaudella arvioidaan positiivisesti. Kuntien näkökulmasta erityisesti ilmastotyön skaalaaminen, työkalujen kustannusvaikutukset ja ilmastotyötä muuhun strategiseen johtamiseen niveltävät toimintamallit ovat skaalautuneet toisiin kuntiin. Toimeenpaneella tasolla jalkautumista on tehty käytännössä esimerkiksi käyttämällä uudelleen hankkeissa syntyneitä materiaaleja. Vajaa puolet kyselyvastaajista näki, että ratkaisuja on otettu käyttöön eri toimialoilla tai yksiköissä omassa kunnassa ja hiukan vähemmän muissa kunnissa.

Tulosten pysyvyys ja leviäminen

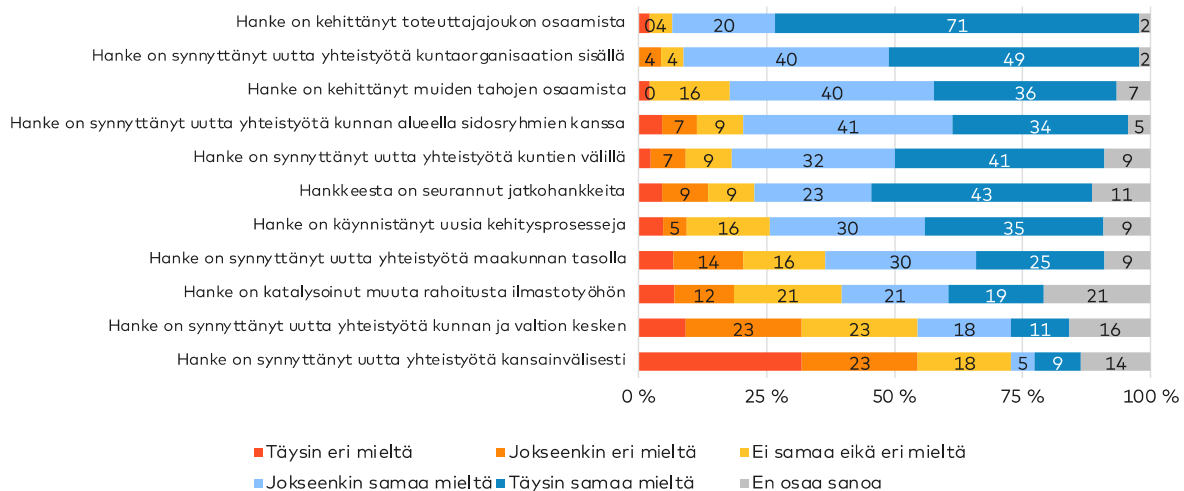
Kuva 25 Tulosten pysyvyys ja leviäminen.

Rahoitettujen hankkeiden toteuttajat arvioivat, että hankkeiden ansiosta on syntynyt edellytyksiä pidempikestoisille vaikutuksille erityisesti osaamisen kehittämisen sekä uuden kuntaorganisaation sisäisen, kuntien välisen sekä kuntien ja sidosryhmien välisen yhteistyön kautta. Kokonaisuutena hankkeiden toteuttajat arvioivat hankkeiden merkitystä hyvin positiivisesti. Lähes kaikki arvioivat osaamisen kehittyneen ja kuntaorganisaation sisäisen yhteistyön kehittyneen. Juuri tämän kaltaiset asiat kuvaavat ilmastotyön siirtymistä osaksi kunnan perustyötä, mikä voi edelleen johtaa pidempikestoisempaan vaikuttavuuteen. Suuri osa vastaajista arvioi myös hankkeistaan seuranneen uusia kehitysprosesseja ja jatkorahoitusta, mikä viittaa tulosten pidempikestoiseen hyödyntämiseen ja jatkokehittämiseen. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että kyseessä on vain pieni otos ohjelman kaikista rahoitetuista hankkeista.

"On saatu resursseja ilmastotyön järkevöittämiseen sitä kautta

Ollut hyvä, mutta seuraava steppi on konkretiaan tiukemmin pääseminen. Tällä ei niin hirveästi saatu aikaan konkretiaa, enemmän maaperää ja luotu ohjelmia."

Arvioi seuraavia väittämiä: (n=44)

Kuva 26 Hankkeen seuraukset.

Suuri osa hanketoteuttajista, haastatelluista ja sidosryhmävastaajista uskoo rahoitetuilla hankkeilla olleen ainakin jossain määrin vaikutusta ilmastopäästöjen hillitsemiseen pitkällä aikavälillä, kunnan ilmasto- ja talousjohtamiseen sekä alueelliseen ilmastotyöhön. Havainto kertoo siitä, että myös tiedonkeruussa kuullut arvioivat, että rahoitetut hankkeet ovat vahvistaneet edellytyksiä vaikutusten syntymiselle. Osa haastatelluista suhtautui kuitenkin epäillen siihen, miten laajaa ja pysyvää vaikutusta pistemäisillä hankerahoituksilla voi olla. Tässä suhteessa hanketoteuttajien arvioihin on myös tarpeellista suhtautua varauksella.

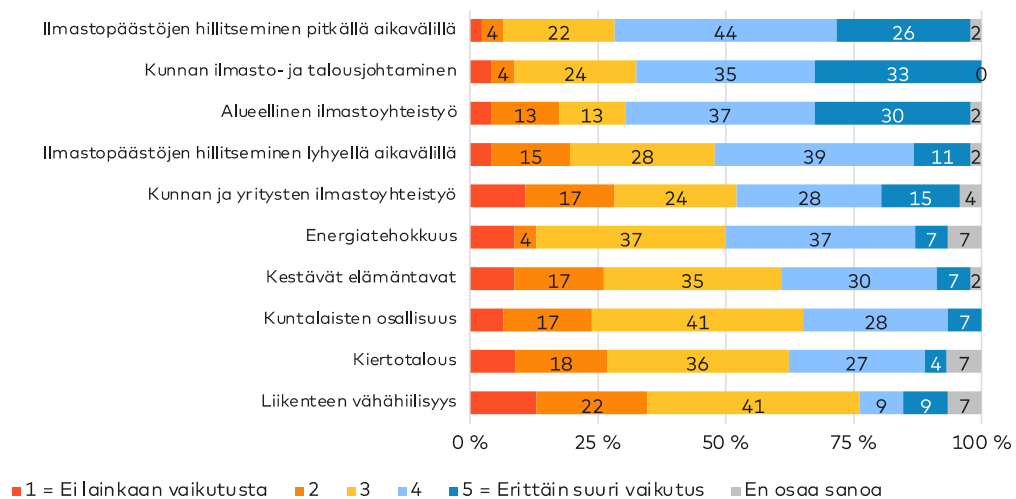
Hankkeiden toimia ei vastausten mukaan olisi pääsääntöisesti toteutettu ilman ohjelman rahoitusta.

Vaikka pidempikestoisten vaikutusten laajuutta ei pystytäkään todentamaan, joka tapauksessa haastatellut kuvasivat hyvin yhdenmukaisesti, ettei vastaavaa toimintaa olisi toteutettu ilman hankerahoitusta. Toisin sanoen pienetkin hankkeista seuraavat vaikutukset ovat joka tapauksessa laskettavissa ohjelman vaikutuksiksi, sillä ilman ohjelmaa ne olisivat jääneet syntymättä. Tämä havainto koskee paikallisia ja alueellisia hankkeita. Kansallisten työkalujen ja toimintamallien osalta ei voida arvioida, olisiko vastaavaa pystytty toteuttamaan esimerkiksi jonkin muun ohjelman tai rahoituksen puitteissa ainakin joiltain osin. Kuntien ilmastotyöhön on saatavilla rahoitusta myös muista lähteistä, erityisesti EU:n rakennerahastoista⁴. Kuitenkin tämän ohjelman puitteissa myönnetyn rahoituksen katsottiin kohdentuvan sellaisiin asioihin, joihin EU-rahoitusta ei välttämättä olisi mahdollista käyttää, tai ainakin sen hakeminen olisi huomattavasti vaativampi prosessi.

"Maakunnan ilmastotyötä ei olisi saatu käyntiin ilman hankkeen resurssia. Samalla olisivat jääneet hakematta jatkohankkeet."

"Ilmastosuunnitelma olisi jäänyt toteuttamatta, ja sitä kautta ilmastotyön käynnistäminen kunnassa."

Arvioi hankkeen positiivista vaikutusta seuraaviin tekijöihin: (n=46)

Kuva 27 Hankkeen vaikutukset.

⁴ Ks. esim.

https://www.motiva.fi/ratkaisut/energiatieteiden kehittäminen_rahoitus/kuntien_ilmastotyön_rahoitus

Ohjelman taloudellisten vaikutusten arviointi koetaan haastavana. Haastatellut ja kyselyyn vastanneet uskovat kuitenkin pitkällä aikavälillä taloudellisia säästöjä syntyvän siitä, että ohjelma tukee kuntien resilienssiä ilmastonmuutoksen aiheuttamia haasteita vastaan. Arviointiin osallistuneet arvioivat säästöjä syntyvän hankkeissa toteutetuista vähähiilistä ratkaisuksista kuten investoinneista uusiutuvan energian tuotantoon ja energiatehokkuuteen sekä vähäpäästöisten kuljetusratkaisujen kehittämiseen. Joitakin taloudellisia hyötyjä on jo tällä hetkellä nähtävissä. Esimerkiksi ruokahävikin vähentäminen sekä taloyhtiöiden energiatehokkuuden lisääminen ovat kuntien edustajien arvion mukaan tuoneet kustannussäästöjä toimijoille. Suorempien vaikutusten lisäksi paikallisten yritysten osallistuminen ilmastoverkostoihin ja vähähiilisten palvelujen kehittämiseen on vahvistanut niiden brändiä, mikä voi tuoda positiivisia taloudellisia vaikutuksia yrityksille. Vaikka ohjelman välittömät talousvaikutukset eivät ole suuria, se on mahdollistanut uusien vähähiilisten ratkaisujen kehittämistä, millä uskotaan olevan pitkän aikavälin vaikutuksia sekä kuntien resilienssiin että päästövähennystavoitteiden saavuttamiselle.

"Positiivinen vire, koska myös kunnat, joilla talouden kanssa haasteita, nähneet ilmastotyön kannattavana. Eivät ole pistäneet ilmastotyötä ja taloutta vastakkain vaan hakeneet hyötyjä sitä kautta."

Arviointiin osallistuneilta kunnilta, hanketoteuttajilta ja sidosryhmiltä kysyttiin myös ohjelman työllisyysvaikutuksia. Ohjelman avulla useisiin kuntiin on palkattu työntekijöitä ilmastotyöhön. Työllisyysvaikutukset ovatkin liittyneet pääasiassa siihen, että hankkeiden kautta on palkattu kuntiin yksittäisiä vakituisia ilmastokoordinaattoreita. Lisäksi hankkeiden aikana on työllistetty hankekoordinaattoreita tai -työntekijöitä, ja joissakin tapauksissa tämä on johtanut pidempiaikaisiin työllisyysvaikutuksiin. Hankkeet ovat myös lisänneet uudenlaisten ilmastotyöhön kuten kiertotalouteen liittyvien osaamistarpeiden tunnistamista, joiden uskotaan välillisesti vaikuttavan työllisyysmahdollisuuksiin jatkossa. Myös ohjelman rahoittamissa hankkeissa mukana olleiden yritysten toiminnan laajentuminen on voinut vaikuttaa positiivisesti yritysten talouteen ja työllistymismahdollisuuksiin.

Ohjelmaan osallistuneet toimijat mainitsivat lisäksi muutamia ohjelmassa syntyneitä ennakoimattomia vaikutuksia. Yhdessä hankkeessa aloitettiin yhteistyö seurantatyökalujen kehittämisessä EU-komission kanssa, mikä on avannut uusia mahdollisuuksia eri puolilla Eurooppaa. Lisäksi yksi hankkeista on onnistunut viemään läpi taksonomian, joka tarjoaa kunnille selkeät mallit vähäpäästöisen elämän tukemiseksi ja viestimiseksi. Lisäksi ohjelman rahoittamisessa hankkeissa on toteutettu alueellisia tapahtumia (esim. Itä-Suomen ilmastokonferenssi), joista osaa on jatkettu hankkeen päättymisen jälkeen. Alueellisen toiminnan vahvistumista ylipäättäen pidetään ohjelman hyödyllisenä tuloksena, vaikka se ei välttämättä olekaan ennakoimatonta, sillä sitä myös on tavoiteltu.

Kokonaisuutena ohjelman kautta saavutetut tulokset tukevat arviointiin osallistuneiden mukaan kansallista tavoitetta saavuttaa hiilineutraalius vuoteen 2035 mennessä. Ohjelman suorien päästövähennysvaikutusten todentaminen on haastavaa, mutta toimijat tunnistavat useita epäsuoria vaikutuksia päästötavoitteiden saavuttamiselle. Ohjelman rooli näyttäytyy arvioinnin valossa ennen kaikkea kuntien ilmastotyön rahoittajana ja ilmastoviisaiden toimenpiteiden vauhdittajana. Ohjelma on tarjonnut kunnille resursseja ja rahoitusta paikallisten ja alueellisten ilmastoratkaisujen toteuttamiseen, mikä on luonut perustaa tuleville päästövähennyksille. Lisäksi ohjelmassa kehitetyt työkalut, kuten päästölaskurit ja ilmastobudjetit, ovat olleet merkittäviä apuvälineitä kunnille päästövähennysten seurantaan ja hallintaan, mikä on ratkaisevaa päästöjen vähentämiseksi tehokkaasti. Ohjelma on lisäksi tuonut uusia näkökulmia kansalliseen ilmastopolitiikkaan ja kasvattanut yhteisymmärrystä valtion ja kuntien välillä siitä, mitkä toimenpiteisiin tulisi ilmastomuutoksen hillinnässä panostaa.

"Tuettiin selkeämmin pieniä kuntia, kun kunnat saa itse määrittää niin ne kunnan näkökulmasta vaikuttavia toimenpiteitä, mutta ovatko kansallisesti vaikuttavia on toinen kysymys."

"Mahdollisti keskittymisen juuri siihen asiaan mihin pitäisi, mutta ei ole resursseja."

"Ohjelma on merkittävästi vauhdittanut kehittämistoimia noissa osa-alueissa. Ollaan työssä pidemmällä ohjelmalla ansiosta. Oltais saatu samanlaisia ajatuksia varmaan muutenkin muttei pystytty toteuttamaan niitä kaikkia."

4.2 Tulosten ja vaikutusten syntymistä edistäneet tekijät

Keskeiset havainnot

- » Tulosten saavuttamista on edistänyt rahoituksen ja sen hankehallinnoinnin ketteryys ja toimiva vuoropuhelu rahoittajan kanssa. Alueellisen yhteistyön mallit ja kaupunkiorganisaatioiden sisällä toimivien tiimien osaaminen on edistänyt tulosten aikaansaamista.
- » Kuntien näkökulmasta ilmastotyön hankkeiden kytkeytymisellä kuntien talousjohtamiseen on merkitystä. Ilmastotyön budjetoinnissa ja seurannassa on onnistuttu tekemään pysyviä muutoksia.
- » Tulosten saavuttamista ovat estäneet sekä resurssien vähäisyys että toimintaympäristötekijät, kuten sääntelyn tai politiikan muutokset.
- » Ratkaisujen skaalausta on edistänyt ensisijaisesti ratkaisujen juurtuminen osaksi kaupungin johtamisjärjestelmää, niiden nojaaminen olemassa oleviin malleihin ja laadukas tulosviestintä ja verkostoituminen.

Tulosten saavuttamista on edistänyt rahoituksen ja sen hankehallinnoinnin ketteryys sekä toimiva vuoropuhelu rahoittajan kanssa. Ylipäätään toimivan yhteistyön rakentaminen niin hanketasolla kunnan sisällä kuin laajemminkin nousee läpileikkaavana tulosten saavuttamista edistäneenä tekijänä. Alueellisen yhteistyön mallit ja kaupunkiorganisaatioiden sisällä toimivien tiimien osaaminen on edistänyt tulosten aikaansaamista.

Tulosten saavuttamista ovat haastaneet sekä resurssien vähyys että toimintaympäristötekijät, kuten sääntelyn tai politiikan muutokset. Resurssien (aika, osaaminen) puute kunnissa on vaikeuttanut ilmastotyön tekemistä hankkeen päätyttyä. Kuntien budjettien pieneneminen ja lakisääteisten velvoitteiden noudattaminen kaventaa mahdollista panostaa ei-lakisääteiseen kehittämiseen. Käytännön tasolla osaavien tekijöiden puute tai vaihtuvuus vaikeuttaa ilmastotyön tekemistä. Toimintaympäristötekijät (esim. sääntely, poliittiset prosessit) voivat joko hidastaa tai vauhdittaa ilmastotyön tekemistä. Hankkeiden lyhytaikaisuus ja hallituskausien väliset muutokset haastavat ilmastotyön pitkäjänteistä kehittämistä kunnissa.

Kokonaisuutena rahoitusta pidetään keskeisenä tämän ohjelman tulosten saavuttamiseen vaikuttavana tekijänä. Ilmastotyöhön kohdennettu rahoitus on myös nostanut ilmastotyön arvoa kuntien strategisessa johtamisessa. Ilmastotyön budjetoinnissa ja seurannassa on onnistuttu tekemään pysyviä muutoksia. Ohjelmasta on rahoitettu verrattain pieniä hankkeita. Hankerahoituksella on ollut merkitystä erityisesti pienissä ja keskisuurissa kunnissa. Osa

"Tosi hyviä onnistumisia, materiaalit jäi kouluihin, kestäviä ja voidaan oikeasti käyttää."

"Syntynyt alueellisia tapahtumia, jotka jääneet elämään tapahtuman jälkeen."

rahoitusta saaneista tahoista on panostanut isompiin hankkeisiin myöhemmin.

Ilmastotyön juurtuminen osaksi kuntien talousjohtamista on edistänyt ohjelman tavoitteita.

Rahoitettujen hankkeiden avulla ilmastoteemaa on saatu vietyä poikkileikkaavasti osaksi kunnan toimintaa, erityisesti strategiselle tasolle. Hankkeet ovat sitouttaneet kuntia ilmastotyöhön. Hankkeiden suunnittelu on ottanut huomioon tulevat resurssit niin, ettei hankkeen toteuttaminen vaadi lisäresursseja. Alueellisen yhteistyön mallit ja kaupunkiorganisaatioiden sisällä toimivien tiimien osaaminen on edistänyt tulosten aikaansaamista.

Kehitettyjen ratkaisujen levittämistä on tukenut vaatimus hyödyntää olemassa olevia ratkaisuja ja toimintamalleja osalla hakukierroksista. Tätä kautta ohjelma on sisään rakennetusti levittänyt hyviä käytäntöjä, viestinyt niistä myös muille kunnille ja alueille sekä tukenut jatkokehittämistä.

Ratkaisujen skaalausta on edistänyt ensisijaisesti niiden kytkeytyminen organisaatioiden ydintekemiseen.

- a) **Ratkaisujen juurtuminen osaksi kaupungin johtamisjärjestelmää.** Esimerkiksi ilmastojohtamisen ja yleisemmin ilmastotyön yhteydet talousjohtamiseen ja kaupungin strategiseen johtamiseen ovat vahvistuneet. Ilmastobudjetointia ja Ilmastovahti-työkalua on onnistuttu skaalaamaan hanketoteuttajajoukon ulkopuolelle.
- b) **Ratkaisujen nojaaminen olemassa oleviin malleihin.** Esimerkiksi taloyhtiöklubissa on tuettu hyväksi todettua mallia levittämällä siitä tietoa.
- c) **Laadukas tulosviestintä ja verkostoituminen.** Ratkaisuista on viestitty lähikuntiin. Ohjelman tilaisuuksissa on esitelty hankkeita. Ratkaisujen pysyvyyttä on edistänyt myös projektipäällikön verkottuneisuus ja tiedossa olevat kanavat.

Skaalautumisen onnistumiseksi on useita kriittisiä menestystekijöitä. Haastatellut asiantuntijat tunnistivat mm. eri tahojen kanssa tehtävän sidosryhmäyhteistyön ja hankkeen toimenpiteiden ja tulosten loppuunsaattamisen merkityksen tulosten juurtumiselle ja viestin leviämislle.

Vaikuttavuuden vahvistamisen kannalta viestimistä hankkeen päättymisen jälkeen kannattaisi vahvistaa. Rakenteellisesti ilmastotyön jatkuvuutta ja johtamisen vahvistamista kunnissa ja kaupungeissa tukisi lainsäädännön velvoite ja työhön osoitetut määrärahat.

Tulosten ja ratkaisujen skaalaaminen alkaa tyypillisesti hankkeiden päättyttyä. Osa ratkaisujen skaalautuvista osioista tunnistetaan vasta, kun hanke on päättynyt. Ohjelmakauden päättyessä tulee miettiä siltaamista eli kuinka luoda polkuja ratkaisujen pysyvyydelle ja leviämislle. Jatkon kannalta olennaista on pohtia, miten ohjelman kautta rahoitettuja hankkeita ja niissä syntyneitä työkaluja ja toimintamalleja voidaan ylläpitää. Vaikka toimintaympäristö on muuttunut, kunnissa on edelleen tarve vertaisoppimiselle ja ratkaisujen käyttöönotolle ilmastotyön kehittämisessä ja johtamisessa. Olennaista verkostoitumisessa on se, että tavoitetaan ne tekijät ja toimijat, joiden toiminnan muutoksilla saadaan aikaan päästövähennyksiä.

5 Johtopäätelmät ja kehittämissuositukset

Tässä luvussa on kuvattu arvioitsijoiden keskeisimmät nostot ohjelman toteutuksesta, ja tuloksista sekä niihin perustuvat suositukset.

5.1 Johtopäätelmät

- Ohjelman keskeisin tavoite ja sisältö on ollut kuntien ilmastotyötä tukevien hankkeiden rahoittaminen.** Ohjelman ensisijainen tavoite on ollut kuntien ja alueiden ilmastotyön vauhdittaminen erityisesti resurssien myöntämisen kautta. Ohjelman puitteissa onkin toteutettu laajasti paikallisia, alueellisia ja valtakunnallisia kehittämishankkeita. Tavoitetta sekä siihen kytkeytyviä kuntien tukemisen toimenpiteitä pidetään laajasti oikein kohdentuneina kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi. Tavoitteen saavuttamista voidaan arvioida vain yleisellä tasolla, sillä ohjelmalla ei ole ollut määriteltyjä tavoitetasoja. Ohjelman tavoitteina ovat olleet myös valtion ja kuntien välisen yhteistyön lisääminen ja hyvien käytäntöjen skaalaaminen, mutta toimenpiteinä ovat korostuneet rahoitetut hankkeet. Ohjelma on tukenut kuntia ilmastotyön käynnistämisessä ja vahvistamisessa sekä ilmastotavoitteiden sisällyttämisessä osaksi kuntien strategista päätöksentekoa ja talousjohtamista sekä lisännyt tietoisuutta ilmastotoimien vaikutuksista. Paikallisissa ja alueellisissa hankkeissa on kehitetty käytännönläheisiä ratkaisuja kuntien paikallisiin tarpeisiin, alueellisissa hankkeissa vahvistettu kuntien yhteistyötä ja maakunnallista ilmastotyötä, ja kansallisella tasolla on luotu kaikkien kuntien käyttöön työkaluja, kuten päästölaskureita ja ilmastobudjetointimalleja, ilmastotyön johtamisen ja seurannan tueksi.
- Ohjelmasta myönnetty rahoitus on mahdollistanut kunnille ilmastotavoitteisiin pääsemiseksi tarvittavien toimenpiteiden toteuttamista ja auttanut tuomaan ilmastotyön osaksi kuntien perustyötä.** Hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan sekä muutoksia toiminnassa että investointeja vähäpäästäisempiin ratkaisuihin. Ohjelma on tukenut kuntia näiden toimenpiteiden toteuttamisessa, mutta se on vaikuttanut niiden toteuttamiseen pääosin välillisesti. Merkittävä osa ohjelman hyödyistä jäsentyy kuntien ilmastotyön toimintaedellytysten vahvistamisen kautta. Esimerkiksi suunnitelmat, työkalut johtamisen tueksi, osaamisen vahvistaminen sekä yhteistyö ja verkostot muiden kuntien, kunnan eri toimialojen ja alueen toimijoiden välillä tukevat ilmastotyön integroitumista osaksi kunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Ohjelman toimenpiteet ovat kohdentuneet nimenomaan vauhdittamiseen ja edistämiseen, eivät suoriin muutoksiin toiminnassa.

3. **Vastaavaa kehittämistä ei olisi todennäköisesti tehty ilman ohjelman rahoitusta.** Hankkeiden toteuttajat pitävät laajasti rahoitusta sekä kehitettyjä kansallisia työkaluja ja toimintamalleja hyödyllisinä, eikä niitä todennäköisesti olisi saatu toteutettua ilman tällaisen ohjelman tukea. Ohjelman rahoitushaut ovat olleet joustavampia ja ketterämpiä kuin muut ilmastotyön tukemiseen suunnatut rahoitukset, vaikka myös esimerkiksi EU:n rakennerahastoista tuetaan kuntien ilmastotyötä. Muista kuntien rahoituskanavista hyvin harva mahdollistaa vastaavaa perustyon vahvistamista sekä sen toteuttamisen edellytyksiä kunnissa ja alueilla, ja tämän ohjelman rahoituksen erityispiirteenä on ollut ketteryys.
4. **Ohjelman todellinen vaikuttavuus riippuu siitä, mitä tapahtuu ohjelmasta rahoitettujen toimien jälkeen.** Edistämisen tai vauhdittamisen suuruusluokan arviointiin ei tällä hetkellä ole työkaluja. On kuitenkin viitteitä siitä, että kehitettyjä sisältöjä on vakiintunut kunnissa pysyviksi toimintamalleiksi. Myös ohjelman ratkaisujen leviämistä jo ohjelmakaudella arvioidaan positiivisesti. Kuntien ilmastotoimien voi arvioida edistyneen ohjelman vaikutuksesta, mutta se kuinka paljon tätä on tapahtunut ja mitä edistämisestä seuraa, riippuu toteuttajakuntien seuraavista askeleista. Näiden tukemiseen ohjelma ei ole kohdentanut toimenpiteitä kuin välillisesti. Laajemmat panostukset kehitettyjen ratkaisujen vakiinnuttamiseen sekä parhaiden ratkaisujen jatkokehittämiseen ja edelleen levittämiseen muihinkin kuntiin lisäisivät tämän kaltaisen ohjelman mahdollisuuksia varmistua vaikuttavuudesta. Hyvänä käytäntönä on nostettu esiin edellytys hyödyntää muiden kehittämishankkeiden kokemuksia ja toimintamalleja. Ohjelmalla on kuitenkin selkeitä hyötyjä jo pelkästään hankerahoituksen myöntämisen kautta, sillä erityisesti pienten kuntien mahdollisuudet ilmastotyön käynnistämiseen ja kehittämiseen ovat ilman kehittämisrahoitusta hyvin rajallisia.

5.2 Suositukset

1. **Kunnille tarvitaan jatkossakin rahoitusmahdollisuuksia ilmastotyön toteuttamiseen.** Kuntien ilmastotyön kehittämisresurssit ovat niukkoja. Ohjelma on vastannut tarpeeseen, johon muut rahoitusinstrumentit eivät vastaa. Lisäksi ohjelma on paikannut kuntien ympäristösektorin puuttuvaa perusrahoitusta. Kunnat tarvitsevat jatkossakin monipuolisia rahoitusmahdollisuuksia kehittämistyöhön, riippumatta siitä toteutetaanko rahoitus ohjelmana vai jollain muulla tavoin. Samalla kuitenkin vältettävä sitä, että kehittäminen olisi riippuvaista hankerahoituksesta.
2. **Ohjelman sisällöistä toivotaan edelleen laajemmin ja jäsennellymmmin tulostiedotusta.** Ohjelma on tietoisena valintana hyödyntänyt olemassa olevia verkostoja viestinnän tukena. Nyt hankkeiden tuloksista ja hyödyntämismahdollisuuksista tulisi viestiä näissä verkostoissa aktiivisesti ja pyrkiä jäsentämään tuloksia sisällöittäin ja kohderyhmittäin. Vertaisoppiminen edellyttää onnistumisten tunnistamista, kykyä muotoilla niistä oppimisen kannalta käyttökelpoisia caseja sekä aktiivista tulostiedotusta. Kuntien välisen verkostoitumisen ja hyvien käytäntöjen ei voida olettaa tapahtuvan orgaanisesti, vaan siihen tulisi erikseen ja edelleen kohdentaa resursseja.

3. **Ohjelma voisi olla aktiivisempi toimija strategisten valintojen kautta.** Tässä ohjelmassa toteutusta ovat ohjanneet yhteensovittaminen kansalliseen ilmastopolitiikan valmisteluun ja epämuodollinen vuorovaikutus kuntien kanssa. Rahoitushauista viestiminen on puolestaan toteutettu hyödyntäen olemassa olevia verkostoja. Ohjelmaorganisaation työtä ovat rajanneet käytettävissä olevat resurssit. Tulosten ja vaikutusten saavuttaminen on riippunut pitkälti siitä, mitä rahoitetut hankkeet tekevät ja ketkä rahoitusta päätyvät hakemaan. Toimenpiteitä on tarkennettu ohjelmakaudella kertyneiden kokemusten perusteella, mutta systemaattista arviointia toimenpiteiden kohdentumisesta, ohjelman etenemisestä, tai ylipäätään siitä, kohdentuuko ohjelma mahdollisimman hyvin kuntien tarpeisiin, ei ole tehty. Ohjelmakausi on ollut pitkä, ja sen aikana olisi ollut mahdollista toteuttaa väliarviointeja. Tässä ohjelmassa laajaan toimijakentän vuoropuheluun perustuvia valintoja on tehty vain suunnitteluvaiheessa. Usein tämän kaltaista keskustelua käydään ohjausryhmän tai vastaavan rakenteen kautta. Myös kunnat toivovat yhteiskehittämiseen perustuvia lähestymistapoja, joilla varmistetaan, että kehittäminen kohdentuu vaikuttavasti. Ohjelmallisen kehittämisen lisäarvo verrattuna pelkkään rahoituksen myöntämiseen voisi jatkossa muodostua siitä, että ohjelma jatkuvasti suuntaa toimintaansa vaikuttavimpiin kohteisiin yhteistyössä kuntien kanssa.
4. **Ilmastotoimien toteuttamista kunnissa tukisi tavoitteiden selkeyttäminen ja yhteensovittaminen.** Kansallisten hiilineutraaliustavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan toimenpiteitä kunnissa. Ilmastopolitiikan epäjohtonmukaisuus ja sektoreittain jakautuvat kehittämistoimet tekevät kokonaiskuvasta vaikeasti hahmottuvan. Vähintäänkin eri hallinnonalojen ja sektoreiden toimien vahvempi yhteensovittaminen selkeyttäisi kokonaisuutta.
5. **Rahoitetuilta hankkeilta tulisi edellyttää vahvempia panostuksia tulosten juurruttamiseen ja tarjota siihen myös tukea.** Tämä pitäisi kuitenkin kytkeä kunkin hankkeen tavoitteisiin. Riippuen siitä, mitä hankkeella tavoitellaan, tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä rakentamaan myös mittareita tavoitteen saavuttamiseksi. Näissä tulisi huomioida myös tavoitteet tulosten jalkauttamisesta ja juurruttamisesta mitattavassa muodossa. Tämä ei välttämättä sovellu kaikkiin hankkeisiin, ja edelleen tulisi myös säilyttää mahdollisuus kokeilemiseen ja matalan kynnyksen toiminnan käynnistämiseen, jotka eivät välttämättä johda mitattaviin tuloksiin.
6. **Kuntien ja alueiden ilmastotyön jatkotarpeista tarvitaan lisää tietoa.** Tällä hetkellä ei tiedetä tarkasti, millaisia toimenpiteitä eri kokoiset kunnat eniten tarvitsisivat ilmastotyönsä tueksi. Osa kunnista hyötyy edelleen esimerkiksi ilmastotyön käynnistämisen tuesta, osa tarvitsisi tukea työn jatkamiseen ja osa uusien toimintamallien käyttöönottoon ja levittämiseen kuntaorganisaatiosta. Jatkotoimenpiteiden ja resurssien vaikuttavaa kohdentamista helpottaisi *kattava* ja yhdessä kuntien kanssa muodostettu tilannekuva ilmastotyön tuen tarpeista ja ratkaistavista haasteista.

Liitteet

Haastatellut organisaatiot

Ympäristöministeriö

Kuntaliitto

Motiva

Suomen ympäristökeskus

SYKE

Pirkanmaan ELY-keskus

Valonia

Pohjois-Karjalan liitto

Uudenmaan liitto

Turun kaupunki

Lappeenrannan kaupunki

Lapuan kaupunki

Vantaan kaupunki

Kuopion kaupunki

Utajärven kunta

Keski-Suomen liitto

Lääkärien sosiaalinen vastuu ry

Helsingin seudun ympäristöpalvelut HSY

Pirkanmaan ilmastoverkosto

LIITE Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman hankkeet hakukierroksittain

Kansalliset hankkeet	Toteuttaja
Ilmastodieetti.fi -laskurin teknisen toteutuksen uusiminen ja keinolaskennan lisääminen	SYKE
Kaupunkien ilmastotoimenpiteiden vaikutusarviointityökalu	SYKE
Alueellisten KHK-päästöläskentöjen kehittäminen	SYKE
Maakunnan ilmastotyön vauhdittaminen - aluehallinnon tiekartta	PIRELY
Vähähiilisuuden johtaminen kunnissa	Motiva Oy
Ilmastojohtajat materiaalin käännätys ruotsiksi	Motiva Oy
Kuntalaisten ilmastotoimien vauhdittamisen toimintamallit	Ekokumppanit Oy
KIVAT-materiaalien käännätys ruotsiksi	Ekokumppanit Oy
Ilmastomuutos ja kunnat -materiaalien laatiminen	Kuntaliitto
ILMAVA-hanke	Kuntaliitto
Kuntien ilmastokonferenssi 2020	Kuntaliitto
REIVI-jatko	Motiva
REIVI-materiaalien ruotsinnokset	SYKE
KILTOVA 2, osahanke 1	SYKE
KILTOVA 2, osahanke 2	SYKE
KILTOVA 2, osahanke 3	SYKE
KILTOVA 2, osahanke 4	SYKE
REETTA	Motiva
ELY-keskusten ilmastotyön ja -organisoinnin toimenpidekokonaisuus (Tiekartta II)	PIRELY
Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman viestinnän tuki	Motiva
Kuntien ilmastokonferenssi 2021 -tapahtuman järjestäminen	Kuntaliitto
Kuntien ilmastokysely 2021	Kuntaliitto
KILMAS - Ilmastolain kuntapöytäselvitys	SYKE
Kuntien ilmastohankkeet 2020–2023 -sparraus	Motiva
Kuntien ilmastokonferenssi 2023	Kuntaliitto
REIJO	Motiva
ELY Tiekartta 3	PIRELY
Kuntien ilmastokysely 2023	Kuntaliitto
ACE-hanke	PIRELY
KILMAS JALKA	SYKE
Kuntien ilmastohankkeet -avustus 2023	Toteuttaja
Espoon kaupunkikonsernin sisäisen ilmasto- ja talousjohtamisen käytäntöjen kehittäminen	Espoon kaupunki
Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan raskaan liikenteen vaihtoehtojen käyttövoimien jakeluverkkojen kehittäminen	Etelä-Pohjanmaan liitto
Yhdessä kohti hiilineutraalia kaupunkia: Osallistava toimintamalli uusien ja olemassa olevien asuinalueiden vähähiilisuuden edistämiseksi	Jyväskylän kaupunki
Ilmastoviisas johtaminen ja suunnittelu	Järvenpään kaupunki
Öljylämmityksestä vähäpäästöisempiin lämmitysmuotoihin – Kaarinan kaupungin ilmastohanke	Kaarina kaupunki
Från bord till gjord – Klimatarbetet i Kimitoöns kommun	Kimitoöns kommun
Maistuva ilmastoruoka	Lahden kaupunki

NetZeroData - Alueellisen ilmasto-ohjelman seurantamenetelmän ja -työkalun kehittäminen EU:n hiilineutraalien ja älykkäiden kaupunkien ohjelman seurantaa varten	Lappeenrannan kaupunki
ILMO - Ilmastojohtamisen toimintamalli ja toiminnan organisointi	Limingan kunta
Ilmasto-osaavat nurmijärveläiset - yritysten, asukkaiden ja oppilaitosten osallistaminen ilmastotyöhön	Nurmijärven kunta
Oulu – Toimintamalli sähköautojen julkisen latauspisteverkoston suunnitelmalliseksi kehittämiseksi	Oulun kaupunki
Raahen kaupungin kiinteistökönnän energiatehokkuuden parantaminen	Raahen kaupunki
Ilmastotyön johtamiskulttuuri – Asenteiden ja toimintatapojen muuttaminen ilmastotyötä tukevaksi kaupunkiorganisaatiossa (ITUJA)	Turun kaupunki
Vaasan pyöräpysäköinnin toimenpideohjelma	Vaasan kaupunki
Sanoista tekoihin - kuntien ilmastosuunnitelmien jalkautus	Varsinais-Suomen liitto/Valonia
Resurssiviisas Äänekoski - vähäpäästöinen tieliikenne	Äänekosken kaupunki
Kuntien ilmasto- ja kiertotaloushankkeet -avustus 2022	Toteuttaja
Etelä- ja Lounais-Pirkanmaan ilmastoekosysteemi	Akaan kaupunki
Orgaanisen jätteen arvoketjun kehitys Etelä-Karjalassa	Etelä-Karjalan Jätehuolto Oy
Vaihtoehtoisten käyttövoimien jakeluverkon kehittäminen Etelä-Karjalassa	Etelä-Karjalan liitto
Energiaomavaraiset korttelitason alueelliset ratkaisut (OMAVA)	Helsingin kaupunki
Isännöitsijät energiamurroksen vetureina	Helsingin Seudun Ympäristöpalvelut - kuntayhtymä
VIHREÄKSI YRITYSALUEEKSI – Yritysalueiden kestävän suunnittelun ja uudistamisen työkalu	Into Seinäjoki Oy
Hiilineutraali kiertotalouskaupunki – suunnitellen ja rakentaen (HIKKA)	Joensuun kaupunki
Irtiotto öljystä - kohti vähähiilisyttä	Kalajoen Lämpö Oy
Ilmastoviisasta ruokaa lapsille ja nuorille -jatkokohanke	Kuopion kaupunki
Lahden ilmastobudjetti	Lahden kaupunki
Lohjan ilmasto- ja kiertotalousjohtamisen uudet käytännöt	Lohjan kaupunki
Massa- ja materiaalikoordinaation toimintamallin kehittäminen Oulun kaupungille	Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut
Tulevaisuuden kestävä Raisio	Raision kaupunki
KOHTI HIILINEUTRAALIA SALOA 2035	Salon kaupunki
ENASU - Energiatehokkaan alueen suunnittelu -kehityshanke	Tampereen Sähkölaitos Oy
Vähähiilinen kiertotalouskaupunki - investointien ohjaus ja ilmastobudjetointi VÄKI-hanke	Turun kaupunki
Luovien alojen ekologisen kestävyysmurroksen toimenpideohjelma (LuoTo)	Uudenmaan liitto
Ekotekoagentti-toiminta Uuteenkaupunkiin ja Laitilaan	Uusikaupunki
Taloyhtiöiden yhteistyön kehittäminen ja asukkaiden ilmastotekojen tukeminen	Vantaan kaupunki
Elämän kestävä Äänekoski - Reilun kiertotalouden vaikutukset hiilijalanjälkeen	Äänekosken kaupunki
Alueet kuntien ilmastotyön tukena -avustus 2021	Toteuttaja
Ilmastotekojä ja -osaamista Etelä-Karjalaan	Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan kuntien ilmastotyön vauhdittaminen	Etelä-Pohjanmaan liitto
Ilmastotyön tukeminen Etelä-Savon kunnissa	Etelä-Savon maakuntaliitto
Pienten kuntien ilmastotyö uuteen vauhtiin	Hollolan kunta
Hämeen kuntien ilmastotyön spurtti HÄSPI	Hämeen Maakuntaliitto, kuntayhtymä
Keski-Pohjanmaan ilmastotyö	Keski-Pohjanmaan liitto
Tukea Keski-Suomen kuntien ilmastotyöhön	Keski-Suomen liitto

Kymenlaakson alueellisen ilmastotyön vauhdittaminen	Kymenlaakson liitto
Tehemmä Yhessä ilmastotyötä	Lapin liitto
Vaikuttavat ilmastotoimet Pohjanmaan kunnissa – Effektiva klimatåtgärder i Österbottens kommuner	Pohjanmaan liitto
Päästöt kuriin - tehokkaasti kohti vähähiilisyyttä	Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Ilmastotyön vahvistaminen Satakunnassa	Satakuntaliitto
Sitouttavan Ilmastotyön mAlli Uudenmaan kunnille - SILTA	Uudenmaan liitto
Kuntien ilmastosparras - vauhtia toimii Varsinais-Suomessa	Varsinais-Suomen liitto / Valonia
Kuntien ilmastohankkeet -avustus 2021	Toteuttaja
SeutuRane	Ekokumppanit Oy
Energiaviisas kaupunkikonserni	Helsingin kaupunki
Asukasviestinnällä energiatehokkuutta taloyhtiöihin	HSY Helsingin seudun ympäristöpalvelut kuntayhtymä
Energiafixsu Hyvinkää	Hyvinkään Lämpövoima Oy
Hämeen ilmastovahti	Hämeen ammattikorkeakoulu
IlmastoPARKKI – valmennuksella kohti kestävää kasvua ja ympäristövastuullisuutta yritystoimintaa	Hämeenlinnan kaupunki
Hiilineutraali Inkoo 2035	Inkoon kunta
Ilmastokumppanuusverkosto - kohti hiilineutraalia kaupunkiseutua	Joensuun kaupunki, kaupunkiympäristön toimiala
Nuoret -ilmasto, ympäristö, kestävä kulutus -osaajiksi	Joroisten kunta
Irtiotto öljystä - yritysten ja maatilojen energiatehokkuuden ja vähähiilisuuden edistäminen	Kalajoen kaupunki
Ilmastojohtamisen kehittäminen	Kankaanpää kaupunki
Ilmastotyön ja kestävä kehityksen vaikuttavuusmallin ja seurannan rakentaminen osaksi kaupungin johtamiskokonaisuutta ja viestintää	Kauniaisten kaupunki
YmpyräKS-verkosto Keski-Suomen ilmastotyön vauhdittajana	Keski-Suomen liitto
Klimatledarskap i Korsholm	Korsholms kommun
Ilmastoseuranta - Kotkan ja Kouvolan ilmastotoimien seuranta tuloksekkaaksi ja näkyväksi	Kotkan kaupunki
Sormulan alueen ja Nurmestien teollisuusalueen kaukolämpö	Kuhmon Lämpöenergia Oy
Ilmastoviisasta ruokaa lapsille ja nuorille	Kuopion kaupunki
Ilmastoviisautta taloyhtiöille	Lahden kaupunki, hiilineutraalin rakentamisen kehityskeskus
Etelä-Karjalan ilmastokumppanit	Lappeenrannan kaupunki
Kiinteistöjen ilmastotieto energiaohtamisen tueksi	Lempäälän kunta
Energistä tietotaitoa kaupungin tilapalveluihin	Lohjan kaupunki
Förbättrad energiprestanda i fastigheter - ett steg mot en hållbar framtid	Malax kommun
Ilmastopolku - Työkalu kuntien toimintojen ilmastovaikutusten arviointiin	Mikkelin seudun ympäristöpalvelut
Biokaasun käyttö liikenteessä Nurmijärvellä	Nurmijärven Sähkö Oy
F-kaasujen käytön vähentäminen Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin Kuopion yliopistollisessa sairaalassa	Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä
Perillä Edelfeltinrannassa	Porvoon kaupunki
Posion kunnan rakennusten kuntoraportit	Posion kunta
Kanteenmaan kiertotalousklusteri	Punkalaitumen kunta
Ilmastokumppanuus – Kunnat ja yritykset	Päijät-Hämeen liitto
Ilmastosuunnitelmasta tekoihin	Raisio kaupunki

Tarkenoo ilman palttoota ja rasoja - Seinäjoen kaupungin omistamien kiinteistöjen energiatehokkuuden parantaminen huonelämpötilojen automaattisella pudottamisella käyttöaikojen ulkopuolella	Seinäjoen kaupunki, Kaupunkiympäristön toimiala, Toimitilat
Sievin kunnan kiinteistöjen automatiikan älymodernisointi	Sievin kunta
Hiilineutraalit hankintakäytännöt Sipoon kunnan katu- ja viherrakentamisessa ja -ylläpidossa, toteutuksen askelmerkit	Sipoon kunta
Siuntion kunnan SoTe-keskukselle kestävästi tuotettu aluelämpö ja -kylmä	Siuntion kunta
Hållbara Jakobstadsregionen - kunskapslyft och resultat	Jakobstadsregionens Utvecklingsbolag Concordia Ab
Tehokas, kestävä ja vähähiilinen kuntakiinteistö (TeKeVä) -kehityshanke	Tampereen Tilapalvelut Oy
IKLU - Ilmastokaupungin Hiilineutraalit Klusterit	Turun kaupunki
Tuusulan ilmastojohtamisen toimintamalli – Case: Martta Wendelin päiväkotihanke	Tuusulan kunta
Utajärven Mustikkakankaan teollisuusalueen kiertotalouden käsikirja	Utajärven kunta
Vaasan liikenne 202x - Työkalu ilmastojohtamisen tueksi	Vaasan kaupunki
Etelä-Pirkanmaan ilmasto-osaamisen johtamisen toimintamalli	Valkeakosken kaupunki
Kuntien yritysneuvonta ilmastotoimien tukena	Valonia / Varsinais-Suomen liitto
Elinkeinoelämän ja kunnan välinen ilmastoyhteistyö (Ilmastokumppanuus)	Vantaan kaupunki
Pienen ja keski-suuren kunnan kustannustehokkaan ilmastotyön malli. Kuntien ilmastotyön evoluutio koordinoinnista asiantuntijuuteen ja konkreettisiin päästövähennyksiin.	Vihdin kunta
Pikkasen parempia ilmastotekoja yhdessä	Viitasaaren kaupunki
Kuntien ilmastohankkeet -avustus 2020	Toteuttaja
Ilmastokylä2030	Ekokumppanit Oy
TALOYHTIÖT ENERGIAITEHOKKAIKSI ALUEELLISELLÄ YHTEISTYÖLLÄ: taloyhtiöiden alueellisen energiatehokkuusyhteistyön toimintamallin kehittäminen ja pilotointi pääkaupunkiseudulla.	Helsingin kaupunki
Ilmastoviisaat	Imatran kaupunki
Kokeileva kaupunkiseutu Joensuu	Joensuun kaupunki
Yritysten ilmastoteot kasvuun ja näkyviin – yritysten hiilijalanjälkipolut	Kaarinan kaupunki
Kestävän kasvun Karkkila – pienen kaupungin ilmastojohtamismalli	Karkkilan kaupunki
Toimenpideohjelmat näkyväksi ja osaksi käytännön toimintaa Ilmastovahti-työkalulla)	Keravan kaupunki
Maalaisjärkielämää - ilmastokestävää elämää harvaanasutulla maaseudulla	Keski-Suomen liitto
Kestävät -ilmastoyhteistyö	Lapuan kaupunki
Muhoksen Kirkkosaaren geotermisen -energian kartoitus ja keskisyvän geoenergian hyödyntäminen	Muhoksen kunta
Työ- ja työasiamatkojen liikkumisen ohjaus eri organisaatioissa	Porvoon kaupunki
Kestävät vaihtoehdot öljylämmitykselle	Päijät-Hämeen liitto
Klimatsmarta tillsammans - Ilmastotietoisia yhdessä	Staden Jakobstad
Taklataan ilmastoahdistus! Voimaannuttavan ilmastoviestinnän ja -tekojen kehittäminen osana Turun kaupungin Ilmastojoukkue-konseptia	Turun kaupunki
Kuntien ilmastohankkeet -avustus 2019	Toteuttaja
Täsmäapua Keski-Suomen kuntien ilmastotyöhön	Keski-Suomen liitto
Ilmastoystävälliset liikkumisen ratkaisut	Valonia
1,5 asteen kunta	Päijät-Hämeen liitto
Tampereen kaupungin Infra Liikelaitoksen logistiikan kehittämishanke	Tampereen kaupunki

Julkisten ja yksityisten toimijoiden rajapinnat liityntäpysäköinnin edistämiseksi - vähemmän päästöjä, tehokasta tilankäyttöä ja hyötyjä eri osapuolille	Pirkanmaan liitto
Viisaat arjen matkat	Kuopion kaupunki
Tavoitteesta toiminnaksi - kohti hiilineutraalia kuntaa 2030	Lempäälän kunta
Energiatehokkuushankkeiden pitkän ajan toimintasuunnitelman (PTS) takaisinmaksuaikojen ja päästövähennysten selvitys	Kauniaisten kaupunki
Vastuullinen vantaalainen -tapahtumakonsepti	Vantaan kaupunki
Yhteistyöllä vauhtia ja uusia tuulia: yhteinen ilmastokoordinaattori tukemaan kahden kunnan ilmastotyötä – pilottihanke Länsi-Uudellamaalla	Kirkkonummen kunta
Lisää vilinää Kotkan ja Haminan joukkoliikenteeseen!	Kotkan kaupunki
Resurssiviisaiden yritysten ilmastoteot (REIVI-hanke)	Turun kaupunki
Kokeilun paikka 2020	Toteuttaja
Muutetaan yksilön ilmastoahdistus päättäjien vastuun määrittelyksi ja yhteiseksi ongelmanratkaisuksi	Avanto Insight Oy
Olemassa olevan infran digitalisointi sähköisen liikkumisen latausratkaisuissa kunnan omistamissa kiinteistöissä	Cation Oy
1,5 asteen elämäntapojen opetus kouluissa	D-mat Oy
Yhteisöjen hiilijalanjälkeä pienentämässä - Kasvishävikki voimavaraksi naapurustoon / Jatkohanke: Hävitetään meidän koulun hävikki	Kuntoutussäätiö sr
Sähköpyörä, avain fiksuun työliikkuamiseen ja asiointiin	Lappeenrannan kaupunki
Sote-sektorin ekologinen jälleenrakennus	Lääkärin sosiaalinen vastuu ry
Hävitetään hävikki - vähennetään hävikkiä ja pienennetään hiilijalanjälkeä!	Palmia Palvelut Oy
Aurinkopaneelien hyödyntäminen yhteisökompostoinnissa ja kasvinviljelyssä Lapin olosuhteissa	Pelkosenniemen kunta
Elämyksellisyydestä ratkaisuja vähäpäästöisiin liikkumisvaihtoehtoihin Porissa	Porin kaupunki
Sähköpyörien säilytys- ja latauspalvelulla kohti hiilineutraaleja matkaketjuja	Vaasan kaupunki
Kokeilun paikka 2019	Toteuttaja
Kouluruoka 2030	Teea Kortemäki ja Ilja Saralahti
Parhaat ilmastokasvatuksen ideat kasvattajien helposti hyödynnettäviksi	Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
Pantix - panttikokeilu	L. Lehtinen ja J. Kohvakka / Futumer
Yhteiskäyttöisiä tavarapyöriä vuokralatoyhtiöihin	HSY:n Ilmastoinfo
#EiMikäänRoskakala -perinneruokapäivät	Leppävirran Urheilijat ry
Harrastetaksi	Valonia
ChangeNow, älykäs ja energiatehokas uusiutuvan energian sähkösopimus	Button Program
Ilmastovalmennus ryhmässä Spark Sustainabilityn kanssa	Spark Sustainability Ab
Koululaisten pyöräkorjauspäivä	Espoon kaupunki
Kouluruokakokeilu	Ugly Foods ry ja Helsingin palvelukeskus
Kimppataksipalvelu syöttönä kaukoliikenteeseen	Cursor Oy, Haminan kaupunki, Kumenlaakson Taksi Oy, Savonlinja Oy, Onnibus.com Oy
Motivointi on A ja O	Lahden kaupunki
Mobiili latausasema	Jyrki Jussila
Opetusmateriaali tekstiilien vastuulliseen tulevaisuuteen	Lotta Sorvo
Älypuhaltimet taloyhtiöön - pienempi hiilijalanjälki koteihin	Asunto Oy Metroharju

owalg^{||}group